

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

RECAİ ÖZCAN

122219

AHMET REŞİT REY'İN (H.NÂZİM) HAYATI VE
ESERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

122219

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
DOÇ.DR.İBRAHİM ŞAHİN

KIRIKKALE-2002

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Ahmet Reşit Rey (H.Nâzım), Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Deneme” adlı çalışmamı, ilmî ahlâka ve ilmî geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yaptığımı ve yazdığımı; faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şerefim ve haysiyetimle doğrularım.

24.06.2002

Recai Özcan

ÖZET

Bu çalışma, Türk edebiyatında belli bir dönem faaliyet göstermiş olan Ahmet Reşit Rey'in biyografisi ve edebî eserlerini konu almaktadır.

Çalışmanın amacı, Ahmet Reşit Rey'in şahsında Türk edebiyat tarihinde, üzerinde yeterince durulmamış olan fikirlerin bilgi ve belgelere dayanılarak ortaya çıkarılması ve bilimsel olarak değerlendirilmesidir.

Bu amaç doğrultusunda şahıs ve eser incelemesinde kullanılan çağdaş bilimsel yöntemler tespit edilerek Ahmet Reşit Rey'in biyografisi ve eserlerine uygulanmış ve belli sonuçlara varılmıştır.

Çalışmada seçilen konular, bu konuları aydınlatıcı bilgi ve belgelere dayanılarak değerlendirilmeye çalışılmış bu bilgiler ışığında terkip ve tahlil yoluna gidilmiştir.

Ahmet Reşit Rey ve onun edebî ve siyasi faaliyetleri, farklı kaynaklar incelenerek tespit edilmiş ve özellikle edebî faaliyetleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

Neticede başlangıçta belirlenen amaçlar doğrultusunda Servet-i Fünun Edebiyatı adını verdiğimiz edebiyat döneminde, tenkit ve üslûp sahasında önemli fikirleri olan Ahmet Reşit Rey'in bu döneme ve genel olarak Türk edebiyat tarihine katkıları tespit edilmiştir.

ABSTRACT

This study is concerned with the life and work of Ahmet Reşit Rey, who was part of the Turkish literature for a while.

The object of the study is to demonstrate and scientifically evaluate the ideas in a way that is based on the information and the documents on Ahmet Reşit Rey, which are not covered satisfactorily in the Turkish literature.

In order to accomplish this, the contemporary and scientific methods used in the study of persons and their work were identified and these methods were applied to the life and work of Ahmet Reşit Rey and accordingly, certain results were achieved.

An attempt was made to evaluate the topics chosen for this study, based on the information and documents on the said topics and a collection and analysis was conducted in the light of the same.

Ahmet Reşit Rey and his literary and political activities were reviewed through the study of various sources and a special emphasis was given to his literary activities.

As a result, the contribution to the literary period named as Servet-i Fünun and the history of Turkish literature in general of Ahmet Reşit Rey, who had significant ideas in the areas of criticism and style were identified as set forth at the beginning of the study.

ÖNSÖZ

Bir toplumun edebiyat tarihi, o toplumun bugünü ve geleceği ile ilgili sosyolojik, kültürel, psikolojik bilgileri ihtiva eder. Edebiyat tarihçilerinin tarihi süreçleri edebî devirlere ayırarak tasnif etme çabaları kuşkusuz ilmî bir gerekliliktir. Bunun yanında devirleri fikirleri ile eserleri ile belirleyen şahıslar, yaptıkları katkının büyüklüğüne bakılmadan ele alınmalı ve eserleri günün çağdaş tahlil yöntemleri ile değerlendirilmelidir. Türk edebiyatı tarihi üzerine çalışmalar yapılmasına rağmen tarihsel sürecin uzunluğu göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmaların da yeterli olduğunu söyleyemeyiz.

Servet-i Fünun döneminin Türk edebiyat tarihinde önemli bir yeri vardır. Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketleri, bu dönemde edebî düzeyde yoğun bir şekilde devam etmiştir. Batıda ortaya çıkan fikir hareketleri doğrultusunda şekillenen edebî akımlar özellikle siyasî ve toplumsal şartların etkisi ile, aydınlarımızı da etkilemiş ve onların bu edebî akımlar etkisinde eserler vermesini sağlamıştır.

Ahmet Reşit Rey Türk edebiyat tarihinde şiir, tenkit ve edebiyat teorisi sahasında eserleri olan buna rağmen üzerine yeterince çalışma yapılmayan ender şahsiyetlerden birisidir.

Ahmet Reşit Rey'in bir çok alanda farklı görevleri ifa etmesi onun belli bir başlıkta değerlendirilmesini güçleştirmiştir. Ahmet Reşit Rey Osmanlı'nın son döneminde önemli görevler almış ve bu görevleri Türk milletinin bağımsızlığı adına yaptığını Sevr Antlaşması'nı imzalamayarak göstermiş olan bir devlet adamıdır. Ahmet Reşit Rey aynı zamanda bir eğitimci ve 'Nazariyat-ı Edebiye' adlı eseri ile Türk edebiyatının yeni nesle gerektiği gibi öğretilmesi için çabalayan bir aydındır.

Bu çalışmamızı iki bölüm halinde belirledik. Birinci bölümde Ahmet Reşit Rey'in hayatı üzerinde durduk. Doğumundan ölümüne kadar olan zaman içerisinde edebî ve siyasî faaliyetleri; almış olduğu görevler, katıldığı siyasî ve edebî topluluklardaki fikir ve hareketlerini tespit etmeye çalıştık. Bu bölümde yararlandığımız ana kaynak yine Ahmet Reşit Rey'in yazmış olduğu Gördüklerim Yaptıklarım adlı hatıralarıdır.

Hatıralarından yararlanırken aynı zamanda dönemin Ahmet Reşit ile ilgili olan diğer şahıslarının da hatıralarını inceleyerek onların Ahmet Reşit Rey hakkındaki görüşlerini yansıtmaya çalıştık.

Çalışmamızın ikinci bölümünü Ahmet Reşit Rey'in edebî eserlerine ayırdık. Öncelikle manzum eserleri üzerinde durarak dönemin çeşitli mecmualarında yazmış olduğu şiirlerini genel konu ve temalarına göre belli bir bütünlük içerisinde tahlil ederek, dil ve anlatım yönünden inceledik.

Ahmet Reşit Rey'in edebiyat nazariyatı sahasında çeşitli mecmualarda yayımlanan makaleleri özellikle Servet-i Fünun dönemi edebiyat anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. Edebî makalelerini ele alarak dönemin diğer fikirleri ile Ahmet Reşit'in fikirleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durduk. Nazariyat-ı Edebiye adlı eserini genel başlıklar halinde özetlemeye ve dönemin diğer edebiyat teorisi kaynakları ile arasındaki belirgin farklılıklarını açıklamaya çalıştık. Ahmet Reşit Rey'in batıdan özellikle Fransız edebiyatı sanatkarlarının görüşlerinden faydalanarak Türk edebiyatı üzerine düşünceleri olduğu üzerinde durarak; Fransız edebiyatından yapmış olduğu tercümeler hakkında eser isimleri ve eserin içerikleri hakkında genel başlıklar halinde durduk.

Çalışmamızın bibliyografya kısmında öncelikle Ahmet Reşit Rey'in edebî eserlerinin yer aldığı Gülşen, Mektep, Servet-i Fünun, Mâlûmât, Yarın gibi mecmuaların sayı ve numaralarını belirttik. Şiirleri ve makalelerinin incelenmesi sırasında bu şiirlerden ve makalelerin hepsinden faydalandık. Faydalanılan kaynaklar bölümünde Ahmet Reşit Rey'in hayatı ve edebî eserleri ile ilgili çalışmamızın içinde dipnot olarak kullandığımız eserlerin tümünü belirttik.

Edebiyat toplumların geleceklerine yön vermelerinde önemli görevler üstlenir. Türk edebiyatı üzerine yapılan her çalışma kanımca, geleceğimize yön vermede küçümsenemeyecek bir yol kat etmemizi sağlayacaktır. Çalışmalarım sırasında eksikliklerimi tamamlayan, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. İbrahim Şahin'e, bilgi ve tecrübelerinden her zaman yararlandığım diğer hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Recai Özcan

Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	VIII

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET REŞİT REY'İN HAYATLI, EDEBİ VE SİYÂSİ FAALİYETİ

A. Doğumu ve Aile Çevresi.....	1
B. Eğitimi.....	4
C. Edebi Faaliyeti.....	9
D. Memuriyet Hayatı.....	16
1.Kudüs Mutasarrıflığı.....	17
2.Manastır Valiliği.....	18
3.Ankara Valiliği.....	19
4.Halep Valiliği.....	20
5.İzmir Valiliği.....	23
E. Siyasi Hayatı.....	24
F. Cenevre Yılları	28
G. Emeklilik Hayatı.....	31
H. Ölümü.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET REŞİT REY'İN ESERLERİ

I. Şiirleri.....	35
A.Gülşen'de yayımlanan ilk şiirler.....	36

B. Olgunluk Dönemi Şiirleri	39
1. Tabiat Temalı Şiirleri.....	41
2. Ölüm Temalı Şiirleri.....	48
3. Aşk Şiirleri.....	51
4. Sosyal Muhtevâlî Şiirler.....	54
5. Hayâl ve Hakikat Çatışması.....	57
C. Dil ve Anlatım Özellikleri	61
II. Hikâyeleri	78
III. Makaleleri	82
A. Edebiyat İle İlgili Makaleleri.....	82
B. Tenkit İle İlgili Makaleleri.....	86
C. Edebiyat Tarihi Hakkındaki Makaleleri.....	92
Ç. Tenkit Yazıları.....	96
D. Siyasi Makaleleri.....	100
IV. Nazariyât-ı Edebiye	103
V. Gördüklerim Yaptıklarım, Canlı Tarihler	122
VI. Tercümeleri	124
VII. Sonuç	126
A. Bibliyografya	130
1. Ahmet Reşit Rey'in Eserleri.....	130
a. Gülşen	130
b. Mektep.....	131
c. Servet-i Fünun	132
ç. Mâlûmât.....	134
d. Şehrâh	136
e. Yarın	139
f. Son Asır Türk Şairleri.....	139
2. Faydalanılan Kaynaklar.....	140
ÖZGEÇMİŞ	143

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser.
a.g.g.	:Adı geçen gazete.
a.g.m.	:Adı geçen mecmua.
AKM	:Atatürk Kültür Merkezi.
c.	:Cilt.
DTCF	:Dil ve Tarih Coğrafiya Fakültesi.
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	:Numara.
sh.	:Sayfa.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET REŞİT REY'İN HAYATI EDEBİ VE SİYASİ FAALİYETİ

A. Doğumu ve Aile Çevresi

Ahmet Reşit Rey 1870 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Babası Çankırı mutasarrıflığı sırasında vefat eden Abdullah Şefik Bey, annesi Kastamonu defterdarı iken ölen Mollacıkzâde Bâki Efendi'nin kızı olan Atiye Hûriye Hanım'dır.¹ Ahmet Reşit'in babası ve annesi hakkında gerek kendi hatıralarında gerekse hayatından bahseden eserlerde ayrıntılı bilgi yoktur. Ahmet Reşit'in oğlu Cemal Reşit Rey hakkında yazılan eserlerde ve Rey ailesi hakkındaki diğer eserlerde bu bilgilerin tekrarlandığını gördük. Ne yazık ki Cemal Reşit Rey de kendi hatıralarını anlattığı çeşitli kaynaklarda Ahmet Reşit'in çocukluğu ve gençliği hakkında ayrıntılı bilgi vermemiştir.

Ahmet Reşit Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler adlı esere gönderdiği hayat hikâyesinde ilk öğrenimini Çankırı'da yaptığını belirtiyor.² 1879 da henüz dokuz yaşında iken annesi Atiye Hûriye Hanımı kaybeder. Bir yıl kadar sonra, Abdullah Şefik Bey vefat eder ve cenazesi Çankırı'ya defnedilir.³

Ahmet Reşit'in Hayriye isminde bir ablası, Aziz Mahmut (Paşa) ve Mustafa adlı iki ağabeyi vardır.⁴ Ağabeyleri daha sonra Yalaz soyadını almışlardır.⁵

1880 yılında babasının vefatı nedeniyle İstanbul'a gelir. Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi'nde orta, Mülkiye'nin idâdi kısmında lise öğrenimini tamamlar. Ahmet Reşit'in hayatının bu dönemine ait aydınlatıcı bilgi yoktur.

Ahmet Reşit Mülkiye'nin yüksek kısmını iyi derece ile bitirir. Mülkiye müdürü Abdurrahman Şeref Beyin isteği ile Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne Hikmet-i Tabiiye Muallim Muavinliği'ne getirilir(13 Eylül 1889-12 Ekim 1890). Bu görevde bir yıl kalır. Numune-i Terakki Mektebi'nde de muallim olarak görev yaptıktan sonra yine

¹ Ali Birinci, Tarihî Gölgesinde, Dergah Yayınları, sf.146, İstanbul, 2000.

² Ali Çankaya, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, 3. Cilt, sf.328, Ankara, 1954.

³ a.g.e.sh.328.

⁴ Cemal Reşit Rey, "Anılarım", Orkestra, sayı 166, Haziran 1987.

⁵ Cemal Reşit Rey, Evin İlyasoğlu, sh.51, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

Abdurrahman Şeref Bey'in vasıtasıyla Mâbeyn-i Hümâyûn 3. Kâtipliğine getirilir (Şubat 1892).⁶

Ahmet Reşit Rey 1896 yılında kendisinden iki yaş küçük olan, İbrahim Edhem Paşa'nın torunu Fethiye Hanım ile İstanbul'da evlenir. Fethiye Hanım ile yaptığı bu evlilik Ahmet Reşit Rey'in hayatında önemli değişiklikler meydana gelmesine sebep olur. Fethiye Hanım saray kültürü içerisinde yetişmiş, eğitilmiş bir Osmanlı hanımefendisidir. Fethiye Hanım'ın büyükbabası sadrazam İbrahim Edhem Paşa'dır (1818-1893). İbrahim Edhem Paşa, Kaptân-ı Deryâ Koca Hüsrev Paşa'nın himâyesinde yetişmiş, Fransa'ya eğitim için gönderilen ilk öğrencilerdendir. Fransa'da "Maden Mektebi"nde okumuş ve uzun süre madencilik üzerine çalışmıştır. İbrahim Edhem 1847'den sonra saray hizmetine girmiş, devletin değişik kademelerinde çalışmış, 1876'da Berlin elçisi olmuştur. 1877'de II.Abdülhamid'in saltanatında bir yıl kadar sadrazamlık yapmıştır.⁷

İbrahim Edhem'in: Osman Hamdi, Gâlip, Mustafa ve Halil Edhem adında dört oğlu vardır.⁸ Büyük oğlu ressam ve Arkeoloji Müzesi kurucusu Osman Hamdi Bey'dir. Küçük oğlu Halil Edhem Bey de hayatının sonuna doğru Müze müdürlüğünde bulunmuştur. Üçüncü oğlu Gâlip Bey, dördüncüsü ise Mustafa Bey'dir. Mustafa Bey'in diğer kardeşleri gibi sanata ilgisi yoktur.

Fethiye Hanım Mustafa Bey'in kızı idi. Fethiye Hanım'ın Ali Sami adlı kardeşi, Balkan savaşından önce Belgrad'da öldürülmüştür.⁹

Cemal Reşit Rey'in anılarından öğrendiğimize göre İbrahim Edhem Paşa'nın yalısı aynı zamanda, o dönemde önemli bir sanat ortamıdır.¹⁰ Bu çatı altında yaşayan insanların sanata ve kültüre çok fazla uzak kalmaları düşünülemez. Fethiye Hanım da gençlik yıllarında bu ortamdan etkilenmiş ve sanata ilgi duymuştur.

Fethiye Hanım'ın Ahmet Reşit Bey ile tanışması bu yalıda olmuştur. Ahmet Reşit ile Fethiye Hanımın evlenme öykülerini Cemal Reşit Rey'in kuzeni Canan Sarç şöyle anlatıyor:

"Büyükbabam, Osman Hamdi Bey, Kuruçeşme'deki yalıda her Cuma öğleden sonra müzik seansları yaparmış. 'Fethiye' diyor, 'bana saraydaki d'Aranda Paşa gayet

⁶ Ali Çankaya, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler. 3. Cilt, sh.328, Ankara, 1954.

⁷ Evin İlyasoğlu, Cemal Reşit Rey, sh.51, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

⁸ a.g.e.sh.16.

⁹ Filiz Ali, Cemal Reşit Rey'e Armağan, sh. 16, Ankara, 1997.

¹⁰ Cemal Reşit Rey, Evin İlyasoğlu, sh.15, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

kaliteli, kültürlü bir kâtipten bahsetti. Evlenmek için iyi bir namzet gibi geldi. Bakalım yalıya çağırayım. Sen de merdivenin tepesinden bakarsın beğenirsen bana söyle bir hafta sonraki Cuma günü sizi buluştururum. Fethiye Hanım görür görmez vuruluyor Ahmet Reşit Bey'e. Mutlaka onunla evlenmek istiyor. Tanıştırılıyorlar ve böylece evleniyorlar".¹¹

Ahmet Reşit Rey'in Fethiye Hanım'la yaptığı bu evlilikten, Fatma Samine Said (1898-1968), Ekrem Reşit Rey(1900-1956), Cemal Reşit Rey (1904-1985) ve Emine Semine Argeşo(1908-1965) dünyaya gelir.

Rey ailesi bütün bireyleri ile sanatla yakından alâkalıdır. Ahmet Reşit'in çocukluğundan evlenene kadar olan hayatında sanata ve özellikle şiire duyduğu merak; Fethiye Hanım'ın Osman Hamdi gibi Türk sanat tarihinde önemli bir yere sahip olan bir kişinin konağında büyümesi ve sanat terbiyesi alması; aile bireylerinin de sanata özellikle mûsikiye yönelmesine vesile olmuştur.

Fethiye Hanım'ın mûsikiye duyduğu ilgi ve almış olduğu mûsiki eğitimi hakkında Cemal Reşit Rey şunları söylemektedir:

"Vâlidem, İstanbul'da Liszt'in bir talebesi olan piyanist Devlet Efendi ile çalışmış. Devlet Efendi ayrıca Muzika-yı Hümâyun Orkestrası şefiydi. Ayrıca orkestra şefi d'Aranda Paşa validemle yakından ilgilenmiş ve ona bazı müzik bilgileri vermiştir. Maestro d'Aranda, Hamdi Bey'in yalısına sık sık gelir ve validemle orada meşgûl olurdu."¹²

Ailenin diğer bir ismi Ekrem Reşit Rey mûsiki ve tiyatro sanatları üzerinde yoğunlaşmıştır. Ekrem Reşit Rey Fransızca romanlar da yazmış ve onları Fransa'da bastırmıştır. Bunlardan bazıları: Le Turban Denoue, Melek, De Sorientee, Les Glaces Deformantes gibi başlıklar taşır. Türkçe ve Fransızca yazdığı 'Barbaros Hayreddinin Kitabı' on sekiz dile çevrilir. Ekrem Reşit bu eseri sayesinde Fransız Yazarlar Cemiyeti üyeliğine seçilir. Ekrem Reşit'in yazmış olduğu birçok tiyatro eseri sahneye konur; çevirilerin yanı sıra tiyatro eleştirmenliği de yapar.

Ahmet Reşit Rey ailesinin sanatkâr bir ferdi de Cemal Reşit Rey'dir. Cemal Reşit Rey'in müzik sanatında gösterdiği başarı, Rey ailesinin Türkiye ve diğer ülkelerdeki şöhretini artırmıştır. Cemal Reşit Rey'in müzik eğitimi almasında Ahmet Reşit Rey'in sanatçı kişiliğinin önemi büyüktür. Cemal Reşit Rey bunu şöyle itiraf ediyor:

¹¹ a.g.e.sh.18.

¹² "Anılarım" Cemal Reşit Rey, Orkestra, sayı 166, Haziran 1987.

“Pederim Cumhurbaşkanı Poincare’nin çok iyi ahababı idi. Ben o zamanlar sekiz buçuk yaşında piyanoyu kulaktan dolma biliyordum. Pederim beni meşhur kompozitör, konservatuvar müdürü Gabriel Foure’ye götürmek istedi. Poincare Faure’den bizim için randevu aldı. O yaşta Gabriel Faure ile karşılaşmamın ne demek olduğunu tasavvur edebilirsiniz. Bütün hayatım boyunca o günü unutmayacağım.”¹³

¹³ Evin İlyasoğlu, Cemal Reşit Rey , sh.53, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

B.Eğitimi

Ahmet Reşit babasının vefâtından sonra (1879) geldiği İstanbul'da Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesine yazılır. Rüşdiyeyi bitirdikten sonra Mülkiye Mektebi'nin idâdi kısmına girer. Yazıldığı dönemde Mülkiye Mektebi, 3 yılı idâdi 2 yılı âli olmak üzere 5 yıllık bir eğitim vermektedir. 18 yaşında 9 Kasım 1888'de iyi derece ile Mülkiye'nin âli kısmını bitirir. Kendisi hatıralarında, Mülkiye Mektebi'nde ders aldığı hocaları belirtir ve bu hocaların kendi alanlarında çok yetkin kişiler olduğunu söyler:

"Mekteb-i Mülkiye'nin ilk üç senesi idâdi, son iki senesi âli idi. Sonra âli sınıfı üçe çıkarıldı. Her iki tarafta da meselâ usûl-ı mâliye için Mikâil Portakalyan, iktisat için Sakız Ohannes Paşa'lar; hukuk-ı ticâret ve hukûk-ı düvel için Ali Şahbaz; fıkıh ve usûl-ı fıkıh için muâllim-i şehir Zihni, mecelle için o kitabın müretteplerinden Abdüssettar Efendiler; sonra bu zâtın vefâtıyla yerine Atıf, edebiyat muallimliğine Recâizâde Ekrem, tarih-i umûmi muallimliğine Murat beyler vesâire gibi ihtisas sahibi ve o zaman için en kıymetli muallimler seçilmişti."¹⁴

Ahmet Reşit'e göre bu hocalardan ders alan öğrenciler olarak kendileri çok şanslıdır. Zamanla yanlış politikalar sonucunda Mülkiye Mektebi'nin eğitim kalitesinin de düştüğünü söyler.¹⁵

Ahmet Reşit Mülkiye'de okuduğu yıllarda yazı faaliyetine başlamıştır; arkadaşları ile toplantılar yapar ve yazdıklarını tartışır. Onun Mülkiye Mektebi'nde yaşadığı iki hâdise dönemin önemli mülki idarecilerini yetiştiren okulun durumunu yansıtmaları açısından önemlidir:

"Günün birinde, her birimiz okuduğumuz derslere müteferri bir mesele hakkında münâvebe ile bir makâle yazarak haftada yahut on beş günde bir münâsıp bir yerde toplanıp yazdıklarımızı aramızda mübahese mevzuu ittihaz etsek ne iyi olur! Fikri, bilmiyorum, kimin teşebbüsüyle takarrür etti. Ali Kemâl'in Süleymâniye'deki evi büyüktü, kalabalık da değildi. Orada toplanmayı tasvip ettik, iki defa da toplandık. Üçüncü hafta Şabanın on dördüne tesadüf eden Perşembe günü yine toplanmıştık. Ahmet Celalettin Paşa olduğunu sonradan öğrendiğimiz bir zat resmi ve sivil kıyafetli müteaddit polis memurlarıyla beraber oraya geldi. Bize nezaketle muamele etti; fakat üstümüzdeki kağıt ve yanımızdaki kitapları toplattı. Bizi arabalara irkap ile Beşiktaş caddesindeki karakola gönderdi....sabaha kadar birer birer istintâk edildik..."

¹⁴ Canlı Tarihler, Ahmet Reşit Rey, sh.41, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

¹⁵ a.g.e.sh.42.

Bu sorgulamalar neticesinde elde edilen bilgiler pâdişâha direk olarak arz edilmektedir. II. Abdülhamid o dönemde özellikle Mülkiye Mektebi bünyesindeki bu hareketlenmeleri, sebebi ne olursa olsun, günü gününe takip ettirmektedir. Ahmet Reşit ve arkadaşlarından yazılı olarak ifade vermeleri istenir. Ahmet Reşit arkadaşları ile birlikte yaptıkları toplantı ile ilgili olarak verilecek ifadeyi kendisi kaleme alır;

“Verdiğiniz cevabı muhtasaran yazınız da arz edelim dediler. Arkadaşlar yazmak vazifesini bana tahmil ettiler. “okuduğumuz ilimlerde mûmârese hâsıl etmek için aramızda müzâkere etmek istedik. Mektep dâhilinde bu lüzumu ifa edecek münâsip yer yok. Arkadaşımızın binnisbe geniş ve rahatça müzakereye müsait olan evini bu maksatla intihap ettik. On beş kişiye kadar mesâkin-i husûsiye dahilinde içtimâın kanunen mücaz olduğunu usul-ü idare dersinde öğrenmiştik. O sebeple ruhsat talebine mahâl görmedik. Hareketimizin bilemediğimiz bir cihetten dolayı hata olduğunu şimdi anladık. Padişahımızın şimeî kerimesinden af dileriz”. Mealinde bir arıza yazdık....Doğru kitabet dairesine götürüldük. Râgıp Bey göründü. Hakkımızda affı şâhane erzân buyurulduğunu, altışar yüz kuruş da ihsan buyurulduğunu; şimdi yanımıza terfîk edilecek zat ile beraber doğruca mektebe gidip orada mektebin nizamına muhalif hareketten dolayı altı gün izinsiz kalacağımızı tebliğ etti. Yanımıza terfîk edilen katip Kâzım Bey tatil sebebiyle mektepte heyeti idareden kimseyi bulamadığımız için bizi o zamanki Maarif Nâzırı Münif Paşa’nın Şeref Efendi sokağındaki konağına götürdü. Nâzır hepimizi birden yanına davetle bize iradeî seniye tezkeresini okudu. Bu tezkerede istidâmıza cevap verilerek deniliyordu ki:

“Mekteb-i Mülkiye’nin ihtiyaç ile mütenasip vus’atı olmadığı mâlumdur. Dar bir vakitte alelacele yapılmıştı. Vâsi bir yerde münasip bir mektep inşasını düşünüyorum. O zamana kadar sabrederek böyle münâsebet-siz ictimâlardan tevakkî etmelerini kendilerine tenbih ediniz. Mektepçe de altı gün izinsizlik cezası veriniz.”

Ahmet Reşit ve arkadaşları affedildikleri için sevinirler ancak verilen izinsizlik cezasına bir anlam veremezler.¹⁶

Ahmet Reşit’e göre II. Abdülhamid Mülkiye Mektebi eğitiminden memnun olduğu halde yine de bu okula temkinli bakıyordu. Pâdişâhın bütün konularda gösterdiği bu aşırı evham bu konuda da geçerliydi. Mülkiye Mektebi’nin son sınıfında ortaya çıkan iki olay, Ahmet Reşit’e göre, pâdişâhın bu okul hakkındaki olumlu düşüncelerinin değişmesine sebep olmuştur. Bu olaylardan sonra okul casuslarca daha sıkı takip edilir

¹⁶ a.g.e.sh.43-44.

hale gelmiştir. Ahmet Reşit'in topluluk içindeki tavrını göstermesi bakımından anılarında aktardığı bu hâdiseyi de tezimize almayı uygun gördük:

“Mektebi Mülkiye'nin son sınıfında bulunduğumuz esnada yek diğerini takiben zuhûr eden iki ehemmiyetsiz vakıa Pâdişâhın mektep hakkındaki hüsn-ü nazarının değişmesine, mebde oldu.

Agop Kırbaççıyan isminde bir sermubassır muavini vardı. Hangi mubassır talebenin sevgisini celbederse ona düşman olurdu. Bizim sınıfın mubassırını da aynı sebepten dolayı hiç sevmezdi. Bir akşam teneffüs zamanında sınıf arkadaşlarımızın birçoğu, bilmem ne oyunu oynarlarken, mektebin bahçeye açılan kapılarının birinden girip diğerinden çıkmak suretiyle mermer koridordan sıra ile koşa koşa geçmişler. Müdürle muavini geceleri mektepte kalmazlar; yalnız sermubassır muavini münavebe ile bulunurlardı. O gece Agop Kırbaççıyan nöbetçi imiş. Son teneffüs vakti koridorda koşanların kimler olduğunu mubassırdan sormuş. O da “koşanlar kalabalık koridorlar da loştu, isimlerini tayin edemem” demiş; “öğren” emrini almış. O gece, biz ertesi günkü dersi hazırlarken mubassır dersaneye gelerek: “Koşanların ismini vermek için muavin efendi beni tazyik ediyor; kimler olduğunu rica ederim siz söyleyiniz” deyince. İçimizden biri “ Hepimiz koştuk, defteri götürün, cümlemize ceza yazsın” dedi. Bu sözü bil'ittifak kabul ettik. Mubassırın bu cevabından Agop Kırbaççıyan hiddetlenir, memuriyetine nihayet verildiğini kendisine tebliğ eder. Biçare adam ekmek parasını kaybetmiş olmak endişesiyle müteessir bir halde geri gelerek vakayı bize hikâyeye etti. Arkadaşlar, senelerden beri hizmet eden bir memurun elbette bir hakkı müktesebi olacağını, bir mubassır böyle hotbehot azle ne sermubassırın, ne de muavininin hakkı olamayacağını söyleyerek kendisini teselli ettikleri sırada Agop Kırbaççıyan kapı önüne gelip eliyle cama vurarak mubassır çağırınca çocukların hamiyeti galeyân etti; birden bire kapıya doğru saldırdılar. Agop geri çekildi; çocuklar dışarı atıldılar. O sırada birkaç arkadaşla ders müzâkere ediyordum; derhâl yetişemedim. Dışarı çıktığım zaman sınıf arkadaşlarımdan ikisinin, tiril tiril titremekte olduğunu gördüm. Gürültüyü işitip yanımızdaki dersanelerden dışarı fırlamış olan talebe ile beraber yüz elli, iki yüz genç “yuha” bağırıyordu. Bî-ihhtiyar ben de bağırdım. Mektepte umûmi inzibat ile iştigâl eder bir baş memur kalmamıştı. Kendiliğimizden mûtada riâyetle miâdı hulûlünde trampeti çaldırıp koğuşlarımıza çıktık, uyuduk. Gece yarısı mektebe bir takım adamlar gelmiş; uyandık; ne olduğunu sordular. “Hiçbir şey yok dedik. Bir aralık sokağa baktık. Mektep piyade ve süvari askerleriyle kuşatılmıştı. Ne ise, iş uzun sürmedi; gelenler müteaccibâne çekilip gittiler. Muhasara da ref edildi. Biz, manasını anlamadığımız bu gürültüyü

mevzubahis etmeğe bile lüzum görmeyerek gençliğe has lakaydi ile uykumuza avdet ettik.

Agop Kırbaççıyan'ın "yuha" gürültüsünden yarım saat kadar sonra hademeden birine fener çektirerek mektepten çıktığını görmüştük. Meğer herif doğruca telgrafhaneye gitmiş; Kadıköyü'nde oturan müdür Abdurrahman Şeref Efendiye "mektepte ihtilal çıktı" diye telgraf çekmiş. Bu telgrafın bir suretini bermutat Yıldız telgrafhanesine vermişler. O suretle Padişahın ıttılama vasıl olmuş. Yıldız'dan hususi yaverlerle tüfekçilerden mürekkep bir heyete birinci ordudan bir müfreze-i askeriye terfik edilerek bu cemmi gafir ihtilâli bastırmak için Mekteb-i Mülkiye'ye gelmiş, bu zahmeti ihtiyar edenler hareketlerinin Donkişotluktan başka bir şey olmadığını görünce, bilmem ne hissettiler, ya gülerek, yâhut kızarak geri gittiler. Bu vaka defaten kimseye zarar vermedi; hatta Agop Kırbaççıyan bile ceza görmedi. Fakat bahane arayan casusların gözlerini mektebe dikmelerine ve ondan sonra bu mektep için de sık sık jurnal yazmalarına sebep oldu."¹⁷

Ahmet Reşit bu olumsuz olayların yaşanmasına rağmen Mülkiye Mektebi'nin eğitim açısından öneminin ve kalitesinin devam ettiğini söyler. Ancak II. Abdülhamid'in ortaya çıkan birkaç olaydan dolayı şüphelenmesi, okulun kapatılmasına gerekçe olacak ilk adımlardan birisidir.

Ahmet Reşit Mülkiye Mektebi'nin kapatılma sebeplerini şöyle açıklar:

"Padişah kabahatlerimizi affetti ama, curnalcılar affetmediler. Mektepte müdür muavini olan Recâi Efendi müdür olmak için Abdurrahman Efendi'yi curnal eder oldu. Nihayet Abdurrahman Efendi Mekteb-i Sultânî müdüriyetine nakledilerek Hacı Recai mektep müdürlüğünü kapı. Fakat Mekteb-i Mülkiye'yi curnal etmek de gündelik bir iş haline geldi. Bu hücum tesiriyle Pâdişâhın vehmi galebe etti; muktedir hocalar yavaş yavaş çıkarılarak yerlerine kifâyetsizler getirildi."¹⁸

Ahmet Reşit Rey hatıralarının ilerleyen bölümlerinde, Mülkiye Mektebi'nde gösterilen önemli derslerin de ortadan kaldırılarak, mektebin öğretim seviyesinin düşürüldüğünden bahsetmektedir:

"Bir gün vapur kamarasından tesadüf ettiğim hukûku düvel ve hukûku ticaret dersleri muallimi Ali Şehbaz Efendi sohbet esnasında kitap tenkîhâtından acı acı şikayet etti. Okuttuğu hukûk-ı ticaret bilhassa hörmetle takdire şayan bir eseri nefisti. "Hukûk-u

¹⁷ a.g.e.sh.42.

¹⁸ a.g.e.sh.43.

ticarete dokundular mı? Dedim; “Çok değil, yarı yarıya tenkih ettiler.” cevabını verdi. Bundan pek müteacip ve müteessif oldum.¹⁹

Bu değişimin tek sebebi II. Abdülhamid’in olumsuz tutumu da değildir. Eğitimin gelişmesi için devamlı muhalefet yapan kesimin, yani her zaman muhalifi olduğu İttihat ve Terakki zihniyetinin, iktidara geldikten sonra eğitimi daha da kötü bir seviyeye getirdiğini söyler.

Meşrûtiyet ilan edilir. Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilir ve Ahmet Reşit’e göre “maarifin terakkisi” için elden gelen her şey yapılacaktır. Bu yolda vaatler verilir. Hatta bu vaatlerin yerine getirildiği de söylenir. Ancak: “Meşrûtiyeti kazandığımızın üçüncü yâhut dördüncü senesinde bir gün o sırada Maarif Nâzırı olan Abdurrahman Şeref Efendi’ye Mektebi Mülkiye’nin ne halde olduğunu bilmünasebe sordum. “Sizin talebeliğiniz zamanındaki hali şöyle bir tarafa bırakalım; mektebi Hâşim Paşa’nın Maarif Nâzırlığı esnasındaki mertebesine ref’ edebilmek için belki yirmi sene çalışmak lâzım” dedi.²⁰

¹⁹ a.g.e.sh.45.

²⁰ a.g.e.sh.46.

C. Edebi Faaliyeti:

Ahmet Reşit Rey'in edebiyatla, özellikle şiirle alâkası on beş yaşlarında başlar. İlk şiirlerini 'Gülşen' mecmuasında görüyoruz(1885).Bu dönemde yazmış olduğu şiirlerde Mülkiye Mektebi'nin idâdi kısmından hocası Recâizâde Mahmud Ekrem'in etkisindedir. Yazmış olduğu şiirlerde onun övgülerini alır. Daha sonra 'Mekteb' mecmuasında(1895) şiirler yazmaya başlar.²¹

Ahmet Reşit'in şiiri Servet-i Fünun'da yazmaya başladığı dönemlerde olgunlaşır. Servet-i Fünun dönemi, Ahmet Reşit'in edebiyatçı yanını göstermesi bakımından önemlidir.

Şiirlerinin Servet-i Fünun'da yayımlanmasında Ali Ekrem'le dostluğunun önemli payı vardır. Birçok çalışmada Ahmet Reşit ile Ali Ekrem'in adının birlikte anıldığını gördük. Ahmet Reşit Ali Ekrem'le tanışmasını şöyle anlatıyor:

"1890 senesinde mâbeyn kâtipliğine tayin edildiğim ertesi günü ilk defa görüp görüştüğüm Ekrem'le şiir râbitası beni çok çabuk dost etti. O babasının vefatı dolayısı ile uğradığı felâketi iltifât-ı seniyye ile hafifletmek için hizmet-i seniyyeye alınmış; ben kâtiplik yükünü taşıyabilecek bir adam arandığı sırada diplomamın şehâdetine, lâkin ondan ziyâde anasız, babasız bir toy olduğuma binaen bu lûfta layık görül müştüm."²²

Ali Ekrem'le Ahmet Reşit'in dostlukları uzun müddet devam eder. Adları Servet-i Fünun ve Mâlûmât'ta yazdıkları sürece birlikte anılır.

Ahmet Reşit Servet-i Fünun'daki yazı hayatının başlamasını şöyle anlatır: "Bir gün (Ali Ekrem) A. Nâdir ismiyle Servet-i Fünun'a eser gönderdiğini söyleyerek beni imtisâle dâvet etti; muvaffakat ettim. Halit Ziya, Cenap Şahâbeddin, Süleyman Nazif, Fâik Ali, Hüseyin Dâniş, Suat, Câhit, Ahmet Hikmet, Saffet-i Ziyâ, Celâl Sahir Beylerle Servet-i Fünun matbaasında tanıştım. İsmail Safâ ile de daha evvel görüşmüş; Rıza Tevfik, Süleyman Nesip (Sâmi) ve Siret'le henüz mektepte iken muârefe peydâ etmiştik. İlk mülâkatımızda bile ne mübâheseye, ne müzâkereye lüzûm hâsıl olmadı; her birimizin zihninde bir anda gibi tevellût eden edebiyat idealine zaten sarılmıştık Kâh takdiren, kâh tezyifen Servet-i Fünun Edebiyatı denilen edebi mesleği, yazdığımız eserlerle meydana koyduk"²³

²¹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, sh.1463-1467, İstanbul, 1940.

²² Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler,sh.41, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

²³ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.51, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

Ahmet Reşit'e mecmuanın sahibi Ahmet İhsan tarafından "H.Nâzım" müstearı verilir. Ahmet Reşit bu müstearla şiir ve yazılarını yazar.

Servet-i Fünun hareketinin ortaya çıkışı ve bu harekete dâhil olan kişilerin yaptığı faaliyetler edebiyat tarihimiz açısından dönüm noktasıdır Ahmet Reşit'e göre. Özellikle Tevfik Fikret'in bu dergide edebiyat bölümünü idare etmeyi kabul ettiği gün edebiyatımız açısından önemli bir gündür.

Ahmet Reşit bu hareketin 'nazariyâtından' bahsetmekten çok, bu harekete mensup olan kişilerin yapmak istediklerini, eserleri ile göstermelerinden yanadır. Servet-i Fünun hareketi edebiyata getirdiği yeni yorum sonucunda yoğun eleştirilere mâruz kalmıştır. Bu eleştirilerin halk nezdinde yanlış inanışlar oluşturmalarına engel olmak için "Musâhabe-i Edebiye" sütunu açılır. Orada öncelikle "muarızlara cevap" değil, "halkı tenvir etmek" için yazılar yazmaya başlarlar. 18 Şubat 1314 tarihli Servet-i Fünun nüshası Ahmet Reşit'e tahsis edilir ve o da bu nüshada Servet-i Fünun "edebi mesleğinin" nazariyâtından tafsilatlı olarak bahseder. Bu makalesini daha "Makaleleri" başlığı altında inceleyeceğiz.

Servet-i Fünun hareketine ve onun temsil ettiği "yeni edebiyat anlayışına" yapılan hücumlar giderek artar. "Cenab'ın şiirlerinde 'saat-ı semen-fâm' gibi alışılmadık tâbirler kullanması üzerine Ahmet Mithat "Dekadanlar" adlı bir yazı yazar ve Servet-i Fünuncuları Dekadanlıkla suçlar. Cenab dergide Dekadizm nedir? Sembolizm nedir? Adlı yazılar yazarak Dekadanlığın aslında Fransız edebiyatında görülen bir geriye dönüş hareketi olduğunu belirtir; kendilerinin Dekadanlıkla bir ilgisi olmadığını ifade eder. Münâkaşaya Tevfik Fikret, H.Nâzım, Ali Ekrem'de katılırlar. Ahmet Mithat "Teslim-i Hakikât" adıyla tekrar bir yazı yazarak Dekadanlık makalesiyle Servet-i Fünuncuları kastetmediğini belirtir. Böylece Servet-i Fünun topluluğu basın, yayın, fikir ve edebiyat hayatındaki ciddi yazı tutumlarıyla varlığını ve değerini kabul ettirmiştir."²⁴

Ahmet Reşit dışarıdan gelen bu eleştirilere cevap verir; ancak savundukları düşüncenin Servet-i Fünun camiâsı içerisinde de eleştiriye açık olması gerektiğine inanır. Ahmet İhsan bunu şu şekilde değerlendirir.

"Bir kısmı yeni içinde eski taraftarıdır. Kendi kendilerini tenkit ederek fazla alafranga tabirlerden kaçınmak gerektiğini söylerler. Ali Ekrem ve Ahmet Reşit bu görüştedirler."²⁵

²⁴ Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan Tokgöz, sh.60, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1996.

²⁵ Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan Tokgöz, sh.60-61, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1996.

Servet-i Fünun topluluğuna mensup olan sanatçılar, özellikle Tevfik Fikret, eleştiriye tahammül edebilecek bir yapıda değildir. Bu karşı fikirler ile Ahmet Reşit ve onun en yakınındaki arkadaşı Ali Ekrem topluluk içerisinde muhalif konumdadırlar. Bilge Ercilasun Ahmet Reşit ve Ali Ekrem'in bu muhalif tutumlarını şöyle tespit ediyor:

“A.Nâdir'in tenkitlerinde tarif ve kaidelere bağlılığı, H.Nâzım'ın her esere üslûp açısından bakması, bizdeki eski tenkit anlayışından gelen vasıflardır ve Servet-i Fünuncuların tenkit anlayışına zıttır. Servet-i Fünuncular tenkidde hüküm ve kurallardan uzak olmakta ve eser tenkidinde her eserin üslûbuna değil, bütünlüğüne dikkat etmekte ısrar etmişlerdir. Tanzimat'ta Ziya Paşa ile başlayan düalizm, Servet-i Fünun'da A.Nâdir ve H. Nâzım'la devam etmiştir.”²⁶

Ahmet Reşit Servet-i Fünuncularla esas üzerinde tamamıyla anlaşırken “teferruatta” onlardan ayrılır. Bizzat Cenap Şahabeddin ona edebi tenkit yazması konusunda telkinde bulunur. Ahmet Reşit de bunu yapar. Ancak diğerlerinin yaptığı gibi eleştiride taraf tutmaz. Yanlış her yerde yanlıştır ve bunun düzeltilmesi gerekir. Ahmet Reşit bu konuda şunları söyler:

“Onlar yekdiğerimizin kusurunu görüp göstermemeği refakat şurûtundan ve ahvâl-i icâbatından addettikleri halde ben bilâkis kusurlarımızı görüp göstererek bunların mesleğe değil eşhâsa ait olduğunu tebyin ederek mültezemimiz olan mektebi edebi taarruzdan sıyânet etmek fikrindeydim.”²⁷

Bu farklı görüşler topluluğun dağılmasını hızlandırdı. “İlk dağılışa Ali Ekrem'in “Şiirimiz” adlı makalesi neden olmuştur. Kendi bulunduğu edebiyat topluluğunun bir özeleştirisini yaptığı bu yazı Tevfik Fikret tarafından bazı bölümleri çıkarılarak yayınlanınca Ali Ekrem ağır bir mektupla karşılık verdi ve Fikret'i tahakkümle suçladı.”²⁸

Ahmet Reşit, Ali Ekrem'in, edebiyat ile ilgili yazılarını, Recâizâde'nin tabirince “nakâyis-i ulviye”den görmek gibi bir zaafi olduğunu ve yine böyle bir yazısını “tenkit veya tahrif veyâhut tashih” etmiş olması sebebi ile Tevfik Fikret ile anlaşmazlığa düştüğünü ve bu nedenden dolayı Tevfik Fikret'e gücenip, kendisine geldiğini: “Biz Servet-i Fünun'a bu kadar hâlisâne hizmet ettiğimiz halde bize yabancı duruyorlar; bizi âdeta tahkir ediyorlar. Ben bâdema oraya yazmayacağım. “Mâlûmât” ı ıslah edeceğim; yazılarımı bu mecmua ile neşredeceğim. Beni yalnız bırakmayacağımı ümit ederek

²⁶ Bilge Ercilasun, Servet-i Fünun'da Edebi Tenkit, sh.246, MEB.Yayınları, İstanbul, 1998.

²⁷ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.59, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

²⁸ Hüseyin Cahid Yalçın, Edebiyat Anıları, sh.154, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 1999.

refâkatini rica ederim” dediğini söyler. Ahmet Reşit’e göre kendilerinin bu topluluktan ayrılmaları, topluluğa zarar getirmeyecektir; ancak isterse Tevfik Fikret ile aralarını bulabileceğini, bu topluluktan ayrılmak istemediğini söyler. Ali Ekrem bu teklifi kabul etmez.²⁹

“Bana ettiği hakaret zımnen sana da râcidir. Çünkü sen de mâbeyn kâtibisin. Şu halde senin tavassutuna mahal yoktur. Öyle de olmasa aramızdaki kardeşliğe hürmeten beni hakaret altında bırakmayacağından eminim, mâbeyn kâtipliğinde bulunduğum için beni yaralayan Tevfik Fikret’in yarın seni de mecrûh etmeyeceğini kim temin eder.” diyerek Ahmet Reşit’i Tevfik Fikret’i “tutmakla” suçlar.³⁰

Ahmet Reşit bu suçlamaları kabul etmemekle beraber, Tevfik Fikret’in, kendilerinin sarayda kâtip oluşlarını “tamamıyla affi imkansız bir suç” saydığını ve zaman zaman ağır sözler söylediğini ve kendilerini küçük düşürdüğünü söyler:

“Ben, hiddette itidâl tarafına gittiğim halde bu iğnelemeleri devamlı latifeye alır, o suretle mukabele ederek geçiştirirdim. Ekrem, kavgayı sevmediği için infîallerini göstermezdiyse de kalben sıkılırdı.”³¹

Ahmet Reşit’e göre Tevfik Fikret mağrur ve bir konu karşısında diğer insanların fikirlerini pek önemsemeden karar verebilen bir insandı.³² Ahmet Reşit, Ali Ekrem ve Tevfik Fikret’in bu özelliklerini de göz önünde bulundurarak kararını verir: “Ali Ekrem’i gücendirmemek lüzûmuna” inanır. Ancak o dönemde Servet-i Fünun topluluğunun tamamen karşısında yer alan ve bu topluluk bireyleri tarafından pek sevilmeyen Baba Tahir’in Mâlûmât adlı mecmuasında yazı yazmayı şu şartla kabul eder:

“Baba Tahir’le mülâkâta, onu evimde kabul yâhut Mâlûmât matbaasını ziyaret gibi külfetlerden tamamıyla azâde kalmak ve o mecmua ile neşretmek istediğim eserleri kendisine verip bâdehu matbuunu okumaktan başka her türlü münâsebetten masun bulunmak şartıyla teklifini kabul ediyorum”

Servet-i Fünun topluluğundan bu ayrılış şaşkınlıkla karşılanır. Özellikle ayrılan arkadaşlarının Mâlûmât’ta yazmaya başlamaları Servet-i Fünuncuları kızdırır. Halid Ziya “Kırk Yıl” da bu ayrılığı şöyle anlatır:

Halid Ziya Kırk Yıl adlı hatıralarında ayrılışı şöyle anlatır: “Bir gün Ahmed Hikmet her vakitten daha fazla bir acele ile, bir telaşla bahçeye girdi ve bize koşarak, Saffeti Ziya’nın bir hikâyesini keserek:

²⁹ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.59, Türkiye Yayınevi, İstanbul, ,1946.

³⁰ a.g.e.sh.332.

³¹ a.g.e.sh.331.

-Ne oldu? Diye sordu.

Bu sual bana irâd ediliyordu. Hayretle yüzüne baktım:

-Ne, ne oldu? Dedim.

Soluk soluğa:

“H.Nâzım’la A.Nadir ne için Servet-i Fünun’dan çekilmişler? Ne için Ma’lûmâta gitmişler? diye sualini itmâm etti.

Hiçbir şeyden mâlumâtım yoktu:

Katiyen haberim yok! Dedim.

Sonra bu haberin bende hasıl ettiği tesiri tefsir ederek:

-Pek garip!... diye ilâve ettim.

O zaman Ahmed Hikmet oturdu ve sinezenliğe ara sıra avdet ederek coştı:

Hiç garip değil! Ben bunu zaten bekliyordum. Beklemediğim bir şey varsa o da Mâlûmât’a gitmiş olmalarıdır.

Ahmet Hikmet’in o sıralarda Fikret’le araları pek açıktı., hatta dargındılar.(...)Bugün de bu ayrılış hadisesine sebep olarak Fikret’i gösterirken, onun yalnız hırçınlığından, önüne geçen herkese, en yakın dostlarından başlayarak, hücum için vesile bulan didişkenliğinden bahsetti. Mutlaka Ali Ekrem’i değilse bile Ahmet Reşit’i gücendirmiş olacağına hüküm verdi.

(...)Ahmed Hikmet’in verdiği haber doğru çıktı. H.Nâzım ve A.Nadir, Edebiyat-ı Cedide’nin başlıca erkânından olmak sıfatından hiçbir zaman için ayrılamadan Servet-i Fünun intisâbından ayrılmış oldular.

Bunun sebebi az çok Ahmed Hikmet’in nazariyesiyle belki kâbil-i izâh olur. Mâlûmât mecmuasına geçmiş olmalarına gelince, bu hadise onları değil, mecmuayı değiştirmiş, ona bir haysiyet ve ciddiyet libası giydirmiş olacaktı. Ve bu itibarla bir kazanç oluyordu.”³²

Servet-i Fünun’un önemli kalemlerinden Hüseyin Cahid de Ahmet Reşit ve Ali Ekrem’in topluluktan ayrılışlarını, anılarında şöyle değerlendirir:

“Şimdiki zaman için bundan daha doğal bir şey olamaz. Ama o vakit edebiyat dostlarımızın bu eylemi, bizim gözümüzde pek büyük günahı. Bir kez Tefik Fikret’e darılmak büyük bir haksızlıktı! Hiç düşünmeye ve incelemeye gerek kalmadan yargıya varıyorduk ki Fikret’le dargınlık konusunda kabahat kendilerininidir. Bu dargınlık neden ileri gelmişti? Dediğim gibi burasını Fikret bütünüyle açıklamamıştı. Yalnız,

³² a.g.e.sh.59.

³³ Halid Ziya Uşaklıgil, Kırk Yıl, sh.541-543, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1987.

kendilerinin şiirlerinin başka şiirlerden daha aşağı bir yere konması kırılganlıklarını doğurmuş diye işitiyordu. Bu doğallıkla bize gülünç görünüyordu. Gerçek böyle miydi, değil miydi? Derinleştirmeye ne gerek vardı? Anlaşmazlık Tevfik Fikret’le olduğu sürece bundaki haksızlık şüphesiz öteki yanda olması gerekirdi. Fikret, çevresindekilere işte bu kadar körü körüne bir güven, sevgi ve saygı aşılamıştı. Sonra Tevfik Fikret’e darılmayı akıl alsaydı bile o kızgınlıkla Malûmât gazetesine yazı yazmak bağışlanmaz bir suç biçiminde görünüyordu bize. Yıldız’ın en zararlı hafiyelerinden biri olarak tanınmış Baba Tahir’in gazetesine yazı yazmak, onun kötülüklerine katılmak anlamını da içermez miydi? O zaman işte böyle düşündük. Bu yazı arkadaşları konusunda düş kırıklığına uğradık. Üstelik bu kırılganlığın etkisiyle A.Nadir Bey’le aramızda bir edebiyat tartışması bile çıktı. Dargınlığımız Meşrutiyet’ten sonralara kadar sürdü. Sonunda, aslında bir hiç yüzünden doğmuş olan bu gönül kırılgılığı pek doğal bir barışıklıkla sonuçlandı.”³⁴

Ahmet Reşit Mâlûmat’ta “Tenkid Tecrübeleri” başlığı altında yazılar yazmaya başlar. Bunun yanında şiirleri de yayımlanır. Yazılarında ‘Tenkid’in mahiyeti üzerine düşüncelerini aktarır. Servet-i Fünuncular dahil dönemin önemli yazarlarının eserlerini tenkit eder. Bu yazılar Servet-i Fünun çevresinde rahatsızlık yaratır; Mehmet Rauf vasıtası ile yazılara karşılık verirler. Bütün bunlara rağmen Ahmet Reşit Servet-i Fünun topluluğu ile aralarında kurulmuş olan kalbi bağın yok olmadığını belirtir.³⁵

Servet-i Fünun edebiyatının oluşumu ve gelişmesi sürecinde Ahmet Reşit’in önemi büyüktür. Özellikle edebi tenkit anlayışı ile Servet-i Fünun edebiyatının “tenkit” görüşünün ortaya çıkmasında önemli bir katkıya sahiptir; O tıpkı siyasette veya özel hayatında olduğu gibi, yerleşik bazı önemli kuralların yaşatılmasından yana iken; aynı ölçüde dönemin yeniliklerine de açıktır. Ahmet Reşit’e göre “tenkit” düşüncesinin olduğu yerde gerçek edebiyat vardır. Tenkit fikri, gelişmiş ve özgür düşünebilen zihinlerde olgunlaşmıştır. Ahmet Reşit’in bu tenkitçi yönü hayatının her bölümünde görülmektedir. Tenkit hakkındaki görüşlerini bu konuda yazmış olduğu makaleleri değerlendirirken daha açık olarak göreceğiz.

Devlet kademelerinde yapmış olduğu görevlerin Ahmet Reşit’in edebi hayatında önemli bir yeri olduğunu görüyoruz. Osmanlı Devleti’nin en kötü zamanlarında kendisine verilen görevlere sırtını çevirmemiş; görevini layıkıyla yapmaya çalışmıştır. Ahmet Reşit Rey’in yazı hayatından uzunca bir dönem ayrılışının sebebini de devlet

³⁴ Hüseyin Cahid Yalçın, Edebiyat Anıları, sh.152, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 1999.

³⁵ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.59, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

adamlığı sorumluluğuna bağlayabiliriz. Ahmet Reşit kendi tabiri ile “matbuattan elini çekişini” şöyle anlatıyor:

“Bir gün başkâtip Tahsin Paşa Ekrem Bey’le beni odasına davet ederek: “-sizin gazetelere yazdığınızı ve matbaalara gittiğinizi Efendimiz duymuş; canı sıkılmış bâdemâ gazetelere yazmaktan ve matbaa gibi yerlere gitmekten kat’iyen vazgeçmenizi irade buyuruyorlar. Ve bunu temin için Hâk-pây-i Şahane bir ariza yazıp takdim etmenizi de ferman buyurdular” dedi. “Matbaalara gittiğimiz yok; edebi bazı yazılar yazdığımız doğru. Madem ki bunu tecviz buyuruyorlar, emirlerine imtisâl ederiz; badema yazmayız. Fakat bunun için bir senet verir gibi ariza yazmaya ne lüzum var? İrâde-i Seniye mutavatta kusur edersek cezasını görürüz” dedim. “-yok böyle buyurdular, infazı elzemdir.” Dedi. İsteddiği kağıdı yazdık; İşte bu edebi sergüzeşt de böylece bizzi. Ben de biraz sonra Kudüs’e müteveccihan İstanbul’u terkettim.”³⁶

Her ne kadar “matbuattan” elini çektiyse de , daha çok siyâsi konularda yazılarını sürdürmüştür;siyasi yazılarını özellikle “II. Meşrûtiyet” döneminde, İttihat ve Terakki karşıtı yayınlarda, Yeni Gazete, Rehber, Alemdar ve Şehrah’ta görebiliriz.

³⁶ a.g.e.sh.60.

D. Memuriyet Hayatı

Ahmet Reşit Rey'in siyâsi kişiliği, Türk siyasi tarihinde yapmış olduğu görevlere bakıldığında daha iyi değerlendirilecektir. Mülkiye mektebini bitirmesi, on dört yıl kadar kitâbet hizmetinde bulunması, devlet bürokrasisini bütün yönleri ile öğrenmesine vesile olmuş; bu durum hayatının ilerleyen dönemlerinde önemli makamlara gelmesine yardımcı olmuştur. Onun Türk siyâsi tarihinde yapmış olduğu görevler ayrı bir tez konusu olacak kadar önemlidir. Onun memuriyet hayatı ve siyasi hayatı ile ilgili çalışmaya rastlayamadık. Bu faaliyetleri hakkındaki görüşlerimizin temel kaynağı Ahmet Reşit'in "Gördüklerim-Yaptıklarım" adlı hatıralarıdır.

Ahmet Reşit 1892 yılında Mülkiye müdürü Abdurrahman Şeref Bey'in aracılığı ile Mâbeyn-i Hümayun (Yıldız Sarayı) 3. Kâtipliğine getirilir ve bu görevde on dört yıl kalır. Bu arada kendisini kültür ve bilgi alanında yetiştirerek ikinci ve birinci kâtipliğe kadar yükselir.³⁷ Ahmet Reşit Mâbeyn kâtipliği görevini şöyle anlatıyor:

"On dört sene kitâbet hizmetinde bulunmuş olduğumu söylemiştim. Bin beş yüz kuruştan başlayarak yavaş yavaş hizmetimin sonlarına doğru altı bin kûsur kuruşa kadar maaş da aldım. Fakat buna mukâbil, bir gece evimde, bir gece sarayda kalmak ve orada her zaman gece yarısına, bazan da sabaha kadar çalışmak suretiyle ömrümün on dört senesinin yarısından ziyâdesini yazı yazarak harç ettim. Senelik mesâimiz hakkında , irâde-i seniyye ile, istatistik yapmıştık. O sene zarfında takriben altmış beş bin kağıt yazmış olduğumuz tahakkuk etti. Bütün sefâret ve vilâyetlerle teati edilen şifrelerin açılıp kapanması bu hesaptan hariçti. En kalabalık zamanımızda, irili ufaklı on sekiz kişiydik. Her gün ve gece bunun nısfı yani dokuz kişi nöbetçi kalırdı. Dairenin yevmi ve gece bunun nısfı yani dokuz kişi nöbetçi kalırdı. Dairenin yevmi meşgalesi olan yüz seksen kağıttan kâtiplerin beherine yirmi kağıt isabet ediyordu. Herkes aynı derecede çalışmadığından, yahut çalışmadığından mesâi arasında tefâvüt de vardı. Aldığım ücreti bu ezici sai ile o zaman ödemiş olmak itikadındayım. Sultan Hamid'in vefatından otuz sene geçtikten, evlat ve ekâribi şuraya buraya dağıldıktan sonra şimdiki hâli şeyhûhetimde, o ücreti hak etmek için hakikati tahrif etmek külfet ve zilletinden kendimi müstağni görüyorum."³⁸

³⁷ Evin İlyasoğlu, Cemal Reşit Rey, sh.53, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

³⁸ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.40, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

1.Kudüs Mutasarrıflığı

Ahmet Reşit'in İstanbul dışında ilk memuriyeti Kudüs Mutasarrıflığı'na tayini ile başlar. 1904 yılının Ağustos ayında Kudüs'e gelir. Kudüs o dönemde farklı inanışlara sahip insanların bir arada yaşaması ve bu farklı inanışların dış mihraklar tarafından tahrik edilmesi neticesinde devamlı çatışmalara sahne olan önemli bir şehirdir. Osmanlı Devleti "ecnebi"lerin işlediği suçlara ceza veremeyecek kadar âciz durumdadır. Öyle ki, Ahmet Reşit'in anılarında anlattığına göre, sahte para basan iki Amerikalı'nın teslim edilmesi için Amerikan konsolosluğunun onayı gereklidir. Ancak konsolosluk bu kişileri Türk mahkemelerine teslim etmez. Ahmet Reşit Osmanlı Devleti'nin görevli memuru olarak "Pâdişâhın tuğrasını yani imzasını taklit ile doğrudan doğruya hükümdarlık hukukuna karşı" bir hareket karşısında görevini yapamamaktadır.³⁹ Ahmet Reşit anılarına bu örnekle başlarken atandığı görevin ne kadar zor bir görev olduğunu anlatmak ister gibidir. Nitekim kalpazanlık suçunu işleyen kişilerin teslim edilmesine dair istek "Mr.Roosevelt" tarafından red edilir. Ve "Amerikalı geçinen iki Yahudi de ortadan kaybolur."⁴⁰

Ahmet Reşit Rusya'nın sürdürdüğü Elenizm politikasından da şikâyet eder. Rusya konsolosu ile arasında yaşanan iki hadiseyi anlatır; konsolosun Rus Ortodoks kilisesinin kurulmasına izin vermediğini söyler. Ahmet Reşit'e göre Kudüs, Rusya'dan ve dünyanın diğer memleketlerinden gelen Yahudiler tarafından doldurulmaktadır. Yönetim ise bu duruma sadece seyircidir.

Kudüs'te sadece hükümet vazifelerini ifa etmek yeterli değildir. Kudüs, değişik dinlerin ve mezheplerin bir arada yaşadığı tarihin her döneminde olduğu gibi, o dönemde de stratejik öneme sahip bir şehirdi. Ahmet Reşit'e göre dinler ve mezhepler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların baş sorumlusu o din veya mezhebin ileri gelenleriyle konsoloslardır. Ahmet Reşit Kudüs'teki değişik mezheplerden ve onların inanışlarından bahseder. Protestan mezhebine mensup olanların hükümet için büyük bir sıkıntı oluşturmadığını belirtir: "Ortodoksluğun en mühim cemaatleri, Rumlarla Ruslardır." Mezhep itibarıyla asıl olan cemaat Rumlar, sayıca çok olan mezhep ise İslavlardır. Rum patrikhanesi bilumum Ortodoksların en büyük reisi rûhânisi sayılır.⁴¹ Bu kültür ve inanç mozayığı içerisinde, Kudüs'ü idare etmek Ahmet Reşit için zor bir görevdir. Mezhepler

³⁹ a.g.e.sh.84.

⁴⁰ a.g.e.sh.85.

⁴¹ a.g.e.sh.86

O'na göre Osmanlı Devleti'nin kendilerine vermiş olduğu ayrıcalıkları kötüye kullanmışlardır. Kudüs'teki cemaatler, özellikle "Latin rahipleri" kendilerini diğer cemaatlerin üzerinde görerek çatışmaların ortaya çıkmasında önemli role sahiptirler.

Bu tür mezhep kavgaları karşısında Kudüs mutasarrıfı olarak kendisi aracılık rolü üstlenir. Kiliseler arasındaki kavgaları ayırmak için uğraş verir. Bu karışıklıklar karşısında gösterdiği cesaret; ortaya çıkan sorunlara yaklaşım şekli, Onun siyaset bilgisi ve idarecilik vasıflarını göstermesi açısından önemlidir. Yaptığı bu önemli çalışmalar sonucunda İstanbul'da kendisine 'hüsn-i tesir hasıl' olmuştur.

2.Manastır Valiliği

Ahmet Reşit (28 Aralık 1906) tarihinde Manastır'a Vali tayin edilir. Manastır'daki ilk izlenimleri şehir hayatına yöneliktir. İnsanların, güvenliklerinden emin olmadıkları için hava karardığı andan itibaren evlerine girip dışarı çıkamadıklarını; Bulgarların çeşitli yollardan Müslüman ahâlinin topraklarına el koyduklarını; amaçlarının bu insanları topraklarından atmak olduğunu anlatır. Ahmet Reşit insanların huzuru için "emniyet ve âsaiyi" sağlamak gerektiğini düşünür. "Bulgar eşkıyası" jandarmayı her yönden iş göremez hale getirmiştir.⁴²

Ahmet Reşit'in Manastır'da yaptığı çalışmalardan birisi de cezaevi ıslahıdır. Burada da Kudüs'te yaşadığı gibi konsoloslukların baskısı altında olduğunu söyler. Bütün olumsuzluklara rağmen görevini yapmakta ısrarlıdır. Görevinin bilincinde bir vali olarak halk içinde tarafsızlığını sürdürmeye çalışır. Yabancı temsilcilikler "ülkeyi karışıklığa" sürüklemektedirler. Ahmet Reşit bu durum karşısında Hükümetle yazışmalarda bulunur; ancak Osmanlı Devleti Hükümeti bu geniş coğrafyanın idaresini gün geçtikçe kaybetmektedir.⁴³

Genellikle siyâsi, görevle ilgili nedenlerden dolayı Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa ile aralarında ihtilaf ortaya çıkar. Hüseyin Hilmi Paşa Ahmet Reşit'in azlini ister. Ahmet Reşit görevden alınır. Ahmet Reşit daha sonra Tahsin Paşa'dan şunları duyduğunu söyler:

"Söylediklerinizi efendimize arz ettim. Ben onu hıyanetine ve hatta kabahatine mebni ile tebdil etmedim. Bilâkis haklı olduğunu anlıyorum. Müfettişle Vali arasında muhayyer kalınca müfettiş tebdilindeki güçlükten dolayı valiyi değiştirmek mecburiyeti

⁴² a.g.e.sh.66.

⁴³ a.g.e.sh.67.

hâsıl oldu. Bir haftaya kadar diğer bir vilâyete göndereceğim. Hakkında sâirlerince sûi zehâba mahâl kalmamak için kendisine mâzuliyet maaşı tahsisini hemen Bâbîâlî'ye yazınız.” Ancak Ahmet Reşit bu maaş bağlanmadan Ankara'ya tayin olur.⁴⁴

3. Ankara Valiliği

Ahmet Reşit Ankara'ya gelişini şöyle anlatıyor:

“1907 senesi şubatı içinde Ankara'ya geldim. Bugün hükümet merkezi olan o şehir, o zaman etrafı taşlı yıkık mezarlarla çevrilmiş büyükçe bir köydü.” Şehrin tarihi ve binalarının görünümü hakkında bilgi verir. Ankara'yı “harabe şehir” olarak tanımlar. Şehir halkı sıtma hastalığının pençesindedir. Bunun sebebi şehrin etrafındaki bataklıktır. Ahmet Reşit bataklığın kurutulması amacıyla çalışmalara başladığını söyler. Kendi mücadeleci kişiliği karşısında Ankara halkını, “kaderine razı, çalışmayı pek sevmeyen” insanlar olarak değerlendirir. Kendisinin bütün bu çalışmaları karşısında Ankara halkının “iyi veya kötü bir tepki vermediğinden” yakınır.⁴⁵

Ankara Valiliği sırasında Kanun-ı Esâsi tekrar yürürlüğe girer. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Anadolu'nun çeşitli yerlerine; halkı hükümete karşı isyana teşvik eden telgraflar gönderilir. Ancak Ahmet Reşit bütün bu hareketler karşısında İttihat ve Terakki'ye karşıdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin o dönemde yaptığı faaliyetleri şöyle anlatıyor:

“Halkı hükümete karşı isyana davet eden, bu türlü telgraflar tevâli etmeğe başladı. Ve masamun kenarında epeyce yüksek bir yığın peydâ etti. Baş müdür efendi, bu defa da müstakbel efendilerine yaranarak keçesini sudan kurtarmaya çalıştığı için, telgrafların nezdinde alıkonulması işine gelmemiş olacak ki ikâ edilen gürültülerle intibah eden bazı redif zâbitlerinin, o sırada Redif Fırkası Kumandanlığı vekâletini ifâ etmekte olan Mirlivâ Osman Paşa'nın riyâsetinde bir “İttihat ve Terakki Kulübü” tesisine kalkıştıklarını duymuş, telgrafların birer nüshasını da Osman Paşa'ya götürmüş.⁴⁶ Neticede ülkenin her yanında isyanlar çıkmış; kargaşa, önüne geçilemez hâl almıştır. Buna karşılık: “Pâdişâh mâhut vehim ve cehl ile, etrafındakilerin her biri kendi şahıslarını kurtarmak gayretiyle metanetlerini kaybetmiş; Bâbîâlî'de ve diğer

⁴⁴ a.g.e.sh.72.

⁴⁵ a.g.e.sh.73.

⁴⁶ a.g.e.sh.80.

dairelerdeki ricâli devlet de muhâfaza-i nefis yâhut hürriyet ve adalet davasına karşı hareketten terakki kaygısıyla atâlete uğramış bir hâlde idiler.”⁴⁷

4.Halep Valiliği

Ahmet Reşit Rey Ankara Valiliği yaptığı süre içerisinde kendisine karşı olanların siyasi oyunlarından, hatıralarında bahsetmiştir. İttihat ve Terakki muhalifliği bu dönemlerde ön plana çıktığından dolayı gözler Ahmet Reşit’in üzerindedir.

Ahmet Reşit Ankara’dan Halep Valiliği’ne tayin olur. 1 Eylül 1908 günü Halep’e gelir. Halep de Osmanlı Devleti’nin diğer şehirleri gibi karışıklık içerisinde. Şehrin mahalleleri farklı kişilerin hâkimiyeti altına girmiştir. Ahmet Reşit bu durumu “fevza(anarchie)” olarak nitelendirmektedir. Buradaki faaliyetleri de emniyet ve asayiş sağlamaya ve devlet güçlerinin halk üzerindeki hâkimiyetini tekrar kurmaya yöneliktir. Kendisi bu faaliyetlerini şöyle anlatıyor:

“Halk ve husûsiyle “Hac Hamdular” indinde hükümet medlûl-ı ‘aciz’ manasıyla müterâdif bir hâle gelmiş olduğundan kendini hükümete hâkim görmeğe başlayan grup ihtara ehemmiyet vermediler; jandarma kollarını bilmukabele silah istimâl etmek mecburiyetinde bıraktılar. İki günde birkaç kişinin mecrûhen derdest edilmesi hükümet satvetinin hakiki olduğunu halka ifhâma ve tasallutların önü alınarak herkesin bi-pervâ, işiyle gücüyle meşgûl olmasını temine kâfi geldi. Sokak asâyîşi tekerrür etmişti.”⁴⁸

Ahmet Reşit’e göre Halep’te Müslüman ve Gayrimüslimler arasında emniyetsizlikler had safhadadır. Her iki tarafta karşısındakine güvenmediği için silahlanmış; ufak bir hadise bile büyük olayların çıkmasına vesile olabiliirdi.

Ahmet Reşit mülki amir olarak toplum psikolojisine vakıftır. Birbirine karşı görüşlü toplulukların asayişini sağlayabilmek için toplum psikolojisini bilmek ve ona göre davranmak gereklidir. Ahmet Reşit bu yönde almış olduğu bir kararı şöyle anlatır:

“Sultan Mehmet’in cülûsu haberi gelir gelmez, bundan istifade fikrini düşündüm. “üç gün umûmen ve mütemâdiyen bayraklar ve fenerlerle şehrâyin icrâ edilecektir; bu müddet zarfında damlardan ve meydanlardan kimseye zarar vermemek şartıyla silah atarak sevinç izhâr etmek câizdir. Fakat bu sebeple gayri ızzar edenler derhâl cezalandırılacaktır. Bunu bilerek herkesin ona göre edep dairesinde memnun ve müsterih eğlenmesi” lüzûmunu ilan ettim. Bu umûmî silah boşaltmasının gergin sinirlere

⁴⁷ a.g.e.sh.81.

⁴⁸ a.g.e.sh.103.

gevşeklik ve heyecanlara durgunluk getireceğini ümit ediyordum. Filhakika Müslüm ve Hristiyan ahâlinin üç gün devam eden şenliklerde eskisi gibi yan yana gezinmeleri ve dövüşmek için doldurulan silahların eğlenmek için boşaltılması sinirlere sükûnet, kalplere sekinet verdi. O kötü vaziyet tamamıyla değişti.”⁴⁹

Ahmet Reşit 31 Mart vak’ası sırasında Halep’te görevine devam etmektedir. Bu olaylar sonucunda kendisine, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden, onların istemediği bazı bürokratların yerlerinin değiştirilmesi veya görevlerine son verilmesi konusunda istekler geldiğinden bahseder. Ancak kendisi görevden alınacak kişilerin, görevlerine son verilmesini gerektirecek bir durum varsa buna “tahkik” sonucunda karar verilebileceğini söyleyerek bu talepleri geri çevirmeye çalışır:

“Söz sırasında Urfa mutasarrıfının tebdili lüzumundan bahsettiler. “Tahkikât icrâ edelim de bâdehu icâbına bakarız” diyerek geçiştirdim. Birkaç gün sonra tekrar nezdime geldiler. Urfa mutasarrıfı hakkındaki sözlerini tekrar ederek neye karar verdiğimi sordular:

-Mutasarrıfın sûi hâli ne ise tayin ediniz de tahkikatımızı ona göre bir an evvel ifa edelim, dedim.

Bu sualime cevaben mutasarrıfın fikren istibdât sahibi olduğunu söylediler.

-İstibdâdı yalnız fikren mevcut ise nasıl sebebi azil olabilir ki fiilen eseri zâhir olmadıkça fikir ve niyet cezayı müstelzim olamaz. Hatta ortada fiil olmadıkça niyetin varlığı bile isbât edilemez. Mutasarrıf’ın istibdâda mâil olduğunu isbât edecek ahvâli ve hiç olmazsa ikrârı ne ise onları söyleyin ki matlubunuzun husûlüne çalışalım, dedim.

-Pek iyi şikâyet maddelerini bildiririz; diyerek gittiler.”⁵⁰

Ahmet Reşit Rey’in bu cevabı, bir idareci olarak fikir hürriyetine verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir. Ona göre bu olayların da kaynağında “İttihat ve Terakki Cemiyeti” vardı. İttihat ve Terakki bağıslı devlet memurları ise;

“Memleketimizde hükûmete tâli olmak isteyen bütün teşekküller gibi İttihat ve Terakki Kulüplerinde, ancak memurların azil ve nasbı selâhiyeti kendilerinde olduğunu göstermek suretiyle, halk nazarında hükûmet nüfuzuna sahip görünmeğe çalışmaktan başka” bir şey yapmıyorlardı.⁵¹

⁴⁹ a.g.e.sh.108.

⁵⁰ a.g.e.sh.103.

⁵¹ a.g.e.sh.104.

Meşrûtiyet'in ilanı ile İttihat ve Terakki mensupları, memur tayinleri, azilleri gibi konularda baskıda bulunurlar. Ancak Ahmet Reşit bu istekleri karşılamadığını, onları devamlı surette oyaladığını belirtir.

Ahmet Reşit Osmanlı Devleti'nin düştüğü âciz durumdan bir hayli üzüntülüdür. Bu kademelerde yöneticilik yapmak onun için zordur; ancak almış olduğu devlet terbiyesi, bütün bu zorlukları aşma sorumluluğunu da kendisine yüklemektedir. Bu karmaşık düşüncelerini hatıralarında şöyle aktarmaktadır:

“Devlet, içi çürümüş eski bir çınar gibi rüzgârın ilk hamlesinde devrilebilirdi. Binâenaleyh buna mutâvaât şöyle dursun müsâmaha bile vatana karşı hıyanetti.”⁵²

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden kendisine devamlı surette bir baskı yapılmaktadır. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan “mebus” seçimlerinde kendisinden seçimde hile yapması bile istenmiştir. Ahmet Reşit'e göre bu talepler İttihat ve Terakki'nin o güne kadar savunduğu “Hâkimiyet-i Milliye nazariyesini bilfiil kendi elleriyle iptal etmesidir.”⁵³

Ahmet Reşit bu dönemde yeni hükûmetin yetersizliğine inanmaktadır. Ancak devlet memûriyetine “sadâkat” düşüncesi kendisini devlet hizmetinden ayrılmaktan alıkoyar: “Uhdeme bırakılan vazifemin ciddiyet ve kutsiyetine riayet etmeğe kendimi vicdanen borçlu biliyordum.”⁵⁴

Meşrûtiyetin ilânından birkaç ay sonra Adana'da Ermeniler ve Türkler arasında büyük ve kanlı olaylar çıkar. Ahmet Reşit bu olaylar olurken yaşanan sıkıntıları anlatır. Hükûmet bu olayları süratle bastırarak güce sahip değildir. Ahmet Reşit'e göre devlet elinden geleni yapmıştır ancak bu yeterli olmamıştır.

İttihat ve Terakki'nin görüşlerini uygulamaya koymayan ve bu hareketin emirlerini yerine getirmeyen bir idarecinin görevi başında kalması zordur. Kendisi azlini şu cümle ile açıklar: “Lâkin dahiliye nezâretine ve merkezi umûmilerine aleyhimde rapor yazmış olacaklarını tahmin ediyorum. Filhakika bir müddet sonra İstanbul'a avdet etmek üzere mâzûlen Halep'i terk ettim(15 Eylül 1909).”⁵⁵

Ahmet Reşit'in gelecekte alacağı görevlerde İttihat ve Terakki muhalifliğinin önemli payı olacaktır. Siyasi makamlardaki faaliyetlerini anlayabilmek için Ahmet Reşit'in İttihat ve Terakki hakkındaki fikirlerinden kısaca bahsetmeyi yararlı buluyoruz.

⁵² Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.105, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

⁵³ a.g.e.sh.105.

⁵⁴ a.g.e.sh.106.

⁵⁵ a.g.e.sh.107.

Ahmet Reşit'in düşüncesi, İttihat ve Terakki'nin temel felsefesi bakımından ülkeye faydalı olamayacağı yönündedir. Bu cemiyetin maksadı memlekete kaba kuvvet yolu ile sahip olmak ve kendi düşüncelerini zorla kabul ettirmektir. Bu cemiyetin programları iyi yazılmış dahi olsa onu tatbik edecek insanların zihniyeti değişmedikçe bu program uygulamaları mümkün olamaz. Bu ve buna benzer sakıncaları göz önünde bulunduran Ahmet Reşit, İttihat ve Terakki Cemiyeti karşısında faal muhalefet yapılması taraftarıdır. Bu düşünce ile Mehmet Hayrettin ile birlikte "Şehrâh" adlı gazeteyi çıkarmaya başlar. Bu yazı faaliyeti kendisine göre toplumsal muhalefeti güçlendirmiştir. Artık bir muhalefet partisinin kurulmasından yanadır.⁵⁶

Yeni kurulacak bu partinin adı "Hürriyet ve İtilaf Partisi" dir. Asıl amacı:"Osmanlı Devleti'nde yaşayan her unsur, ortak bir anlayışta birleşerek, huzur ve asayiş içerisinde yaşamalıdır." Bu programın bazı maddeleri kabul edilemez bulunur ve vekiller tarafından değiştirilir; sonuçta programın değişen maddeleri tasdik edilerek parti kurulur. Ahmet Reşit bu partinin kurulmasında fikri açıdan önemli bir yere sahiptir ancak memur olduğundan dolayı partiye yönetici olarak giremez.⁵⁷

5.İzmir Valiliği

Ahmet Reşit bu faaliyetleri yürüttüğü sırada "Mektebi Sultani'de" Edebiyat muallimliği yapmaktadır. Dahiliye Nâzırı Ziya Paşa kendisine Bağdat Valiliği teklif eder. Ahmet Reşit bu görevi çeşitli nedenlerden dolayı kabul etmez. İzmir Valiliği teklif edilir ve bu görevi kabul eder. Ahmet Reşit İzmir'de de İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ile mücadeleye girer. Bu mücadelelere hatıralarında yer verir. İzmir valiliği onun siyasete atılmasında önemli görevlerdendir. Buradaki görevi de fazla sürmez, iki aylık (30 Ağustos 1912-30 Ekim 1912) valilik görevinden sonra siyasi hayata adım atar.

⁵⁶ a.g.e.sh.127.

⁵⁷ a.g.e.sh.128.

E.Siyâsi Hayatı

İzmir Valiliği Ahmet Reşit için siyasi hayatının başlangıcıdır. Muhalif görüşleri ile ve idâreciliği ile adından söz ettiren Ahmet Reşit 29 Ekim 1912 tarihli Kâmil Paşa hükûmetine Dâhiliye Nâzırı olarak girer. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile mücadelesi bu dönemde daha şiddetli olur. Ülke dahilinde özellikle İstanbul'da birbiri ardına meydana gelen olaylar hükûmetin sert tedbirler almasına sebep olmuştur. Ahmet Reşit İttihat ve Terakki'ye karşı alınan önlemlerin yeterince sert olmadığına inanır. "Devlet Kararı" şeklinde sıkıyönetim, polis ve jandarma kuvvetlerinin ötesinde daha geniş tedbir almak, alınan tedbirleri hemen yerine getirecek surette vekiller heyetini yetkili kılmak ister.

Bir yandan da polis kuvvetlerinin düzenlenmesini düşünür. Ancak bu o kadar kolay değildir. Polisin ıslâh edilmesinin önünde çeşitli engeller vardır. Bunlardan birincisi polisin içerisinde İttihat ve Terakki'ye yardım eden, ihbarcılarının bulunmasıdır. Bunların temizlenmesi kolay değildir. İkincisi ise görevlilerin "şahsi emniyetlerini" görevlerine tercih etmeleridir. Bunların görevden alınmaları, yerlerine yenilerinin getirilmesi kolay değildir.⁵⁸

Bir kısım polis ise İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesi durumunda kendilerini cezalandıracağından korkmaktadır: bu nedenle cemiyetin aşırı hareketlerine müsamaha gösterirler. Toplumda İttihat ve Terakki tarafından oluşturulan psikolojik ortamı Ahmet Reşit şöyle ifade ediyor:

"Nitekim Bâbîâli'yi basan eli tabancalıları ahvâli âdiyede mevcut odacıların bile süpürge sopasıyla defedebilecekleri kadar ma'dut ve mahdut elebaşılardan ibaret iken, öteden beri halka ilkâ ettikleri dehşetle karşılarında ne hakiki müdâfii gördüler, ne de iki fedâkâr ve nâmuslu zâbitten başka, ciddi muarız."⁵⁹

Ahmet Reşit "geçici bir kânun ile bütün siyâsi kulüpleri kapatmayı düşünüyordu. Beğenmedikleri kimseleri cezalandıracaktı; veya istediği yere sürecekti. Dâhiliye Nâzırı böyle geçici bir kanun tasarısı hazırlamış vekiller heyetinin kararına sunmuştu."⁶⁰

Vekiller heyeti bu kanun tasarısını görüşür, ancak bazı maddelerinin uygulanabileceğine karar verilir. Kabul edilen maddeler uygulamaya konur. İttihat ve Terakki'nin taşra teşkilâtı kapatılır.

⁵⁸ a.g.e.sh.180.

⁵⁹ a.g.e.sh.181.

⁶⁰ Celâl Bayar, Ben de Yazdım, sh.149, Cilt.3, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

Ahmet Reşit bütün bu faaliyetleri sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni tamamen karşısına almıştır. 1914 senesi ilk aylarında yazdığını söylediği siyâsi anılarında sanki hükümetin mâruz kalacağı durumu önceden sezmiş gibidir. Bütün bu mücadeleler sonucunda 23 Ocak 1913 tarihindeki “Bâbîâli Baskını” ile Yusuf Kâmil Paşa Hükümeti iki buçuk ay süren iktidarını kaybeder. Ahmet Reşit'in nâzırlığı son bulur.⁶¹

Ahmet Reşit hükümetin düştüğü bu durumdan Harbiye Nâzırı Nâzım Paşanın sorumlu olduğunu söyler. “Nâzır Paşa Divân-ı Harbi çalıştırmadığı için, suçluları cezalandırmak yerine affettiği için suçludur.” Bunun yanında dönemin İstanbul Muhafızı Memduh Paşa'yı da suçlar. Onu “ümî” derecede “câhillikle” vasıflandırır. Bu şahsın yerine daha bilgili ve yöneticilik kabiliyetine sahip bir kişinin getirilmesi gerektiğini savunur. Ancak Nâzım Paşa'nın bunu yapmadığını, Memduh Paşa'ya fazlasıyla güvendiğini söyler. Aynı zamanda Ahmet Reşit Müşir Fuat Paşa'nın bu göreve atanması gerektiğini sadrazama ilettiğini de anlatır. Bu söylediği tedbirleri almayan hükümet için Ahmet Reşit şunları söyler:

“Fakat zaman neticeyi çabuk gösterdi. Bâbîâli basılıp da sâfiyane itimadının kurbanı olan Nâzım Paşa katlonulduğu o gün İstanbul Muhafızı Memduh Paşa bir bölük askerle yüz metrelik bir mesâfeden Bâbîâli'ye koşarak, sadâret dairesi kapısında vazifeten nöbet bekleyen iki askeri ve diğer bir takım silahsız insanları bu meyanda Harbiye Nâzırı ile yâverlerini, bağtaten üzerlerine hücum ile katleden on on beş haydudu tenkil ettikten sonra, Bâbîâli önündeki avluda, tekbiri ilâhiyi müstehziyâne ve riyâkârâne cinâyet âleti ittihâz eyleyen hazeleyi de oradan def edemedi. Halbuki bu baskın ihtilâl değil âdi bir şekâvetti.”⁶²

Bâbîâli Baskını sonucunda Ahmet Reşit tutuklanır. Tutukluluk sonunda kendisinden yurtdışına gitmesi istenir.

Tutukluluk günleri boyunca kendisine yurtdışına çıkması konusunda telkinde bulunulur. Ahmet Reşit sürgün hadisesinden şöyle bahsediyor:

“Bir gün evvel Cemal Bey, Abdurrahman Efendi'yi yanına davet etmişti, müşârünileyh odaya avdetinde:

-Bize iki üç ay için bir Avrupa seyahati teklif ediyorlar. Mütedâhil aylıklarımızı verecekler; hemen şimdi tekâüt sandığı idâresini toplayarak mâzûliyet maaşlarü tahsis ettirecekler. Ben bunu kendi hesabıma kabul ettim demişti.

⁶¹ Evin İlyasoğlu, Cemal Reşit Rey, sh.7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

⁶² Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.149, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

Ben de cevâben Avrupa'ya değil, ailemle beraber Mısır'a gitmeyi râcîh gördüğümü söylemiştim. Bunu Cemal Bey'e tebliğ ederek muvâfakat cevâbını getirmişti. Binâenaleyh ertesi günü tahliyemiz zaten mükerrerdi. Fakat mahpusiyetten barışık olarak çıkmamız her nedense iltizâm edilmiş ve bu komediyi oynamaya memur edilen mahkeme-i Temyiz reisi efendinin ihtârı üzerine nöbetçi kaldırılmıştı. Frenkler böyle hud'alara "beyaz iplikle dikilmiş" derler."⁶³

Yeni yönetimin hükümetten azledilenlere karşı tavrı yumuşak görünmekle birlikte onları merkezden uzaklaştırmaktan ve siyasi hayatlarına son vermeyi amaçlamaktan başka bir şey değildi.

Ahmet Reşit'in Mısır'a gitme isteği kabul görür. Ailesini bırakarak Mısır'a gider ve altı yıl boyunca ülkesine dönemeyecektir.

Ahmet Reşit Nisan 1913 tarihine kadar Kahire'de kalır. Sâbık sadrazamlardan Ferit Paşa ile birlikte İskenderiye'den Venedik'e geçer. Venedik'ten Peşte'ye geçen Ahmet Reşit geçirdiği bu günleri şöyle anlatır:

"Geçirdiğimiz vartalarla sıhhati esaslı bir surette muhtel olan haremimi ve kızımı Peşte'de istiskâp ederek tedavi için Paris'e götürdüm. Niyetim, tedavinin hitâmından sonra beraberce İstanbul'a dönmektir. Fakat refikâmın ihtirâz ve ısrarı buna mani oldu. Binâenaleyh Paris'ten Köstence'ye kadar bittabi refâkat ettiğim ailemi gece yarısı vapura ırkâp ile ertesi gün alessabah hareket eden "Orient Expresse" katarıyla Paris'e avdet ettim."⁶⁴

Ahmet Reşit Paris'te Ali ihsan, Şefik Esat ve Kâmil Paşazâde Muzaffer Beylerle birlikte bir apartman dairesi kiraladıklarını ve burada ikâmet ettiklerini bu arada Mahmut Şevket Paşa'nın öldürüldüğünü burada gazetelerden öğrendiğini söyler. Ancak yeni kurulan İttihat ve Terakki hükümeti böyle düşünmemektedir. Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesi hadisesinde rolü bulunduğu dolayısı ile Ahmet Reşit gıyabında idâma mahkûm edilir. Bu mahkûmiyet kararı karşısında Ahmet Reşit şaşkındır. Anılarında bu şaşkınlığını şöyle ifade eder:

"Mayısın yirmi sekizine kadar her şeyden bi-haber ve erbâb-ı teşebbüsle münâsebet ve muhâbereden baid olduğu Divân-ı Harbin mazbatasında sârihân tasdik ve itiraf edilmiş olan ve Paris gibi İstanbul'a üç bin kilometre kadar uzak bir yerde ikâmet etmekte bulunan bir şahsın 11 Haziran 1913'te İstanbul'da cereyan eden bir vâkıanın fâilleri denilen eşhastan mürekkep bir cemiyetin "esas-ı teşekkülüne hizmet etmek" ve

⁶³ a.g.e.sh.223.

⁶⁴ a.g.e.sh.227.

“bu bâbda tahrikât ve ifsâdâtta bulunmak” ve vâkıyı bizzat ve bil-vasıta ihzâr etmek” cürmüyle ithâmına, hatta buna ufak bir zan hudûsuna bile aklen ve maddeten imkân bulunamayacağını teslim etmekte tereddüde mahâl var mıdır?”⁶⁵

Ahmet Reşit’in idâma mahkûm edilmesi ile ailesi de ülkede huzursuzluk duymaya başlar:

“Refikâm Divân-ı Harb mazbatasını okuyunca, ailem efradının bir nevi rehine gibi tutularak maddi ve mânevi ezâlara dûçâr edilmesinden tehâşi etmiş; mazbatanın böyle bir karar ile de tezyininden evvel memleket haricinde bulunmak telaşıyla evini, barkını, eşyâsını ağıyâr eline bırakarak yalnız vâlidesini ve çocuklarını istishâb ile ilk merhale ittihâz ettiği Viyana’ya gelmiş. Bana ancak oradan telgraf çekebildi.”⁶⁶

Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile Paris’in işgâl edilme ihtimâli ortaya çıkmıştır. Ahmet Reşit Fransız hükûmetinin de yardımı ile ailesiyle birlikte Cenevre’ye gider ve ağustos 1914’ten Temmuz 1919’a kadar yaklaşık 5 yıl burada ikâmet eder.

⁶⁵ a.g.e.sh.236.

⁶⁶ a.g.e.sh.228.

F.Cenevre Yılları

Ahmet Reşit Cenevre’de olmasına rağmen Türkiye’de olan olaylardan haberdar olmak için çeşitli yayın organlarını takip etmektedir. İsviçre yönetiminin önde gelen simâlarıyla tanışır. Anılarında Cenevre yıllarına fazla yer vermemiştir. Ancak Osmanlı Devleti’nin gidişatı üzerine devamlı düşünmektedir. Abidin Dino Ahmet Reşit ve ailesinin Cenevre’deki yaşayışı hakkında şunları söylemektedir:

“Eski nâzırlardan Reşit Bey, düşünceli ciddi bir adam. Kendi hep evde oturur, çalışır, bize seyrek gelir. Ona karşılık tombul ve güleç bir hanımefendi olan eşi ve çocukları hep bizdedir. Reşit Beyinkiler altı kişi yanılmıyorsam. Anne, baba, arkasından Ekrem Reşit mavi gözlü sarı saçlı afacan bir çocuk, küçük kardeşi Cemal Reşit, kısa pantolonlu, çıldırasıya müzik meraklısı tombul bir oğlan. Piyano çalarken mutlaka biraz dilini çıkarır, alnını kırıştırıp notalara basar, cesaretle. İki kız kardeşleri vardır. İsimleri kafiyele Samine ile Semine”.⁶⁷

Ahmet Reşit Cenevre yıllarını; bir sığınma anı olarak değerlendirir. Onunla birlikte Avrupa’da birçok Türk ailesi Cenevre’de bulunmaktadır. Ahmet Reşit bu insanları “bahtsızlar” olarak tanımlarken, kendisini de bu guruba dahil etmektedir:

“Cenevre’de harp senelerini geçirmek için husûsi bir lütuf olarak, tahsil bahanesiyle gönderilmiş bazı bahtiyarlarla muharebe fırtınası arasında bir sığınak gibi İsviçre’ye gelmiş olan bahtsızlardan mürekkep bir Türk kolonisi vardı. Beş sene mütemâdiyen Cenevre’de kaldık.” “Nakil vasıtalarının yoksulluğu sebebiyle, mütârekeden ancak yedi, sekiz ay sonra Talât ve Enver Paşaların yalnız bırakıp kaçtıkları alil ve yaralı vatana döndük”⁶⁸

Ahmet Reşit’e, Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra Tevfik Paşa Hükümeti tarafından Dâhiliye Nâzırlığı teklif edilir. Ancak kendisi ülkeye dönemeden kabine düşer. Bu dönemde Damat Ferit Hükümetinin mütareke görüşmelerine katılır. Muhalif görüşleri neticesinde toplantıdan uzaklaştırılmak istenir. Bu dönemde Ahmet Reşit kendisinin Damat Ferit’e rakip olarak görüldüğünü söylüyor. Ahmet Reşit Fransa taraftarıdır; Damat Ferit ise “İngiliz Muhipler Cemiyeti” üyesidir. Damat Ferit bu söylentiler nedeniyle Ahmet Reşit’e tavrı alır.⁶⁹

⁶⁷ Abidin Dino, Kısa Hayat Öyküm, sh. 17-18, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.

⁶⁸ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.238, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

⁶⁹ a.g.e.sh.256.

1 Mart 1919'da kurulan I. Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne Dâhiliye Nâzırı olarak girer. Cenevre dönüşünde pâdişahla birkaç kez görüştüğünü belirtir.

Ahmet Reşit Pâdişâh ile, Mustafa Kemal hakkında görüştüklerini; kendisinin Mustafa Kemal'i tanımadığını ancak başarılı olursa "hayırlı bir iş yapmış" olacağını söyler. Anılarından Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'ye karşı bir tavır almadığını bilâkis onu fikren desteklediğini öğreniyoruz. Pâdişaha da görüşmelerinde bu hareketin desteklenmesi gerektiğini, işgâl kuvvetlerine hissettirilmeden Anadolu'ya yardım edilebileceğini söyler. Pâdişah Mustafa Kemal ve arkadaşlarının elinde bir güç olmadığını, yaptıklarının "blöf" ten ibaret olduğunu söylediğinde: "Başımıza indirecek darbeyi zelilâne beklemektense az çok bir mukâvemet göstermek daha şerefli dir." Cevabını verir. Aynı zamanda 'Milli Mücâdele'de" önemli katkıları olan Bekir Sami ve Rauf Bey'in kendisinden pâdişahın kendi haklarındaki kötü düşüncelerinin giderilmesine yardım etmesini istediklerini, kendisinin pâdişaha bu konuda bilgi verdiğini söyler.⁷⁰

Milli Mücâdele ile ilgili birçok kaynağı taradık ancak Ahmet Reşit'in bu düşünceleri ile ilgili somut bir delile rastlayamadık. Ancak savaş sonucunda Ahmet Reşit'in Milli Mücâdele karşıtları gibi sürgüne uğramadığını göz önünde bulundurursak söylediklerinin gerçekte alâkalı olduğuna kanaat getirebiliriz.

Ahmet Reşit Dâhiliye Nâzırı olarak İstanbul'un işgâlini de yaşamıştır. İşgâl yıllarında devamlı padişahla görüşmelerde bulunur. Padişahın halkın arasına girmesi ve morali bozuk olan halkın moralini düzeltmesi gerektiğini söyler. Ancak bu telkinlerin pek faydası olmaz.

Bu dönemlerde siyâsi hayatının en yoğun dönemini yaşar. Hükümetin ve Pâdişahın düştüğü acizliği hatıralarında anlatır. Kendisi fikren Anadolu'daki hareketlenmeyi desteklemektedir. Bu desteği daha da artırmak üzere Trakya'da Cafer Tayyar Paşa ile görüşür, yardım sözü verir. Ancak bu görüşmeler netleşmeden Sevr görüşmelerine katılmak üzere Paris'e hareket eder. "Maatteessüf bir iki gün sonra sulh konferansına davet edilerek, Cafer Tayyar Bey henüz İstanbul'da iken Paris'e müteveccihen harekete mecbûr oldum."⁷¹

Sevr görüşmelerinin Osmanlı Devleti'nin parçalanması görüşmeleri olduğunu gören Ahmet Reşit, sadrâzam Damat Ferit'in bu anlaşmayı kayıtsız şartsız imzalayacağını anladıktan sonra, Sevr anlaşmasını imzalamaz ve istifa eder:

⁷⁰ a.g.e.sh.260.

⁷¹ a.g.e.sh.286.

“Sevr antlaşmasını imzalamayarak hem nâzırlıktan hem de delegelikten istifâ edip İstanbul’a dönen Ahmet Reşit Bey’i bundan böyle ölümüne dek, kendi köşesinde, Şair Nigar’daki konağında edebiyat yazıları yazarken buluruz. Emekliliğinden sonra yazarlık kadar bahçesine düşkünlüğü ile zamanını geçirmiştir.”⁷²

⁷² Evin İlyasoğlu , Cemal Reşit Rey, sh.10, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

G.Emeklilik Hayatı

Ahmet Reşit'in siyasetten çekilmesiyle Paris'ten İstanbul'a gelen aile Nişantaşı'nda Şair Nigâr Sokağı'ndaki 37 Numaralı konakta yaşamaya başlar.

Ahmet Reşit'in emeklilik hayatı hakkında konağa sık olarak gelip giden Osman Kerman;"Ahmet Reşit Beyi sessizce evin içinde dolaşan, zamanının çoğunu odasına kapanarak geçiren saygın bir yaşlı" olarak değerlendiriyor.⁷³

Konak bir yandan Batı tarzı bir aile hayatının yaşandığı, bir yandan da eski Osmanlı geleneğinin ve kültürünün yaşatıldığı bir mekândır.

"Konağa gelip gidenler arasında o zamanlar ailenin yeni gelini Berat Hanım gözlemlerini şöyle anlatıyor: "Gencecik bir gelin olarak kayınvalidem Safer Hanım ile konağa ziyarete gittiğimizde önce emektar kadınlar kapıyı açar ve temenna ile beni bile eteklerlerdi. Büyük bir sofra kurulur; beyaz eldivenli garsonlar hizmet ederdi. İlk kez çatal ve bıçakla portakal yendiğini bu konağın sofrasında görmüştüm."⁷⁴

Ahmet Reşit yaradılışı icabı yardımseverdir. Emeklilik yıllarında çevresine yardım etmeye düşünleri korumaya özen gösterdiğini yakınlarının anlatımı ile öğreniyoruz: "Konaktaki eski giysiler biriktirilip Çubuklu'dan eski yazlık yalılardan gelen balıkçılara verilir; onlar da bu iyiliğe karşı tablalarla balık getirirlerdi."⁷⁵

Uzun yıllar (1948-1959) ailenin yanında çalışan Ahmet Aydoğan ailenin geçimi konusunda şunları söyler: "Ahmet Reşit Bey'e 1950 yılında bir emeklilik maaşı bağlanmıştı ilk defa. Ekrem Reşit'in Taşkılla'daki okuldan aldığı öğretmenlik maaşı vardı. Semih Bey ile Semine Hanım da katkıda bulunurlardı geçime. Ama Fethiye Hanım'ın ailesinden kalan miras aileyi yıllar boyunca geçindirdi. Bir han vardı, onun kiralari gelirdi."⁷⁶ Ahmet Reşit'in hayatı boyunca maddi sıkıntı çektiği söylenemez.

Ahmet Reşit'in Rey soyadını almalarında belirgin bir görüşünün olmadığını görüyoruz. Evin İlyasoğlu'nun Cemal Reşit Rey ile yaptığı röportajda sorduğu bu soruya Cemal Reşit şu cevabı verir:"Rey'i Bey'e benzesin diye aldık." "Öte yanda Fransızca antolojileri karıştırdığımızda Rey soyadı taşıyan ne çok edebiyatçı ya da devlet adamına rastlayırsunuz! Bir de 'Rey' İspanyolca'da Kral anlamına geliyor."

⁷³ a.g.e.sh.11.

⁷⁴ a.g.e.sh.29.

⁷⁵ a.g.e.sh.43.

⁷⁶ a.g.e.sh.19.

Sonuçta Rey soyadını Ekrem Reşit'in seçtiğini ve yabancılar tarafından kolay telaffuz edilir bir ad olmasına zen gösterildiğini anlıyoruz. Abdullah şefik Efendi'nin diğer oğulları Aziz Mehmet Paşa ve Mustafa Bey ailelerine “Yalaz” soyadına seçmişlerdir.⁷⁷

⁷⁷ Evin İlyasoğlu , Cemal Reşit Rey, sh 51, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

H.Ölümü

Ahmet Reşit'in emeklilik dönemi hayatı kitap okumakla ve çeviri yapmakla geçer. Bu dönemde siyasi hayatla hiçbir şekilde ilgilenmez. Evin İlyasoğlu Ahmet Reşit'in son günlerini şöyle anlatıyor:

“Ahmet Reşit son günlerinde prostattan muzdariptir. Son günlerinde zaman zaman bilincini de yitirmeye başlar. Ahmet'le (Aydoğan) gündelik gezilerinden dönerken burası bizim ev değil, yanlış yere getirdin beni, gibilerden benliğinde boşluklar oluşur.”⁷⁸

Evin İlyasoğlu Ahmet Reşit'in ölüm tarihini 1956 Nisanı olarak göstermiştir. Ancak Ahmet Reşit'in ölümü 14 Ağustos 1955 Pazar günüdür. 15 Ağustos 1955 Pazartesi günü Milliyet, ve Cumhuriyet gazetelerinde ölüm ilanı şöyle verilmiştir:

“Vefat

Esbâk Dâhiliye Nâzırı.

Düñkü Pazar günü irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir.

Mübârek nâşı 16 Ağustos Salı günü Nişantaşı'ndaki konağından kaldırılacak ve namazı Teşvikiye Camii'nde öğle namazını müteakıp, kılındıktan sonra Edirnekapi şehitliğinde aile makberine tevdi olunacaktır.

Merhûmun ailesine ve bilhassa oğulları Ekrem ve Cemal Reşit Rey'e beyân-ı Tâziyet ederiz. Çelenk gönderilmemesi ricâ olunur.”⁷⁹

⁷⁸ a.g.e.sh.12

⁷⁹ Milliyet Gazetesi, 15 Ağustos 1955 Tarihli Nüshası

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET REŞİT REY'İN ESERLERİ

I.ŞİİRLERİ

Ahmet Reşit şiir yazmaya küçük yaşlarda başlar. On beş yaşlarında iken ilk şiiri Gülşen mecmuasında yayımlanır. “Nevha”⁸⁰ adlı bu şiir Ahmet Reşit’in basılmış olan ilk şiiridir.⁸¹

Şiirlerini sıra ile Gülşen, Mektep, Servet-i Fünun, Mâlûmât ve Yarın adlı mecmualarda yayımlamıştır. Yayımlanan bu şiirler şimdiye kadar bir araya getirilip kitap halinde basılmamıştır. Şiirleri hakkında kapsamlı bir çalışma da şu ana kadar yapılmış değildir.

Ahmet Reşit’in ilk şiirlerinde özellikle dönemin önemli şairlerinin etkisini görüyoruz. Recaizâde Mahmud Ekrem, Abdülhâk Hamid Tarhan gibi dönemin büyük şairlerinin şiirlerine yazdığı nazireler, tahmisler; yazdığı şiirlerin kaynağını göstermesi açısından önemlidir.

Kendisi, yazmış olduğu şiirler hakkında genel olarak şu yargıda bulunur:

“Manzûmâtımda telâkkiyâtımı tasvirden başka bir gaye takip etmedim. San’at san’at içindir nazariyesini-bazı takyidat ile- kabûle mâilim. Mensûrâtımda şiirin bütün havâdis-i kevniye gibi revâbıt-ı müstemirreye tâbi olduğunu, zevk şahsidir iddiasıyla âlem-i edebiyatı mahkûm-ı keyf ve heves etmek isteyenlerin zehâbı yanlış bulunduğunu isbât etmeği bir gâye ittihaz eylemişdim. Yazılarım makâlâtı müteferrikadan ibâret ve bir ism-i umûmiden mahrumdur. Mecmua-i manzûmâtımı da henüz neşretmedim.”⁸²

Sanat için sanat anlayışını savunduğu ve bu anlayışa göre şiirler yazdığını; şiirlerinde; gördüğünü, hissettiğini tasvir etme amacında olduğunu şairin bütün şiirlerini incelediğimizde daha ayrıntılı olarak göreceğiz.

Ahmet Reşit’in şiirlerini temalarına ve konu çeşitliliğine göre şu başlıklar altında incelememiz mümkündür:

⁸⁰ Gülşen, nr.1, sh.3, 31 Kanun-ı sâni 1301.

⁸¹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, sh.1464, İstanbul, 1946.

⁸² a.g.e.sh.1465.

A.Gülşen’de yayımlanan ilk şiirler.

Ahmet Reşit şairlik tecrübesini ilk olarak Gülşen mecmuasında yaşar. Gülşen’de yayımlanan şiirler daha çok eski tarz şiir anlayışına uygun olarak yazılmışlardır. Tanzimat ile birlikte klasik şiirin şekil olarak devam ettirildiğini; ancak içerik olarak şiirde değişimin yaşandığını biliyoruz. Ahmet Reşit’in beslendiği şiir kaynakları da kökleri klasik edebiyatta olan; ancak içerik itibarıyla yeni şiir anlayışını benimsemiş olan şairlerdir. Ahmet Reşit’in Gülşen’de farklı içeriklerde ve şekillerde şiirleri yayımlanmıştır. İlk şiirlerinin ana temasını, daha sonraki şiirlerinde de yoğunlaştırarak işleyeceği, aşk ve tabiat oluşturur.

Ahmet Reşit’in aşk temasını işlediği şiirler, onun bu dönemde Divan edebiyatı şairlerinin etkisinde kaldığını; kendi üslûbunu oluşturabilmek için dönemin önemli şairlerinin şiirlerine nazireler yazmak yolu ile şiir vadisinde kendisine bir yer bulma arayışında olduğunu göstermektedir. Bu arayışında, Recaizâde Mahmud Ekrem’in, Mülkiyede öğrenci iken, kendisinin yazmış olduğu şiirleri görmesi ve bu şiirlere övgülerde bulunması önemli bir etken olmuştur.

Aşk ateşi içerisinde yanan yalnız gönül sığınacak bir yer arar. inançlı gönüllerin sığınağı genellikle Tanrı’dır. Tanrı, sevgiliye kavuşma özlemi içerisinde yanan aşıklara çare bulabilecek yegane varlıktır. Klasik şiirimizde de, onun devamı olan Tanzimat şiirinde de işlenen bu çaresizlik teması Ahmet Reşit’in yazdığı ilk şiirinde “Nevha” da açıkça görülür;

“Yetmez mi bu ıstırâb yâ Rab!
Çekmekte gönül azâb yâ Rab!
Yetmez mi bu piç ü tâb yâ Rab!
Sensin dilime meâb yâ Rab!”⁸³

Şairin bu seslenişi, bu çaresizliği ve hüznü şiirlerinin genelinde vardır. Ancak Servet-i Fünun şiirlerinde bu hüznün renklerle ifade edilmeye başlamıştır. Yani bu dönem şiirlerde hüznün resmi çizilmeye çalışılmıştır. İlk şiirlerinde sese verilen önem Servet-i Fünun’da yayımlanan ve devam eden şiirlerinde azalmış ve tasvire ağırlık verilmeye başlamıştır.

⁸³ Gülşen, nr.1, sh.3, 31 Kanun-ı sâni 1301

Ahmet Reşit'in "Nevha" adlı şiirinde ve Gülşen'de yayımlanan diğer şiirlerinde Recâizâde'nin etkisi açıkça görülmektedir. Recâizâde'nin Nağme-i Seher adlı şiirinde ki Tanrı'ya yakarışı, Ahmet Reşit'in "Nevha" sında devam etmiş gibidir.

"Nevmid koma Ekrem-i Biçâreyi yâ-Rab!
Sen bî-kes-i bî-çârelere feyz-resânsın"⁸⁴

İstirap içindeki gönül, aşk hastalığına düşmüş; devâsız dertlerine derman aramaktadır. Dermânı da yine aşkı yaratan Tanrı'dan istemektedir.

"Düştü gönül işte ibtilâya
Bir dilber-i hüsn ü gam-fezâya
Derman bul ol derd-i bi devâya
Ettim sana intisâp yâ Rab!"⁸⁵

Ahmet Reşit'in şiirindeki âşık, tıpkı Divân şiirindeki gibi, dünyanın en hüznü insanıdır. Onun aşk acısına, sevgili ile vuslat arzusuna bütün tabiat ve eşya da katılır.

Fuzûlî'nin şiirlerinde yaşayan sevgilinin umursamaz tavrı Ahmet Reşit'in aşk konulu şiirlerinde de görülür.

"Kamu bimârına cânân devâ-yı derd eder ihsân
Niçün kılmaz bana derman beni bimâr sanmaz mı?"

Fuzûlî

"Esrir için dilin o dildâr
Etmez bana ah arz didâr
Ahvâlîme âsuman da ağlar,
Rahm etmez o âfitâb yâ Rab."⁸⁶

Sevgilinin kendisini sevene merhameti yoktur. Çekilen sıkıntının, aşk acısının çaresini de bulamaz şair. Sevgilisinin kendisine yeterince merhameti olmasa da, şair, sevgilisinin bu tavırlarından hoşnut gibidir. Çünkü varlığının anlamı sevgilisinin varlığı

⁸⁴ Recâizâde Mahmud Ekrem, Nağme-i Seher, sh. 120.

⁸⁵ Gülşen, nr.1, sh.3, 31 Kanun-ı sâni 1301.

⁸⁶ a.g.e.sh.3.

ve kendisine karşı aldığı tavırla belirmektedir. Çekilen dünyevi sıkıntıları karşısında şairin zaman zaman Tasavvufi aşka yöneldiğini görüyoruz:

“Çektiğim âlâm-ı dehrin cümlesi bir cân için
Doğrusu ancak o cânın sevdiği cânan için,
Olsa bir dermân cihanda bu dil-i giryân için.”⁸⁷

Ahmet Reşit’in Gülşen ve Mektep’de yayımlanan ilk şiirlerinde “aşk” temasının yanı sıra “tabiat” temasının da sıklıkla işlendiğini görüyoruz. Bu şiirleri, özellikle “tabiat” şiirleri, Servet-i Fünun döneminde yazdığı şiirlere konu ve şekil olarak kaynaklık yapması bakımından önemlidir.

Ancak ilk şiirlerdeki “tabiat”, Divân şiirindeki “tabiat” anlayışına daha yakın görünmektedir. Şair dış dünyanın hem içerisinde; hem de dış dünyayı daha iyimser bir ruh ile değerlendirir. Tabiat ve tabiat bütününe meydana getiren en küçük unsur ilk şiirlerinde daha belirgin ve daha renklidir. İlerleyen bölümde inceleyeceğimiz “Servet-i Fünun” dönemi ve sonraki şiirlerinde bu renklerin biraz daha karardığını ve tabiatın donuklaştığını göreceğiz.

Bahar geldiğinde tabiat canlanır, kuşların sesi gökyüzünde yankılanır. Tabiatın canlanışını “Nevbahar” adlı şiirinde şair şöyle tasvir ediyor:

“Bahar o vakt-i dil-firib,
Verir zemine fer u zib,
Saçar o demde andelib,
Cihâne nağme-i garib,
O hâl-i dil-figâr ile.”⁸⁸

Tabiatın uyanışı ile birlikte bütün varlıklar canlanır, hareketlenir. Nehirler akmaya başlar, çimenler yeşerir; canlanan tabiat içerisinde şair mutludur. Çevredeki değişim ile şairin ruhundaki değişim birbiriyle bağlantılı gibidir. İlk baharda yaşanan bu hareket şairin lirizmini de artırır. Ahmet Reşit’in bu dönem şiirlerinde çizdiği resim donuk değil, hareketlidir:

⁸⁷ Gülşen, nr.3, sh.9, 13 Şubat 1301.

⁸⁸ Gülşen, nr.7, sh.26, 13 Mart 1301.

“Server-bahş olur çemen,
Giyüb de tâc lâleden,
Gül ve benefşe yasemen,
Olur cihâna hande-zen,

Nasıl da hoş eser nesim,
Hayat bahş ve pür-şemim,
Cihânı eyleyüp besim,
Eder numûne-i nâim,
Edâ-yı dil-şikâr ile.”⁸⁹

Ahmet Reşit’in Gülşen’de yazdığı bir gazel bir de Abdülhâk Hâmid’in “Hayd Park’tan Geçerken” adlı şiirine nazire olarak yazdığı bir şiiri vardır.

Sonuç olarak şairin Gülşen’de yazdığı ve bizim konu ve şekil itibarıyla “ilk şiirleri” olarak nitelendirdiğimiz şiirlerinde Divân şiirinin etkisi görülmekle birlikte; Divân şiirindeki anlam derinliği yoktur.

B.Olgunluk Dönemi Şiirleri

Ahmet Reşit anılarında “Gülşen” ve “Mektep” de yayımlanan şiirlerinden bahsetmez. Mektep’te yayımlanan şiirler Gülşen’de yayımlanan ilk şiirleri ile Servet-i Fünun dönemi arasında biçim ve içerik açısından bir bağlantı kurar. İlk şiirlerindeki özentisi ve taklitten uzaklaşır. Şair bu dönemde kendi üslûbunu oluşturmaya çalışmaktadır. Bu dönemin aydınlatılması Servet-i Fünun dönemi şiirini yorumlayabilmemiz açısından da önemlidir.

Mehmet Kaplan Servet-i Fünun edebiyatını Abdülhâk Hâmid ve Recâizâde’den başlatmanın yanlışlığından bahseder.⁹⁰ II. Abdülhamid döneminin ilk yarısına denk gelen ve ‘Ara Nesil’ olarak adlandırdığı yazarlar grubunun faaliyetlerinin bu edebiyatın doğuşunda önemli rolü vardır.

⁸⁹ a.g.m. sh.26.

⁹⁰ Mehmet Kaplan, Tefik Fikret, sh.25, Dergâh Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 1998.

Mektep mecmuasının da aralarında yer aldığı edebiyat mecmuaları, bu dönem edebi faaliyetlerini göstermesi açısından önemlidir:

“Bu devrenin dikkat çeken taraflarından biri, gazeteciliğin yerini dergiciliğin almasıdır. 1880 ile 1895 yılları arasında, yarısından fazlası edebiyatla ilgili, elliden çok dergi çıkar ki bunların sathi bir surette tedkiki bile yeni bir duygu ve üslûp akımının hazırlanmakta olduğunu açıkça gösterir.”⁹¹

Edebi değişimi hazırlayıcı olan bu faaliyetler Abdülhâk Hamid ve Recâizâde’nin ferdi duyuş tarzlarının devamı olmalarının yanı sıra tercümeler vasıtasıyla edebiyatımıza yeni temlerin girmesi açısından da önemlidir:

Mehmet Kaplan’a göre Servet-i Fünun topluluğuna mensup şair ve yazarların “kelimeler dünyası” bu dönemde yapılan çeviriler vasıtasıyla oluşmuştur. “Bilindiği üzere kelimeler telkin kabiliyetlerini kendilerini saran muhtevadan alırlar; ve tercümelerin bu hususta büyük rolü vardır. 1885’den 1895’e kadar Romantiklerden yapılan bol miktarda tercüme, Türk dilini âdeta yeni bir duyuş tarzı ve mâna ile doldurmuştur.”⁹²

Ahmet Reşit’in gerek almış olduğu eğitim ve gerekse Fransızca’yı iyi derecede öğrenmesi, o dönemde yapılan anılan faaliyetleri yakından izlemesini sağlamış ve şiir anlayışını bu doğrultuda oluşturmaya yardımcı olmuştur.

“Bir sanatçının kendi kişiliğini bulmasında birtakım aşamalardan geçtiği kaçınılmaz bir gerçektir. Sanatçı o dönemlerde etkilenme ve kendi kişiliğini bulma arasında döner durur. Bu da onun için ayrı bir adım sayılır.”⁹³ Biz de Ahmet Reşit’in Mektep’te yazdığı dönemi etkilenme ve kendi kişiliğini bulma dönemi olarak değerlendiriyoruz.

Şairin bu dönem şiirlerinde görünüm biraz daha farklılaşmıştır. Aşk, tabiat, ölüm gibi temalar yine işlenmiştir; ancak yenilik, bunların ‘görüntüsü’ daha doğrusu ‘tasavvuru’ ile ilgilidir. Aşk teması derinleşmiş, hayâl ön plana çıkmış, tabiat tasvirleri şiirlerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönem şiirlerinde Ahmet Reşit’in duygularındaki yoğunluğun arttığını görüyoruz. Genel konuları itibarıyla ikinci dönem şiirleri olarak adlandırabileceğimiz bu bölümü şu alt başlıklar halinde inceleyebiliriz:

⁹¹ a.g.e.sh.25-26.

⁹² a.g.e.sh.27.

⁹³ İsmail Parlatır, Recâizâde Mahmud Ekrem, sh.101 DTCF Yayınları, Ankara, 1983.

1.Tabiat Temalı Şiirleri

Ahmet Reşit'in bu dönem şiirleri Ali Ekrem'in şiir hakkındaki şu yorumunu hatırlatıyor: "Temâşâ-yı tabiat edenlerde bulunması elzem olan bir haslet daha vardır ki, o da bir manzaranın, bir levhanın âdeta ressam gibi –tabir sahih olursa-cüziyyatına dikkat etmektir. Meselâ Göksu deresini tasvir etmek lazım gelse, onun yalnız letâfetinden, kendinizde hâsıl eylediği tesirden bahsedivermek kâfi midir?"⁹⁴

Bu tespitten de anlaşılacağı gibi Ahmet Reşit ve özellikle Servet-i Fünun dönemi şairleri için ayrıntı, ayrıntının rengi çok önemlidir. Ayrıntı ne kadar yoğun olarak hissedilir ve anlatılırsa bütün de o kadar yoğun hissedilmiş ve anlatılmış olur.

Mehmet Kaplan "Tevfik Fikret" adlı çalışmasında Servet-i Fünun edebiyatının genel özelliklerini şöyle anlatır:

"Servet-i Fünun şairleri tabiata nasıl bakarlar? Tabiatı eserlerinde nasıl aksettirirler? Gördüğü rengi, şekli, aydınlık ve gölgeyi gerçekçi bir ressam gibi tespite çalışır; fakat bu merhalede fazla kalmaz."⁹⁵

Türk şiirinde Tanzimat şairleri ile başlayan ve Servet-i Fünun'da devam eden "hayâl" aleminden gerçekler dünyasına doğru⁹⁶ akış Ahmet Reşit'in şiirlerinde de kendisini gösterir. Tabiata bakıştaki değişim de yine Nâmık Kemâl, Sâmî Paşazâde Sezâî, Recâizâde ve Abdülhâk Hâmid çizgisinde devam etmiştir.

Tanzimat şairleri soyut hayalleri somutlaştırmışlar, devirlerinin felsefi akımlarının etkisinde kalarak tabiatı fikri boyutta işlemişlerdir; ancak Servet-i Fünuncular da somutlaşan tabiat renklenmiş, canlanmış bir resim tablosu haline gelmişti.⁹⁷

"Yazarın gözleri, çok hassas bir fotoğraf adesesı gibi dış âlemi, bütün zenginliği, rengi, şekli, hareketi ve teferruatı ile kavıyor; hatta gözleri değil işitme duygusu da açık."⁹⁸

Bu noktada 1830'lu yılların önemli eleştirmenlerinden olan Sainte Beuve'nin eleştiri anlayışı ile Servet-i Fünuncuların edebi esere bakışında benzerlikler olduğunu görüyoruz. Sainte Beuve: "eleştiri, yazarları yargılamaktan çok onları tanımlamak,

⁹⁴ Servet-i Fünun, nr.280, 11 Temmuz 1312/23 Temmuz 1896.

⁹⁵ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.56, Dergah Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 1998.

⁹⁶ a.g.e.sh.41.

⁹⁷ a.g.e.sh.51.

⁹⁸ a.g.e.sh.52.

onların psikolojik, ahlâki ve edebi portrelerini yapmaktır. Böylelikle eleştiri, bir değerlendirmeden çok açıklama amacını gütmektedir.”⁹⁹

Mehmet Kaplan’ın da tespit ettiği gibi Tanzimat şairinin fikri ön planda tutan görüşü Servet-i Fünun şairinin duyuları ile algıladıklarını, resim tablolarına dönüştürmeleri ile değişmiştir.

Dönemin Servet-i Fünun mecmualarında da görebileceğimiz dönemin en güzel tabloları ve bu tabloların altına şiirler yazılması modası da bu tabiat görüşünün şiire yansımalarıdır. Mehmet Kaplan bu tarz şiirlerin Türk şairlerini, “mistik ve metafizik” tabiat anlayışından uzaklaştırıp, “sadece tablo olma gayesi güden veya şairin ruh hallerine dekor ve sembol vazifesini gören” yeni bir tabiat anlayışına götürdüğünü söyler.¹⁰⁰

“Orman büyük ağaçları yüksek güşâde bâl,
Birbiriyle dâim ederler musâhabe:
Meh-tâb parça parça düşer bazı yerlere,
Orman bu heyetiyle, semâ-yı mükevkebe,
Benzer. Öper de nûr-ı mehi gizlice zılâl,
İrâs eder o bûse-sirâyetle her yere.”¹⁰¹

Görüldüğü gibi, orman yalnızca ‘bütün’ den ibaret değildir; kuş sesleri, güneşin aydınlığı, havanın güzelliği, orman portresini tamamlayan renklerdir. Bunun yanında Ahmet Reşit’in şiirlerinde tabiatın tıpkı diğer canlılar gibi ruhu da vardır. Bu ruhu canlandıran ise tabiatın sesidir. Bu ses şaire değişik çağrışımlar yapar. Kendi hayâl dünyasında var olan seslerdir.

“Tabiat ruhunun aynasıdır, tasvir edilen manzaranın içine kendi hülyâsını katar şair. Tabiat periler ülkesidir.”¹⁰²

⁹⁹ J.C.Carlaui, J.C.Fillox, Edebi Eleştiri ,Çev.Ayşe Hümevra Çakmaklı, sh.29, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1985.

¹⁰⁰ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.116, Dergah Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 1998.

¹⁰¹ Mektep, nr.47, 10 Rebiülevvel 1314/8 Ağustos 1312.

¹⁰² Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.56, Dergâh Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 1998.

Tanzimat'tan sonra, batı edebiyatının etkisiyle farklı bir tabiat anlayışının ortaya çıktığını belirtmiştik. Mehmet Kaplan'a göre bunun sebebi, Abdülhâk Hamid ve Recâizâde Ekrem gibi şairlerin Türk edebiyatına romantiklerin tabiat görüşünü getirmiş olmaları ve dönemin anlayışının bu görüşü kabul etmeye müsait oluşudur.

Divân edebiyatı şairlerinin tabiatı “masal âlemine” benzeten teşbihlerinin yerini, “tabiatta Tanrı'nın akislerini gören mistik veya panteist tabiat görüşü almıştır.”¹⁰³

Birden bire karanlıklar aydınlanır ve bir hayâl ülkesi belirir sessizlikte. Şiirde bu geçişler devamlı yaşanır. Zıt kavramlar birbiri ardına sıralanır:

“Sıyrılıp zulmet açılınca hâver,
Parlak bir kakhaha uçar havada,
Denizde, kıyıda, dağda, ovada,
Gezinir mâi etekli periler.”¹⁰⁴

Tabiat birden canlanır, rüzgârın esintisiyle kuşlar ötüşmeye başlar. Servet-i Fünun şairlerinin bir diğer özelliği de tabiattaki sesleri mûsiki olarak algılamaları ve şiirlerine bu şekilde yansıtmalarıdır. Ahmet Reşit'te de bu özellik görülür.

“Yavaş yavaş eser de bâd-ı seher,
Kuşlar sevinir oynarlar yuvada,
Otta, ağaçta, toprakta, kayada,
Mübtesim bir neş'e telâtum eder.”

Genel olarak Servet-i Fünun şiirine baktığımızda Divân edebiyatına nazaran konularda da belirgin bir değişim söz konusudur. Tanzimat öncesinde ve Ziyâ Paşa'nın Terci-i Bendinde kendisini gösteren “varlığın değersizliği” düşüncesi Şinâsi'nin insan idrâkine ve varlığa verdiği önem ile değişmiş ve Nâmık Kemâl'in insanı kudretli ve irâdeli bir varlık olarak algılaması ve ondan çok şeyler beklemesi ile zenginleşmiştir. Ancak Şinâsi ve Nâmık Kemâl varlığa verdikleri değer ile birlikte şiirlerinde insana sadece siyasi ve sosyal boyutta yer veriyorlardı.

¹⁰³ a.g.e.sh.115.

¹⁰⁴ “Her Zaman Görülür”, Mektep, nr.48, 17 Rebiülevvel 1314/15 Ağustos 1312.

Abdülhâk Hamid’de ise insan ve kâinat hakkındaki düşünceler daha çok mânevi boyutu ile ele alınacaktır. Recâizâde ile birlikte duyulara verilen önem artacak ve Servet-i Fünuncular da şiir, tabiatı taklitte resim ile boy ölçüşecektir.”¹⁰⁵

Bununla birlikte Tanzimat devri şairlerinin: Her güzel şeyin şiire konu olabileceği anlayışında değişiklik yaparak bunu “her şey şiire konu olabilir” şeklinde algılayıp eserlerini buna göre verdiler. Anlayışlarındaki bu büyük değişiklik şiirin alanını da genişletti. Bu dönemde şair tabiattaki herhangi bir hadiseyi veya eşyâyı, kendi zihninde değerlendirip kıymetine inandığı taktirde eserinde kullanmıştır. Kenan Akyüz bu konuda şu değerlendirmeyi yapıyor:

“Bu arada, şairin günlük hayatına ait basit olayların da şiire bol bol girdikleri görüldü. Bununla birlikte gerek mizaçları ve gerekse yaşadıkları devrin ağır siyasi ve sosyal şartları yüzünden, çoğunlukla “tabiat” ve “aile hayatı” başlıca temaları teşkil ederler.”¹⁰⁶

Servet-i Fünun dönemi şairlerinde dış âleme, tabiata verilen önem, iç âleme, duygu ve hayâl dünyasına verilenden az değildir. Batı edebiyatından tanıdıkları her edebiyatçı, onları tabiata götürüyordu. Bilhassa Parnas mektebi ve o sıralarda Türkiye’de çıkan dergilerde pek yaygın olduğu daha önce işaret edilen resim ve tablo merakı, onları tabiata karşı son derece dikkatli kılıyor ve duygularını renkli manzaralar halinde ortaya koymaya sevk ediyordu.¹⁰⁷

Ahmet Reşit “Sabahın Tulû”¹⁰⁸ adlı şiirinde tabiatı bir tablo gibi önümüze seriyor:

“Sabah nev-tulû ve semâ mahmûr,
Reng-i şeffaf hande-pâş seher,
Mevce-i bahr içinde cilve eder,
Yayılır rûy-ı âba nûr-ı server.”

¹⁰⁵ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.80, Dergah Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 1998.

¹⁰⁶ Kenan Akyüz, Türkoloji Dergisi, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, sh.79, II.Cilt, I. Sayı, Ankara, 1969.

¹⁰⁷ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.80, Dergah Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 1998.

¹⁰⁸ Mektep, nr.52, 15 Rebiülahir 1314/12 Eylül 1313, sh.818.

Tabiatın bu canlılığı karşısında şair bir yandan hayret içerisinde ve yeni bir güne daha gözlerini açtığı için mutludur. Mektep dergisinde yayımlanan şiirlerinde “Servet-i Fünun”dakilere nazaran karamsarlık daha az görülür.

“Öğleyin”¹⁰⁹ adlı şiirinde de tabiatın bütün renklerini şiirinde kullanmış gibidir. Ancak bu şiirde, dokunma duyusuna da yer verdiğini görüyoruz. Tabiat rengiyle, kokusuyla, tadıyla bir bütün halinde verilmeye çalışılmıştır. Güneşin sıcaklığı bunaltıcı bir hâl almıştır. Bütün varlıklar güneşin yakıcılığından etkilenmiştir:

“Teneffüsünde suûbet çekerdi sanki zemin,
Olup harâret-i şemsin ağır ağır rîzân;
Çıkardı titreyerek yerden âteşin bir enin,
Olunca nefhâ-i ândan mecâl-i bahr-i vezân”

“Gurûb Levhalarından”¹¹⁰ adlı şiiri de tabiat tasvirinin ayrıntılı bir şekilde yapılmaya çalışıldığı diğer bir şiiridir. Güneşin batışı, havanın kararması ve karanlığın yeryüzünü kaplaması şairin tasavvuru ile birleşmiş ve kelimelerle renklendirilerek şiire yansıtılmıştır. Görüntü şiirde mavi rengin yoğun kullanımı ile başlar ve giderek koyu renklerin hakimiyeti ile karanlık bir hâl alır:

“Semâda bir lekesiz mavilik; uzakta beyaz,
Bulut yığınları güyâ bir ibtisâm-ı kebûd,
Güneş o dağların altında büsbütün gaib;
Beyaz bulutları okşar ziyâ-yı menşûru.”

Ve güneş yavaş yavaş batar, yeryüzünün rengi aydınlıktan karanlığa doğru değişir:

“Şehik bâdem-sâ muzdarip enin-i medîd
Siyah bulutları tâ zirvesinden eyledi çâk”

¹⁰⁹ Mektep, nr.46, 4 Rebiülevvel 1314/1 Ağustos 1312.

¹¹⁰ Servet-i Fünun, nr.285, 15 Ağustos 1312/27 Ağustos 1896, sh.387.

Tabiatın bütün unsurlarının bu renk değişiminden etkilendiği gibi denizin rengi de etkilenir:

“Denizde kırmızı, mor, mavi, hâreler...nâgâh
Bütün bu âlemi setr etti, birer dâ-i hüzn

Sonuç olarak:

“Ufk-ı şimâle doğru uzanmış sehâbeler
Esmer menekşe rengini aldı bütün cibâl”

An-ı Teellüm

Yine “Karlar Erirken”¹¹¹ ve “Metrûk”¹¹² adlı şiirlerde tabiatın herhangi bir ânı tasavvur edilmektedir. Karla kaplı bir yeryüzünün tasvirinden sonra:

“Nûr-ı şems-i bahâr edince zuhûr”

Karlar erir ve tabiat yeniden canlanır. Tabiatın ruhu dirilir, güneşin sıcaklığı bütün yeryüzünü kaplar ve bu sıcaklık sonucu tabiatın rengi de değişmeye başlar.

“Nâgâhan uçu bir şâhik-i sürûr;
Cereyân etti rûh-ı nev-peydâ”

“Müteellim, şikeste, pür-lerziş
Bu küçük ev, fakat tezâd-ı hazin:
İki pâkize kalb hülya-çin
Onu bir âşiyân-ı aşk etmiş!”¹¹³

“Arar o mevceler üstünde kollarım imdâd,
Fezâda hiçe döner ettiğim derin feryâd.”¹¹⁴

¹¹¹ Servet-i Fünun, nr.422, 1 Nisan 1315/13 Nisan 1899.

¹¹² Servet-i Fünun, nr.380, sh.243, 11 Haziran 1314/23 Haziran 1898,

¹¹³ Mâlûmât, nr.237, 11 Mayıs 1316/24 Muharrem 1318, sh.899

Ahmet Reşit Rey'in tabiatın tamamını oluşturan parçaların hareketini renklerle ve seslerle anlatmaya çalıştığını görüyoruz. Bu özellikteki şiirler "Mâlûmât" ta da devam etmiştir.

"Feryâd"¹¹⁵ adlı şiirde de yine tabiat tasvirinin resim tablosu gibi çizilmeye çalışıldığını görüyoruz. Ufak bir dere yeşillikler arasından akıp gider. Şair akar su ile ömrü arasında benzerlik kurar:

"Ufak bir çay gibi aheste, şeffaf,
Gülerdi ömr-i âsûdem akarken,
Yeşillikti güzer-gâhında etraf
Küçük nâzenin dest-i sihr-gâh
Geçer okşar da bazen, nâgehâni
Çıkardı mevc-i ömrümden şüğûf-ı hevâh,
Emeller muhteriz, sessiz nihâni."

Feryâd

Tabiattaki bu hareket, bu tabloyu izleyen şairi başka alemlere götürür. Bu 'başka alemler' Servet-i Fünun dönemi şairlerinin de şiirlerinde sıkça oluşturdukları 'hayâl alemleri'dir.

Bu özelliklerin Mehmet Kaplan'ın Servet-i Fünun şairleri için yaptığı şu genel tespiti uygun olduğunu görüyoruz: Tabiatı, daha çok kendi ruhunun bir aynası olarak görürler. Tasvir ettikleri manzaranın içine mutlaka kendilerini, rüyâlarını, hülyâlarını ve arzularını yerleştirirler. Böyle hâllerde tabiat, realitesini kaybeder; hayâli bir şey olur.

Ufak bir çayın akışı ile başlayan hareket, şiirde hızlanarak devam eder. Güzergâhın güzellikleri anlatılır. Bir yandan çayın hareketinden, denizin durgunluğuna geçiş görülür. Burada şair bazı iç çatışmalarını sergiler. Ufak bir çay- hareketli bir tablo; büyük bir deniz- sakin bir tablo; bunun yanında şairin ruh halinin de fâsılalı olarak değiştiğini görüyoruz. Neşeli bir hayattan sıkıntılı ve hüznü bir hayata geçiş:

¹¹⁴ Kenan Akyüz, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, sh.358, İkinci Baskı, Doğu Matbaası, Ankara, 1958.

¹¹⁵ Mâlûmât, nr.237, 11 Mayıs 1316/24 Muharrem 1318, sh.899.

“Benim hayât-ı sükûn perverimde bir anda,
Karıştı bir feverân-ı siyâh ile; o zaman,
Dağıldı neşe-i ömrüm, çekildi nisyâna”

Feryâd

Ahmet Reşit’in şiirlerinde karanlığın yanında, mehtâbın yer yüzüne verdiği aydınlığını da sıkça görüyoruz. Mehtâbın aydınlığı durgun denizin üzerine vurur, tabiattaki sessizliği ve hareketsizliği biraz olsun yok eder:

“Fıtrat-ı rakike-i mehtâb,
Saf ve şeffâf bir sehâbe gibi,
Çeker etrâfa birer dâ-i serâb,
Doldurur nûr-ı sâkiniyle şebi.”¹¹⁶

Bir Mehtâbda

Tabiatın karanlığa bürünmesi, hüznüleri de beraberinde getiriyor. Ve bu hüznüleri sanki yağmur gibi yağar.

“Gölgeler rîze rîze hâke düşer;
Çöker etrâfa bir hevâ-yı hüzn.”¹¹⁷

2.Ölüm Temalı Şiirleri

Ölüm temasını, bütün Servet-i Fünun şairleri gibi Ahmet Reşit’in de şiirlerinde kullandığını görüyoruz. Ahmet Reşit’in şiirlerinde tabiat ile insan ruhu arasında bir bağ olduğunu söylediğimiz gibi, tabiat ile ölüm arasında da bir bağın varlığından söz edebiliriz.

Ölüm şiirlerde tasvir edilmez. Ölümün yaydığı olumsuz hava; ağırlık ve hüznü hissettirilir. Ölüm temi hüznü vasıtası olarak kullanılır. Ölümün niteliği hakkında felsefi bir arka plan yoktur. Ölümün tasavvufi boyutu da yoktur. Ahmet Reşit ölüm temini birkaç şiirinde ve iki hikâyesinde yoğun olarak işlemiştir.

¹¹⁶ Servet-i Fünun, nr.440 , 5 Ağustos 1315/17 Ağustos 1899.

¹¹⁷ “Bulutlu Bir Gece”, Mâlûmât, nr.283, 12 Nisan 1317/28 Zilhıccce1319.

“Muhtazar Bir Kız”¹¹⁸ adlı şiirde Ahmet Reşit hastalıklı bir kızın hasta yatağında tasvirini yapar. Hasta kızı tasvir ederken şair yine renkleri sıkça kullanır.

“Yüzü esferde bir dühân-ı sefid,
Rengini bağlamış hizâb-ı lebi:
Mora mâil beyaz-ı hâkister,
Dalmış ecfânına dem-i esmer.”

Ölüm hasta kızın başucunda beklemektedir. Yeryüzüne karanlığın çöküşü, ölümün hasta kızın başının ucunda beklemesi gibidir.

“Ölüm âğuş-ı nârını açarak
Ser-bâlinine kadar gelmiş,”

Odanın içinde ölüm havası hâkimdir. Ancak ölümün bu kadar yakın olmasına rağmen kızın yüzünde ümit tebessümü eksik olmaz. Burada Tevfik Fikret’in bir yazısındaki değerlendirme önemlidir:

“Tekmil şiirlerimizde, hikâyelerimizde, tasvirlerimizde bir solgunluk, bir kansızlık; bir eser-i hüzel görüyor; bu hasta çiçek hâli üdebâmızın dest-i mahâretinde kendisine pek muvâfık zeminler bularak nâzik nâzik intibâ ediyor; bu zeminlere o kadar yakıştırılıyor. Onlarla o kadar itilâf ettiriliyor ki insan aldanıyor. Solgunluk hangisinde zeminde mi yoksa nakıslarda mı fark edemiyor. Yazılan şeylerin hepsinde yüzünüze mağmûm bir nazar-ı şikâyetle gülümseyen bir müteverrim bi-tâblığı var. Derin bir sükût içinde medid bir inilti. İşte okunan eserler ruhunuzda bu aksi bırakıyor.”¹¹⁹

Veremli, ölüm döşeğindeki insan tasavvuru Ahmet Reşit’in şiirlerinde de kullanılmıştır. “Hande-i Pesmânde”¹²⁰ adlı şiiri yine bu özellikleri taşıyan bir şiirdir. Burada da hastalıklı bir genç kızın yavaş yavaş ölüme gidişini görmekteyiz. Mutlu bir hayat sürerken amansız bir hastalık karşısında çaresiz kalan bu genç kızın tasviri de bize “Muhtazar Bir Kız” adlı şiirdeki kızın durumunu hatırlatıyor.

¹¹⁸ Servet-i Fünun, nr.290, 19 Eylül 1312/01 Ekim 1896, sh.55.

¹¹⁹ İsmail Parlatır, Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları, sh.131, TDK yay. Ankara, 1993.

¹²⁰ Servet-i Fünun, nr.285, 15 Ağustos 1312/27 Ağustos 1896, sh.4.

“Gözünde neş’e-i cemâd iken ziyâ-yı şebâb ,
Hâfî hâfî görünen bir mâil-i hüzn-âlûd,
Ederdi safvetini örterek misâl-i sehâb,
Yüzünde pertev-i ümid-i inkisâf-nümûd.”

Dünyaya bütün ümidi ile tebessüm eden o genç kız bütün bu umutlarını da geride bırakarak, kaçınılmaz bir sonuç olarak ölür. Ölüm karşısında çaresiz kalan şair tabiata sanki bağırır ve hesap sorarcasına, göz yaşı dökerek:

“Ne oldu söyle o kız şimdi; ey sabâh-ı bahâr!
Ne oldu okşadığın saçlar? Ey nesim-i seher!
Ne suya mün’atıf oldu o çeym-i ma’nidâr!
Seninle bûse teâtî ederken? Ey gül-i ter!

Ölüm karşısında insanoğlunun çaresizliğini görürken, benzer yakarışları Servet-i Fünun dönemi şairlerinin birtakım şiirlerinde de görmekteyiz. Ahmet Reşit, ölüm karşısında varlığı sorgular. Varlık ile yokluk arasında kalan insanın ruh hâlini yansıtır.

Yaşadığın güzel anlar, hayâller, bir bir gözlerinin önünden geçer. Ancak bu güzellikler içerisinde bile hüznün varlığı görülmektedir.

“Emellerim, hevesâtım, o tatlı hayaller,
-siyâh-ı ömrümü canlandıran bu sevdalar
geçerdi nazar-gehimden şikeste, pejmürde,
mürde;”¹²¹

Şair hayatta birtakım isteklerini karşılayamamaktan dolayı üzüntülüdür. Dünyevi güzelliklerin, ruhu canlandırması gelip geçici bir duygudur. Sonuçta dönüp yaşadıklarına baktığında kırık hayaller, yerine gelmeyen sözler ve kırınlıklar çoğunluktadır.

¹²¹ “An-ı Teellüm”, Servet-i Fünun, nr.366, 5 Mart 1314/17 Mart 1898, sh.23

3.Aşk Şiirleri

Ahmet Reşit Gülşen'de yazdığı ilk dönem şiirlerinde kullandığı aşk temini bu dönem şiirlerinde de kullanmaya devam etmiştir. Ancak bu dönem şiirlerinde aşka verilen anlam farklılaşmıştır. Bu dönem şiirlerindeki 'sevgili' tipi hayâl ile hakikât arasında kalmış; mutsuz, kırgın ve hastalıklı bir ruh haline sahiptir. Tevfik Fikret'in şiirlerinde olduğu gibi sığınılacak bir yuvadır aynı zamanda. Sevgiliden ayrılık, sevene verilen cezaların en büyüğüdür. Ayrılık karanlık ile, şaire verdiği azap bakımından örtüşmektedir. Sevgili ulaşılamaz bir varlık olmayı bu dönem şiirlerinde de sürdürmektedir. Onun gözünde sevgili; melektir, peridir. Onun hayâli ile yetinir şair; bütün elemlere karşı onun hayâli üstündür:

"Ne dedim? Siz meleksiniz güzelim;
Beni afv eyleyin ki mecrûhum!
Size arz-ı niyâz idi emelim,
Kanadı nâgehân fakat rûhum.
Beni okşar hayâliniz, ondan
Bir şemim-i vefâ duyar, yaşarım."¹²²

Divan şiirinde gördüğümüz 'rüzgârın' sevgiliye haber götürmesi tasavvuru Ahmet Reşit'in "Feryâd" adlı şiirinde de görülür. Bir yandan da şair sevgilinin kendisine çektiği sıkıntılardan memnun gibidir.

"Beni ezsin cihânın âlâmı,
Yalnız her sihr-i nesim-i lâtif,
Size ma'nâ-yı râz-ı sevdamı,
Eylesin bir dakikacık tarif."

Ahmet Reşit "sihr-i nesim-i lâtif" ile iletmiş sevgisini, şiir gibi önemli bir hediyeye, başka bir şekilde belirtir:

"Dâima bir lisân-ı nev söyler,
Başka hiç kimse anlamaz, bilmez,
Size bir şiir-i tâze arz eyler."

¹²² "Feryâd", Mâlûmât, nr.237, 11 Mayıs 1316/ 24 Muharrem 1318, sh.899.

“Bir Küçük Ev”¹²³ adlı şiirinde tabiatın, hayatın bütün sıkıntılarını, yorgunluğunu, hüznünü, eşyanın üzerinde görüyoruz. Mânevi sıkıntılarını maddi varlıkların üzerine atarak biraz olsun rahatlamak düşüncesindedir.

Bu küçük ev eski bir evdir, eski olmanın bütün ağırlığını üzerinde taşımaktadır.

“Seneler izdihâm edüp güyâ,
Kalmış üstünde bî-mecâl-i mürûr.”

Evin duvarları artık çatıyı taşıyamayacak kadar yıpranmış ve güçsüz bir hâldedir. Ev dışarıdan bakıldığında bir ölüyü andırır. Hiçbir ışık, hiçbir canlılık belirtisi yoktur bu evde. Fakat bu cansız ve eski evi, sanki ayakta tutan bir şeyler vardır. Bu evin içinde yaşayan ve birbirlerine âşık olan iki kişinin aşkları o evi ayakta tutan yegâne varlıktır. Aşk, hayatın bütün kötülükleri içerisinde insanların canlılığını sürdürmesine yardımcı olur.

“Müteellim, şikeste, pür lerziş,
Bu küçük ev, fakat tezâd-ı hazin:
İki pâkize kalb hülya-çin,
Onu bir âşiyân-ı aşk itmiş!”

Mâlûmât’ta yayımlanan “Fakat Heyhât”¹²⁴ adlı şiir de aşk temasını işleyen şiirlerindendir. Bu şiirdeki sevgili tipi Divan şiiri sevgili tipini hatırlatır. Sevgili Divan şiirinde, halk şiirinde işlenen yapısı ve özellikleri ile Ahmet Reşit’in şiirlerinde de varlığını sürdürür. Sevgili ile bir arada olmak isteği, sevgiliye devamlı surette ‘niyâz’ etme, Türk şiir geleneğinde önemli özelliklerdendir.

Sevgili yürürken etrafında bir büyüğü hava oluşur; bakışlarında alaylı bir gülüş vardır. O gülüş ile, yakıcı bakışlarla sevgili güzel bir çiçeği andırır. Öyle bir çiçektir ki onun her yaprağı varlığın farklı bir güzelliğini yansıtır.

Bunca güzelliğe rağmen, o çiçek, içerisinde en kuvvetli zehri barındırır:

¹²³ Mâlûmât, nr.269, sh.578, 21 Kamun-ı evvel 1316/21 Ramazan 1318.

¹²⁴ Servet-i Fünun, nr.351, 20 Teşrin-i sâni 1313/2 Aralık 1897, sh.194.

“Sen geçerken şemim-i hâr-ı gârâm,
Cünbüş-i çin-i dâmeninden uçar;
Sen yürürken o yâl ü bâl, o hirâm,
Nazar-ı iştiyâke hayre saçar...

Sen bakarken nigâh-ı tirinde,
İnce bir ibtisâm-ı istihzâ,
Va’d eder per-güşüne şermende ,
Bir esir-i visâl-i müstesnâ...

Hâk-i pür-cüşunda kök salmış,
O çiçeksin ki rûh-ı esrârın,
İnficârıyla reng ü bû almış,
O çiçeksin ki onda her yaprak...

Sine-i nerm-i nâzeninde,
Heyecân-ı hîz olan şemîm-i hayat,
Böyle bir gizli semle âlûde...
Bir çiçeksin güzel...Fakat heyhât!

Ahmet Reşit’in tabiat şiirlerinde durgunluktan harekete geçişi gibi, bu şiirlerinde de sevgilinin bütün güzellikleri fâsılalarla anlatılır; ancak sonuçta sevgilinin ulaşılmazlığı, zarar verici yanı vurgulanır. şair sevdiğinin vefâsızlığını, bütün güzelliklerine rağmen vefâsızlığını daha çok vurgular.

Sevgilinin bakışları sonsuzluğu çağrıştırır. Sonsuzluk ise karanlıkla beraber şairi korkutur. “Nigâh-ı Pür-heyecân”¹²⁵ adlı şiirinde Ahmet Reşit bu duygularını şöyle aktarır:

“Bütün semâyâ telâteleriyle ra’ře salan,
Kesif bir gecenin sîne-i siyâhında,
Nasıl açarsa sevâik bir anda pür-heyecân;
Derin, nihâyeti yok bir cihân; nigâhında.”

¹²⁵ Servet-i Fünun, nr.445, 9 Eylöl 1315/21 Eylöl 1899,sh.35.

Seni çiçek gibi bir vird-i ter ile severim;
Bütün mehâsini birden sever gibi severim;
Yine tevehhüş eder, korkarım fakat senden!”

4.Sosyal Muhtevâlî Şiirler

Ahmet Reşit’in şiirde sosyal hâdiselere fazla yer vermemekle birlikte birkaç şiirinde bu özelliklere rastlamaktayız.Tevfik Fikret’te olduğu gibi¹²⁶ onun da sosyal konulu şiirleri “merhamet şiirleri” özelliğini taşır. Mehmet Kaplan Tevfik Fikret’in şiirlerini sosyal konuları François Coppee’den etkilenerek yazdığını söyler. Ahmet Reşit’in “İhtiyar Satıcı”¹²⁷ ve “Her Zaman Görülür”¹²⁸ adlı şiirinde bu etkilenmeyi görürüz. Bunun sebebi ise yazarın o dönemde manzum hikâyelerinde halktan insanların günlük hayatlarını anlatması, basitliği nedeniyle çok okunması ve taklit edilmesidir. Yine tercümeler vasıtası ile bu yazar o dönemde iyi tanınmış ve taklit edilmiştir.¹²⁹

Bu tür şiirlerinde insanlığın durumunu eleştirmekten ziyâde tasvir etmekten yanadır. Gördüğü hadiseleri, insanların fakirliğini, gördüğü gibi aktarır.

“Elinde bir ufak işporta, arkasında küfe;
Olanca serveti birkaç limon, biraz da çıra,
Satar da hepsini her gün kazancı elli para,
Tutarsa açlığa çaredir, fakat keyfe?”

Şair bu şiirinde fakir bir insan portresi çizer; hayâl aleminden, gerçek aleme yönelmiş ve gördüğünü tasvir etmeye başlamıştır. Orada gerçeği bütün açıklığıyla görür. Gördüğünü olduğu gibi yansıtmayı, onun sanat anlayışına da uygundur.

“Yüzünde pençe-i fakr mânend eseri,
Omuzlarında senin şikeste pâ-yı herîm,
Müdâm-ı hâke bakan gözlerinde dûd-ı âdem,
Likâ-yı müşmeizinde gubâr-ı der-bederi”

¹²⁶ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.138, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997.

¹²⁷ Mâlûmat, 288, 10 Mayıs 1317/4 Safer 1319.

¹²⁸ Mâlûmât, nr.285, sh.883, 19 Nisan 1317/12 Muharrem 1319.

¹²⁹ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.139, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997.

Eliyle boynu ma'vec-i kadid, cild-i köhn;
Palaspâre, mülevves libâs-ı bî-rengi;
Bütün şedâide ma'rûz o cild-i pür-jengi;
Başında koskocaman bir sarık; bir eski kefen”

Ahmet Reşit çizdiği bu portreyi hareketlendirir. Hayatın bütün ağırlığı o kişinin omzuna yüklenmiş gibidir. Geçimini sağlayabilmek için bütün gün yürür ve elindeki malı satmaya çalışır. Bütün bu düşkün durumuna rağmen o kişinin içindeki inanç eksik değildir, hâline şükreder.

“Yürür yine o her medîde bî-fütûr-ı tâb;
Olanca serveti birkaç limon biraz da çıra,
Satar da hepsini akşam elinde elli para,
Kalırsa şâhikâ-i bi-tâbı der: şükür yâ Rab.”

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Servet-i Fünun şairlerinin büyük çoğunluğu fakir insan portresini şiirlerinde çizmeye çalışmışlardır. Ahmet Reşit’in yakın arkadaşlarından olan A.Nadir’in “Hamal”¹³⁰ adlı şiirinde bu benzerliği görüyoruz:

“Beyâban, hayatın kütle-i eyyâmı altında,
Yürür, bir aks-i muzallim levh-i perçin-i cebinde,
Yürür, bir irti’âş-ı muztarib pâ-yı mekininde...
Ezilmiş ma’neviyâtı hamallık nâmı altında”

Ahmet Reşit’in “Her zaman Görülür”¹³¹ adlı şiirinde de benzer anlatım görülmektedir. Burada da geçimini sağlamaya çalışan bir insanın görülen hali tasvir edilmektedir.

Fakir bir balıkçı tasviri vardır bu şiirde. Bu balıkçı gecenin karanlığında sabaha kadar balık tutmak için uğraşır, yalnız başınadır, ümitsizdir. Sabah, yeni bir günün umutlarını getireceği yerde bu şiirde umutların bitişi göstermektedir.

¹³⁰ Servet-i Fünun, nr.351, 20 Teşrin-i sâni 1313/02 aralık 1897.

¹³¹ Mâlûmât, nr.285, sh.883, 19 Nisan 1317/12 Muharrem 1319.

“Gece bir balıkçı sabaha kadar
Denizde dolaşır, rızkını arar,
Yalnız başına bir kandil ile.

Sabahleyin artık ümidi biter,
Eski sandalını sürükler gider,
Etrafına bir kere bakmaz bile!”

Çizilen balıkçı portresi de o dönem için yabancı değildir. Balıkçı tasviri Servet-i Fünun şairlerinin çoğunun şiirlerinde çizdikleri tasvirlerdendir. Balıkçı portresinin kaynağını ise Mehmet Kaplan şöyle izah ediyor:

“Pierre Loti’nin İzlanda Balıkçısı Servet-i Fünunculara balıkçılara karşı geniş bir alâka uyandırmıştı. Hüseyin Câhid Hayât-ı Hakikiye Sahneleri’nde balıkçıların hayatına dair üç-dört yazı yazmıştır.”¹³² Ahmet Reşit’in Fransız edebiyatına bağlılığını göz önünde bulundurursak onun da bu şiirden etkilenerek “Her Zaman Görülür” adlı şiirindeki balıkçı tipini çizdiğini söyleyebiliriz.

Yine o dönemde “Balıkçı”¹³³ adlı şiiriyle Ahmed Edib’i bu “moda” ya uygun şiirler yazan şairlere örnek verebiliriz:

“Bir eski sandal, içinde balıkçı bir fakir,
gezerdi, bahr-i mâişetpenâhi tâ-beseher,
önünde şu’le-i ümidi: bir donukça fener,
Elinde voltası: târ-ı hayât-ı muhtekir...”

¹³² Mehmet Kaplan, Tefik Fikret, sh.142, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997.

¹³³ Mâlûmât, nr.297, 12 Temmuz 1317/8 R.Ahir 1319.

5.Hayâl ve Hakikat Çatışması

Hayâl ve hakikat temi Servet-i Fünun dönemi şiirinin ortak temidir. Bütün Servet-i Fünun edebiyatı bu iki tem etrafında toplanabilir. Şair, hikayeci veya romancı ya hakikati acı ve realist bir şekilde tasvir eder; ya parlak hülyâlar kurar; yâhut bu ikisini karşılaştırır; neticede hepsinde hakikat, o buruk hakikat gâlip gelir.¹³⁴

Ahmet Reşit'in şiirlerinde de buna uygun özellikler görülmekle beraber, şiirlerinin tamamına yakınında hayâl ve hakikatin iç içe kullanıldığını söyleyebiliriz. Gerçek hayatın bütün zorluğuna karşılık, Servet-i Fünun dönemi şairi kendi hayâlindeki dünyasını oluşturmuş ve o dünyanın içerisinde yaşamaya başlamıştır.¹³⁵

Mehmet Kaplan hayâl ve hakikat çatışmasının belirgin bir şekilde yansıtıldığı şiirlerden bahsederken Ahmet Reşit'in "Ân-ı Teellüm"¹³⁶ adlı şiirini bu çatışmanın yaşandığı şiirlerden birisi olarak örnek gösteriyor:

"Başım elimde, nigâhım fezâ-yı hiçide
Temevvücât-ı tefekkür, müşevveş ü mübhem
Yuvarlanır serimden
Bir ufk-ı nâ-mütenâhiye kef-nisâr-ı şitâb
Olur giderdi.
Geçerdi bir sürü eşbâh-ı pür-zılâl-ı elem,
Olup bu silsile-i bikarâr-ı piçide;
Kiminde reng-i hakikat-nümâ-yı ye's ü hicâb,
Kiminde şu'le-i hakikat-nümâ-yı ye's ü hicâb,
Kiminde şu'le-i efsürde-i ümid-i kühen
Bükâ ederdi."

Bu şiirde şair, hayâlinde kurduğu dünyada yalnızdır. Hayâller bir bir gözlerinin önünden geçer. Bazen nesneler de hayâl dünyasında belirir, farklı farklı şekiller ve

¹³⁴ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.44, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997.

¹³⁵ Hüseyin Cahid, Serveti Fünun, nr.431 3 Haziran 1315/ 15 Haziran 1899.

¹³⁶ Servet-i Fünun, nr.366, 5 Mart 1314/ 17 Mart 1898, sh.23.

renklerde görünürler. Özellikle “Gurûb Levhalarından”¹³⁷ adlı şiirde, hayâl ile hakikâtin birlikteliğini görebiliriz.

Ahmet Reşit “Seher”¹³⁸ adlı şiirinde hayâl ile hakikat arasındaki bu geliş-gidişleri çok güzel yansıtmıştır. Hayatın yani hakikâtin yorgunluğu içerisinde bıkkın ve bitkin olarak bekleyen şair birden hayâl dünyasının içine dalar:

“O gün tâb beni ezmişti...Hâb, o yâr-ı lâtif
Şemim-i cünbüş-i bâliyle hissimi okşar,
Ederdi bûşiş-i nermiyle ruhumu taltif;
Geçerdi nazragehimden kanatlı ru’yâlar.”

O hayâl anını en yoğun olarak yaşadığı bir zamanda, belirsiz bir elin dokunuşu ile irkilir. Hayâl dünyasında da gerçek hayatın buhranını yaşıyor gibidir:

“Düşünce sineme, bi-tâb, o yâr-ı huft-e-nazar,
Kapattı gözlerimi bir beyaz lems-i hafif;
Gunûde fikr-i sükûn oldum on dakika kadar,
Bütün vücûdumu titretti bir temâs-ı anif.”

Şair hayâlden hakikate geçtiği anda mutlu değildir. Hatta korku içindedir. Yorgun bir gecenin bitiminde hayâl ile hakikatin iç içe geçtiği zihninde şair, karamsar bir ruh haline sahiptir:

“Gözüm açıldı, hemen bir kadid-i sâye-i likaa,
Dikildi karşıma pejmürde, muncemid; sâbit,
Gözünde âteş-i kin, leblerinde istihzâ.

Seher, o hadeşe-nümâ rûh-ı serseri-yi leyâl,
Gehi sabaha kadar, böyle müz’ iç ü sâkit,
Eder nigâhımı âzürde-yi melâl ü kelâl.”

¹³⁷ Servet-i Fünun, nr.436, 8 Temmuz 1315/20 Temmuz 1899, sh.310.

¹³⁸ Servet-i Fünun, nr.365, 26 Şubat 1313/10 Mart 1898, sh.3.

Hayâl dünyasında renkler önemli bir yer tutar. Hayatın bütün karanlığına rağmen hayâl dünyasında renklerden oluşan belirsiz bir yapı karşımıza çıkar. Hayâl ile hakikat arasındaki bu ilişki bazı şiirlerde durgunluktan harekete geçiş anında görülmektedir. Hayat ile ölüm arasında, aşk ile nefret arasında ince bir çizgi vardır bu şiirlerde. Gerçek hayatın bunaltıcı hâlimden hayâl alemlerinin perili şehirlerine kaçış sezilmektedir. Bu kaçış, Mehmet Kaplan'ın Servet-i Fünun şiir anlayışı konusunda yaptığı şu tespite de uygundur:

“Servet-i Fünun edebiyatında kaçma temı geniş bir yer tutar. Hayatlarında da aynı temâyülün ifadelerine rastlanır. Fikret, memuriyetten ve kalabalıktan kaçır; Robert Kolej'e ve Âşîyan'a sığınır.”¹³⁹ Topluluğun diğer üyeleri de bu kaçışın hayâlini kurmuşlardır. Bu kaçışın nedenleri arasında farklı toplumsal ve siyasi şartlar vardır. Kenan Akyüz Servet-i Fünuncuların kaçış isteğini “asrın hastalığı” değilse bile “devrin hastalığı” olarak teşhis etmiştir.¹⁴⁰

Ahmet Reşit'in kaçışı da şiirlerledir. Memuriyet görevinde yaşadığı sıkıntılar ve çaresizlik onu şiirlerinde yeni hayâl dünyaları yaratmaya iter.

“Vâlideme”¹⁴¹ adlı şiirinde bu kaçışın sebeplerinden birini görebiliriz. Annesi her insan için olduğu gibi onun için de kendisini dünyaya bağlayan, dünyanın bütün kötülüklerinden koruyan kutsal bir varlıktır. Hayatının en çok ihtiyacı olduğu döneminde babasını ve annesini kaybedişi, hüznün ile erken tanışmasına vesile olmuş, şiirlerinde bu hüznü hayâl alemlerine kaçış yönünde yansıtmıştır.

“Hani sen, âh unutmam bunu hiç!
Bister-i merge uzandın bi-tâb;
İlticâ-gâhım olan göğsünden,
Çıkıverdi nefesin pür-şiven,
Dide-yi müşfikin âlûd-ı sehâb,
Rûy-ı zerdinde saçın piç-â-piç”

Tevfik Fikret'in hayatındaki değişimi Ahmet Reşit 9-10 yaşlarında yaşamıştır. Bu yaşlarda gerçek hayatın bütün ağırlığı ile omuzlarına yüklenmesi, onun, hayâl ile

¹³⁹ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.46, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁴⁰ Kenan Akyüz, Türkoloji Dergisi, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, sh.80, II.Cilt, I. Sayı, Ankara, 1969.

¹⁴¹ Kenan Akyüz, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, sh.357, Ankara, 1958.

hakikat arasında gidip gelmesini ve şiirlerinde tasvir ettiği hayâl dünyasının karanlığını anlamamız açısından önemlidir.

“Ve ben o gulgule-yi seyle vakf-ı sem’-i keder,
Eder de serdi-yi haşyetle titrerim her dem...
Niçin harâret-i bâlin uzak bugün benden,
Zavallı anneciğim!”

C.Dil ve Anlatım Özellikleri

Ahmet Reşit'e göre bir edebi eser yazarının zihninde oluştuktan sonra amacına ulaşabilmesi için okuyucuya "hüsn-i tebliğ" ile sunulması gerekir. ¹⁴² Bunun şartlarını ise şöyle sıralar: Önce tebliğ edilmek istenen konu yazarın zihninde açık ve seçik olarak belirgin olmalıdır. Daha sonra bu konu çeşitli edebi sanatlar ile süslenmeli ve belli bir bütünlük oluşturulmalıdır. Cümlelerin tertibi ve kelimelerin seçimi de çok dikkatli yapılmalı ve seçilen kelimelerle konu arasında bağ kurulmalıdır. ¹⁴³

Bununla birlikte Ahmet Reşit üslûpta orjinalliğe, tabiiliğe ve samimiliğe büyük önem veriyor. Bir eserin sanatkârına ait olabilmesi için o eserin öncelikle orjinal olması, taklit olmaması gereklidir; orjinalite eserin sanatkâra ait olduğunu gösteren önemli bir yöndür. Tabiilik ise his ve hayalleri, düşünceleri eserinde çok iyi bir ölçü ile karıştırmak; ne anlamsız, abartılı duyguları fazlasıyla aksettirmek ne de kuru bir anlatımla eseri okunmaz bir şekle sokmamalıdır. Reşit'e göre samimiyet de eserin kalitesi açısından önemli bir unsurdur. Samimiyet sanatkârın hislerini, içinden geldiği gibi tebliğ edebilmesidir.

"Tabii ve samimi eserler muhitin şahsi hissiyâtımızla imtizâcından doğar; muhit ise semâsiyla, mevsimleriyle insanlarıyla, denizleriyle, topraklarıyla vatan demektir ki bu mecmuun hissiyâtımızla imtizâcından doğan eser elbette belli olur. Olmazsa o eserde mümtâziyet de, tabiiyet de, samimiyet de yoktur." ¹⁴⁴

Bu fikirler dönemin batılı edebiyat eleştirmenlerinden olan Hippolite Taine'in sanat eserinin oluşumunda önemli bir yere sahip olduğunu söylediği "ırk, çevre ve ân" ı hatırlatıyor.

Eserin üslûbuna önem vermesi ile birlikte Ahmet Reşit'in şiirde kendine has bir üslûp oluşturduğunu söyleyemeyiz. İlk şiirlerinden itibaren eserlerinde Recâizâde Mahmud Ekrem'in üslûbuna yakın bir üslûba sahip olduğunu görüyoruz.

Servet-i Fünun topluluğunun diğer şairleri gibi şiirlerinde ses tekrarlarına, şiirde kelimelerin âhengine, sıfat tamlamalarının yerli yerinde kullanımına dikkat etmiştir. Mehmet Kaplan'ın Serveti Fünun şairleri için yaptığı "Bu nesilde, şiiri mûsikiye yaklaştırma temâyülü çok belirlidir." ¹⁴⁵ tespit, Ahmet Reşit'in şiirleri için de geçerlidir.

¹⁴² Musahabe-i Edebiye-29, Serveti Fünun, s.342, sh.334, 18 Eylül 1313/30 Eylül 1897.

¹⁴³ a.g.m.sh.334.

¹⁴⁴ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.54, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

¹⁴⁵ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.198, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.

Ahmet Reşit şiirlerinde mûsikiyi sağlayabilmek için ilk şiirlerinden itibaren kafiyeyle önem vermiştir. Nazariyât-ı Edebiye’de belirttiği gibi kulak için kafiye taraftarıdır. Buna bağlı olarak şiirlerinde musikiyi ortaya çıkarabilmek için “aliterasyon ve asonanslara” önem vermiştir:

“Yetmez **mi bu ıstırâb yâ Rab**
çekmekte gönül **azâb yâ Rab**
Yetmez **mi bu piç ü tâb yâ Rab**
Sensin dilime **meâb ya Rab**”

Nevha

“B” ünsüzünün sıklıkla kullanılması şiirde ahenk sağlayan unsurlardandır. B’ sesleri aynı zamanda bir ağıt gibi şairin dudaklarından dökülen isyankâr inlemelerdir. M’ ünsüzü yakarışı, b’ ünsüzü ise bıkkınlığı ve isyânı ifâde etmektedir.

“Semâda bir lekesiz mavilik; uzakda beyaz
Bulut yığınları: güyâ bir ibtisâm-ı kebûd,
Cihânı lems-i latifiyle okşamak ister;
Cimâl-ı şarka abanmış sehâb-ı mevcâver
Bâid şâhikalar dir refi berf-âlûd...
Bu mavilik açılır, garba yaklaşınca biraz.”

B’ ünsüzünün sıkça kullanımı şiirde akıcılığı da sağlamıştır. Şiirlerin genelinde s’ sesini sestten çok sessizliğin ifadesi için kullanıldığını görüyoruz. Genellikle olumsuzluğu ve karamsarlığı anlatmakta kullanılmıştır.

“Leb-i âheste bûs o envârın
Lemesât-ı nevâzişiyle deniz
-o huruşân-ı hayâtı a’ sârın-
hareketsiz, mecalsiz, sessiz.”

Bir Mehtâbda,

“Vücûd-ı nâzenini katmerleriyle setr eyler,
Bir ince gaze-i esmer ki çin-i zeylinden

Kımıldadıkça, ider şuh gölgeler pervâz
Ziyâ-yı muhtazar garba sâkit ve tınaz.
Bu gölgeler mütevellî tebessümât-ı hüzn,
Düşer uzaklara şûride, handezen, muğber.”

Hulûl-ı Şeb

Şeb-i âheste cünbüşün o zaman
İhzâzât-ı nâzenininden
Şuh ve mahcûb, sâkit ve pürân,
Gölgeler rize rize hâke düşer;
Çöker etrafa bir hevâ-yı hüzn.
İnce bir setre-i sükûnperver.

Bulutlu Bir Gece

R’ sesi tabiattaki renklerin sesi gibidir. Bu sesler belli bir yumuşaklık içinde verilir. “Hulûl-ı Şeb”de şair bir yandan tabiatı resm ederken; meydana gelen değişimlerin sesini “r” ünsüzünün kullanımı ile yansıtmıştır:

“Güneş harim-i gurubunda muhtefî; âfak,
Açık, derin, müteâli kebûd-ı dîrâdûr.
Havada mevcenümâ renk iltimâ-ı zulâl;
Bu yanda zerdi-i pejmürdesiyle...levh-i melâl!
Bir iğbirâr-ı ziyâ ihtizâr eder; mahmûr,
O bir tarafta geniş bir muzle-i berrak.”

S’ ünsüzü bazen n ve m’ ünsüzleri ile birlikte şairin coşkusu anlatmakta kullandığı sestir.

“seni çiçek gibi, bir vird-i ter gibi severim;
bütün mehâsini birden sever gibi severim.”

Karlar Erirken

“Beni ezsin cihânın âlâmı

Yalnız her sihr-i nesim-i latif,
Size ma'nâ-yı râz-ı sevdâmı,
Eylesin bir dakikacık ta'rif."

Feryâd

"Sen geçerken şemim-i hâr-ı gârâm,
Cünbüş-i çin-i dâmeninden uçar;
Sen yürürken o yâl ü bâl, o hirâm,
Nazar-ı iştiyâke hayre saçar.

Sen bakarken nigâh-ı tirinde,
İnce bir ibtisâm-ı istihzâ,
Va'd eder pür-gûşüne şermende,
Bir esir-i visâl-i müstesnâ."

Ç ve ş ünsüzleri Ahmet Reşit'in şiirlerinde suskunluğun içerisinde çınlayan bir ses gibidir. Sessiz ve sâkin ortam bu seslerle hareketlenir.

"Elinde bir ufak işporta, arkasında küfe;
Olanca serveti birkaç limon, biraz da çıra.
Satar da hepsini her gün kazancı elli para
Tutarsa açlığa bir çaredir fakat keyfe?"

İhtiyar Satıcı

"Gece bir balıkçı sabaha kadar,
Denizde dolaşır, derûnu arar,
Yalnız başına bir kandil ile."

Her Zaman Görülür

Zaman zaman d' ünsüzünün şiirde ardarda kullanılması şiirin coşkunu artırır.

"Parlak bir kahrkaha uçar havada,
Denizde, kıyıda, dağda, ovada,

Kuşlar sevinir, oynarlar yuvada,
Otta ,ağaçta, toprakta, kayada.”

Her zaman görülür.

“Z” ünsüzü hüznü, sonbaharı, geceyi, sessizliği, çoğunlukla olumsuz bir hâli anlatmak için kullanılmıştır.

“Küçük nâzenin dest-i sihrîh
Geçer okşar da bazen, nâgehâni
Çıkardı mevc-i ömründen şügûf-ı hevâh
Emeller muhteriz, sessiz, nihâni”

Feryâd

“Ben bu şiir-i hazin ile giryân
Oluyordum; amik bir heyecân,
Mütemevvicdi ka’r-ı fikrimde,
Bana mâzi, o rehneverd-i fenâ”

Kızıma

“Yürür, yürür hatevât-ı müşevveşiyle yürür;
Zebûn ve vücûdunu dendân-ı sıhhat bâd-ı şimâl,
Ezer, kırar, kemirir her nefeste bir pâmâl,
Eder ve sonra da zerdi-i rûyuna tükürür!”

“Hafif lerze nümâ, müctenib, zılâl-ı hazin
Fakat güneş o zaman bağte-i hurûş ederek,
Bu rehnûmâyı şebe karşı kainata atar;
Döker, saçar, mütevâli şerâre-i zerrin.”

Gurûb Levhalarından

“L” sesi “ş” ve “s” ünsüzü ile bazı şiirlerinde müzikaliteyi sağlayan unsurlardandır.

“Lodos sıcak esiyor; ince bir nifâb-ı sefid,
Afende doğru; örtmüş güneş eşmesini
İndiriyor; bir şâhik-i hâr ü medid
Fezâda titretiyor saz na’mesini.”

Metrûk

Bir güzel alnı okşayan kâkûl,
Gibi taşmış, dökülmüş, ayrılmış;
Tazeden taze bembeyaz bir gül
Ona nisbetle yapramış bir kış”

Krizantemim

A sesinin tüm şiirlerinde ağırlıklı olarak kullanıldığını görüyoruz: “esrâr”, Şemim-i hayât, pür-heyecân, nigâh, âsûde, reşâşe-beyzâ, eşyâ, semâ-yı gurûb, çâk, cibâl, mahmur-ı hâb” gibi kelimeler şiirlerinin birçoğunda kullanılmıştır.

Bazen söylemek istenen şeyin güçlü bir sesle ifade edilmesi gerekir. Bu durumlarda da “â” sesi sıkça kullanılmıştır.

“Heyecân-ı hîz olan şemim-i hayât,
Böyle bir gizli semle âlûde,
Bir çiçeksin güzel...fakat heyhât!
“Verem sarıldı vücûd-ı nâhifine , heyhât,
Açılmadan dehn-i ismetindeki hande;
O hande oldu güşâyîş-i bezir tâb-ı hayât,
Mezarının açılıp bir şükûfe üstünde”

Hande-i Pesmânde

Ahmet Reşit’in şiirlerinde ‘e’ ünlüsü ifadeyi incelten bir görevde kullanılmıştır. İfadeyi daha latif ve etkileyici bir hâle sokar:

“Ufk-ı şimâle doğru uzanmış sehâbeler,
Esmer menekşe rengini aldı; bütün cibâl,
Mor gölgelerle doldu; sâhilde ser-te-ser...”

Gurûb Levhalarından

“Dest-i nermin ü nâzikin derhâl,
Bana âğuş-ı lutf açar da emel,
Eder efsürde kalbimi tahrik.
Leyl-i âtime lem’alar uzatır,
Eyler ümmid ü tesliyet ihdâ,
Bir bedia-yı sevdâ,
Ki senin nûr-ı ibtisâmındır.”

Fakat Heyhât

Ahmet Reşit’in üslûbunu oluşturan âhenk unsurlarından bir diğeri ise mısralar içerisinde tekrar edilen aynı heceler ve eklerdir:

“Nûr-ı şems-i bahar edince zuhûr,
Nâgehân uçtu bir şâhik-i sūrûr,”

“Müteellim, şikeste, pür-lerziş,
Bu küçük ev, fakat tezağ-ı hazin:
İki pâkize kalb hulyâ-çın,
Onu bir âşiyân-ı aşk etmiş.”

Bir Küçük Ev

“Arar mevceler üstünde kollarım imdâd,
Fezâda hiçe döner ettiğim derin feryâd.”

Vâlideme

Mısralar içerisinde kullanılan kelime tekrarları kimi zaman muhâtaba soru şeklindedir. Üst üste kullanılan tekrarlar ifâdeye heyecan verir. Ünlem kelimeleri mısra içerisinde de tekrar edilerek oluşturulan soru anlamı, muhâtaba karşı kızgınlığı ifade eden bir anlam alır.

“Ne oldu söyle o kız şimdi; ey sabah-ı ter!
Ne oldu okşadığın saçlar? Ey nesim-i seher!

Ne suya münatıf oldu, o çeşm-i ma' nidâr,
Seninle bûse teâti ederken? Ey gül-i ter.”

Hande-i Pesmânde

“Niçün avâze-i vicdan pesendi nûr-ı revhâmdır,
Niçün ol nefha-i şiirin teri câm-ı subhundur.
Neden ol nâlesi tâb-ı efkân âh rûsûhumudur.
Aceb mi nûr-ı mâzi behiştî yâd eder bir kuş”

Abdülhâk Hâmid’e Nazire

Bazı şiirlerinde kelimeler mısra başlarında tekrarlanarak anlam pekiştirilmiştir.

“Gördüm ki ümid uyandırırken ,
Dilde nigeği latif ve mağrûr,
Gördüm ki bütün güzere-gehinde,
Parladı o bahr-i mevce-güster...
Gördüm ki nesim korka korka,
Gül-i rûyunu okşuyordu dâim.”

Nûr-ı Nâim

“Yürür, yürür hatevât-ı müşevveşiyle yürür.”

İhtiyar satıcı

“Gelir sımâhına avâze-yi neşât-ı hevânı
Safir-i istihzâ;
Gelir hayâline eşvâk-ı iştihâ vü gârâm
Muhâl-i bi mânâ”

Metrûk

Kelime tekrarlarının yanı sıra kıtaların başında kullanılan kelimeler ayrı ayrı ele alındığında anlamca bir süreklilik görülür. Fakat Heyhât adlı şiirinde bu özelliği açıkça görmekteyiz:

“Sen geçerken şemim-i hâr-ı gârâm,
Cûnbüş-i çin-i dâmeninden uçar;
Sen yürürken o yâl ü bâl, o hirâm,
Nazar-ı iştiyâke hayre saçar.

Sen bakarken nigâh-ı tîrinde,
İnce bir ibtisâm-ı istihzâ,
Va’d eder pür-güşüme şermende-
Bir esir-i visâl-i müstesnâ

Sen gülerken, fakat, dehânından,
Başka bir his-i vuslat anlaşılır;
Bûse-i ihtirâs, pür-helecân,
Leb-i nev şinine düşer sarılır.”

Fakat Heyhât!

Ahmet Reşit bir şiiri dışında tespit edebildiğimiz diğeri şiirlerinde aruz ölçüsünü kullanmıştır. Arûzun değışik kalıplarını denemiş, özellikle Servet-i Fünun ve Mâlûmat’ta yazarken farklı aruz kalıplarını aynı şiirde kullanmıştır. Bu durum Servet-i Fünun şairlerinin tümünde görülen özelliklerden birisidir. Ve Tanzimat sonrası şiirimizde meydana gelen şekil değışikliklerinin başlıcalarındandır.

Aruzun “Mefâilün, feilâtün, mefâilün, feülün.” kalıbını ağırlıklı olarak kullanmıştır. Bir şiirinde hece ölçüsünü denemiştir. “Her Zaman Görülür” adlı şiirini 6+5 =11’li hece ölçüsü ile yazmıştır.

Ahmet Reşit ilk şiirlerinden itibaren kâfiyeye önem vermiştir. Kâfiyenin yanı sıra şiirde âhengi sağılayabilmek için mısra sonlarında redif kullandığını da görüyoruz.

“Giryenâk-ı aşkdır gönlüm fakat efgâni yok,
Sevdiğim ol nev-nihâlin lütfi yok, ihsânı yok,
Çekdiğim derd-i dilin âlemde bir lokmanı yok.”

“Nedir bu neş’e-i ulvi nedir bu hâl-i âlemde,
Bunu derk etmeğie takat bulunmaz akli-âdemde
Olur kalb-i âşinâ-yı mübhemiyet böyle bir demde...”

Abdülhâk Hâmid’e Nazire

Şiirlerinin geneline baktığımızda kâfiyenin her çeşidinin kullanıldığını, özellikle tam ve zengin kafiyelelere önem verildiğini görmekteyiz.

“Odası giryezâr-ı ye’s ve elem;
Nazargâhında bi-nihâye âdem.”

Muhtazar Bir Kız

Muzallim o kütleler arasında deride bâl
Pâbeste, bir sahabe-i yeldâ mûmânele
Düşmüştü ki hayâl
Güyâ görürdü rahnelerinden hayâl meyâl,

Tulû

Ahmet Reşit “Sevdiğime” adlı şiirinde, ritim unsuru olarak, nakarat kullandığını görüyoruz.

“Beni ümid ile eden lebriz,
Neşe-i taze-i cemâlindir;
Gördüğüm sevdiğim bediaların,
Hepsi ağeste-i mâilindir;
Beni ki leyl-i ye’s içinde bile,
Okşayan nâzenin hayâlindir.
Yâr pür-hande-i iltifâtımsın,
Sevdiğim sen benim hayatımsın.”

Sevdiğime

Ahmet Reşit’in şiirlerinde kullandığı kelimelerin türleri hakkında, ilk şiirlerinden itibaren sıfatların ağırlıklı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu şiirlerinde tabiat tasviri, insan tasviri gibi unsurlar ön planda olduğundan dolayıdır ki sıfatlar sıkça kullanılmıştır. Ancak tasvirler yapılarına kadar kullanılan sıfatların ağırlığı, tasvir edilen kişinin veya tabiatın resminin hareketlenmesi ile fiillere geçer. “Gurûb Levhaları”nda güneşin batmakta olduğu anın resmi çizilir, sıfatlar bu resimde kullanılan renkler gibidir. Güneş yavaş yavaş batmaya başlar fazla belirgin olmasa da tabiatta bir hareketlenme

meydana gelir. Bu hareketlenme neticesinde sıfatların rengi karanlığa doğru meylederken fiiller de sıkça kullanılır.

“Güneş gurur ile ahesterû; semâ-yı gurûb,
Bir iltima’ zer ve sîm içinde pür-revnâk.
Bu yanda bir yarım ay muhteriz; soluk, mahcub.
Fûruğ-ı kevkebe-i şems-i garba bakarak.
Güneş zeminle semânın öpüşdüğü yerde,
Kenâr-ı ufka dayanmış durur; nigâh eyler.
Bütün nesib ve firâze bülend, âsûde;
Bir ihtizâz-ı teheyücle canlanır her yer...

...

Ufk-ı şimâle doğru uzanmış sehâbeler,
Esmer menekşe rengini aldı; bütün cibâl,
Mor gölgelerle doldu; sâhilde ser-te-ser
Bir ibtisâm, penbe ve sebzî, açardı bâl.”

Gurûb Levhalarından

Kullanılan bu fiiller çoğunlukla şimdiki zaman kipindedirler. Şiirlerinin genelinde özellikle Servet-i Fünun ve Mâlûmâtta yazdığı şiirlerde fiiller tabiatın hareketine bağlı olarak kullanılmıştır. Ahmet Reşit’in şiirlerinde sıfatların ağırlıklı olarak kullanıldığını söylemiştik. Bu durum Servet-i Fünun döneminin bir özelliği olarak Ahmet Reşit’in şiirlerine de yansımıştır.

Mehmet Kaplan Servet-i Fünuncuların sıfatları sıkça kullanmalarının sebeplerine değinir. Servet-i Fünuncuların o ana kadar hiç kullanılmayan sıfat tamlamalarını şiirlerinde kullandıklarını söyler. Bunun yanında sıfatların anlamlarının da değiştiğinden bahseder. Maddi anlamlar içeren sıfatlar mânevi kavramların önünde, mânevi anlamlar içeren kavramlar maddi kavramların önünde kullanılır olmuştur.¹⁴⁶

Servet-i Fünun topluluğuna mensup şairler bu kullanımı Kaplan’a göre Fransız Romantiklerinden almışlardır. Özellikle V.Hugo bu usûlde örnekler vermiştir. Mehmet Kaplan o dönem için yeni olan bu kullanıma psikolojide “Sinestezi” adı verildiğini belirtiyor.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, sh.234, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁴⁷ a.g.e.sh.235.

Ahmet Reşit'in şiirlerinde de bu özellikleri yansıtan sıfat tamlamalarına rastlıyoruz:

“O çiçeksin ki rûh-ı esrârın,
İnficârıyla reng ü bû almış,
O çiçeksin ki onda her yaprak,
Gösterir ayrı tâbeş-i hesti;
Arasında çıkar, sıcak yumuşak,
Bir evvel, bir tebessüm mesti.”

Fakat Heyhât

Ahmet Reşit Servet-i Fünun'da yazmaya başladığında onun kelimelerle resim çizme denemelerine giriştiğini görürüz. Eserlerinde kullandığı kelimelerin türü, şiirlerinde kullandığı sıfatlar değişiklikler göstermeye başlar. Mehmet Kaplan Servet-i Fünun edebiyatı yazarlarının ve şairlerinin, Tanzimat devrinin aşırı muhtevâcılığına, aşırı bir şekil ve üslûp endişesi ile karşı koyduklarını söyler.¹⁴⁸ Ahmet Reşit'in şiirlerini de bu tespit doğrultusunda değerlendirebiliriz. Şair yazdığı şiirlerde muhtevânın değil, sesin, mûsikinin genel anlamı ile sanatın ön plana çıkmasını ister. Mehmet Kaplan'ın şu tespitleri de görüşümüzü destekler niteliktedir:

“Servet-i Fünuncular daha ziyâde tabiatın dış görünüşünü tasvir ettiler. Onları ilgilendiren şey dini, felsefî fikirlerden ziyâde, içi ve arkası ile ilgileniyor, düşünce, duygu ve hayâlleri ile fizik âlemi aşarak metafizik âleme geçiyordu.”¹⁴⁹

Bu dönemde kullanılan kelimeler genelde soyut kavramları karşılar. Duygu ve hayâl dünyası içerisindeki karamsar durum aktarılmaya çalışılır. Bunu da genellikle “siyah renkli kelimeler”le anlatmaya çalışırlar. Ahmet Reşit'te bu dönem şiirlerinde bu renkleri sıkça kullanmıştır.

“Zemîne bir koca nehr-i ziyâ ki aksinden,
Cibâl-i mûr görünürdü, turuncu ebr-i siyâh.”

Gurûb Levhaları

¹⁴⁸ Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri 1, sh.99, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.

¹⁴⁹ a.g.e.sh.99.

“Emellerim, hevesâtım, o tatlı hayaller,
Siyâh-ı ömrümü canlandıran bu sevdalar-“

Ân-ı Teellüm

“Bütün semâya telâteleriyle ra’se salan,
Kesif bir gecenin sine-i siyâhında...”

Nigâh-ı Pür-Heyecân

Ahmet Reşit’in şiirlerinde Servet-i Fünun’da yazmaya başlaması ile birlikte “hüzün, melâl, zehir, elem, ıztırâb, ölüm, pejmürde, gölge vs. gibi kelimelerin bolca kullanıldığını görüyoruz.

Şiirlerinin bazılarında tabiata has özelliklerin insana veya insana has özelliklerin tabiata aktarıldığını görüyoruz. Bir şiirinde kendi hayatını, küçük bir akarsuyun akışına benzetmektedir:

“Ufak bir çay gibi aheste, şeffaf
Gülerdi ömr-i âsûdem akarken,
Yeşillikti güzergâhında etraf,
Küçük nâzenin dest-i sihr-gâh.
Geçer okşar da bazen, nâgehâni,
Çıkardı mevc-i ömrümden şükûf-ı hevâh,
Emeller muhteriz, sessiz nihâni.

...

Güzergâh-ı şebâbımda çiçekler ,
Bana şem-i nevâziş arz ederdi;
Bu günkü neşe-i ma’sûm zer-per.
Dem-i Ferdâ içinde müşdeberdi,
Ziyâ-yı şemse bütün..”

Feryâd

Ahmet Reşit şiirlerinde, teşhis, tecâhül-i ârifâne ve mübalağa gibi edebi sanatları da kullanmıştır.

“Kesif bir sisin altında gizli gizli g len,
ziy y  andıracak bir  mid d r d r.”

Kızıma

“Hani sen saçlarımı ok ayarak,
Her gece germi-i b linde beni,
Yatırırdın ısıtırdın...Hani sen..
Niçün tar vet-i bâlin uzak bugün benden.

Zavall  anneci im”

Valideme

Şair bazı şiirlerinde anlamı güçlendirmek için hüsn-i ta’lil sanatına ba vurmu tur.

“G ne  zeminle sem n n  p  t   y rde,
Kenâr-ı ufka dayanmış durur; nigâh eyler,
Bütün nesib ve fir ze- bülend,    de;
Bir ihtiz z-ı tehey  le canlanır her yer...”

Gur b Levhalarından

Ahmet Reşit  iirlerinde zaman zaman birbirine tezat olan unsurları bir arada kullanmıştır.

“Seni  i ek gibi, bir vird-i ter gibi severim;
Bütün mehâsini birden sever gibi severim;
Yine tevah    eder, korkarım fakat senden...”

Nigâh-ı Pür-Heyecân

Özellikle hüzün ve karamsarlı ı anlatan ve hüznünü ve karamsarlı ını muhatabına duyurmak istediği şiirlerinde, nid  sanatını kullandığını görüyoruz.

“Ey mevc! –dedim-rahatsız etme,
Ey bâd! Yavaş uyanmasın yâr.”

Sefâ-yı rûyunu mirât-ı nâz eden o çocuk
Görünmüyor niçün? Ey bahr-i incilâ küster!
Uçup da ya size mi geldi? Söyleyin o melek?
Ey âsuman-ı kebûd! Ey gurûb! Ey havar!”

Hande-i Pesmânde

Ahmet Reşit’in şiirlerinde cümle yapıları farklı şekillerde oluşturulmuştur. Şiirlerinde, özellikle Servet-i Fünun ve sonrası dönemde yazdığı şiirlerinde anlatılmak istenen duygu ve düşünceler, tek mısra veya beyitte değil şiir bütünlüğü içerisinde aktarılmıştır. Şiirde cümlelerin yüklemi bazen mısra başlarında kullanılmıştır.

“Şem-i aşk perverin eyler,
beni birbaşka âleme illâ;
Sensin ezhere mutlaka güzelim,
En güzel bûylar eden ihdâ,
Hasene bahş eyleyen bu rûtbe kemâl.”

Hisler

Ahmet Reşit gerek Nazariyât-ı Edebiye’de gerekse tenkit yazılarında edebi eserde cümle oluşumuna önem verir. Cümlelerin düzgün tertip edilmesi için kelime seçimine çok dikkat edilmesi gerektiğini söyler.

Genel olarak Servet-i Fünun mensupları nesirde sağlamak istedikleri cümle bütünlüğünü manzum eserlerinde de oluşturmaya çalıştılar. Bu nedenle bu şairlerin yazdığı şiirler, nesre yakın manzum eserler olarak ortaya çıktı. Mehmet Kaplan’ın tespitine göre Servet-i Fünuncuların şiirinin bir özelliği de şudur: “mısralar alt alta değil de, yan yana dizilirse, hâlis bir nesir cümlesi hâsıl olur.”

Ahmet Reşit’in şiirinde bu belirlemeye örnek olabilecek örnekler vardır. Ancak şiirin içeriğine baktığımızda onun şiirde “mantık ve heyecan cümlelerini” bilinçli olarak kullandığını ve bunda da başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Cümle yapısı bakımından Mehmet Kaplan'ın Tevfik Fikret'in şiiri için yaptığı tasnif genel hatları itibarıyla Ahmet Reşit'in şiirleri için de geçerlidir. Ancak Ahmet Reşit'in şiirlerinde genel olarak kullanılış fazlalığına göre "tasvir cümleleri" ve "heyecan cümleleri" ağırlıktadır.

Tasvir cümlelerinin ağırlıkta olduğu şiirine örnek olarak "Sabahın Tulûu"nu verebiliriz.

"Sabah nev-tulû ve semâ mahmûr,
Reng-i şeffaf hande-pâş seher,
Mevce-i bahr içinde cilve eder;
Yayılır rûy-ı âbâ nûr-ı server."

Sabahın Tulûu

"Valideme" adlı şiirde ise heyecan cümlelerinin ağırlıkta kullanıldığını görüyoruz.

"Hani sen...âh unutmam bunu hiç!
Bister-i merge uzandın bi-tâb;
İlticâ-gâhım olan göğsünden,
Çıkıverdi nefesin pür-şiven."
Yatırırdın ısıtırdın...hani sen!
Nazar-ı şefkâtine hande eden,
Oğlumun dide-yi hâbîdesini,
Bûselerle kapatırdın; ancak,
O zaman kendin uyurdun da yine,
Gece kaç kere benim çün tekrar,
Hâb-ı âsûdeni terk eyleyerek,
Ser-i bâlinine şeh-bâl-i melek,
Gibi bir zıll-ı siyânet isâr,
Etmeden vazgeçmezdin anne!

Vâlideme

Şiirlerinde Tanzimat ile birlikte şiirimizde şekil değişimine bir örnek olarak gösterilen “anjanbement”lara yer verilmiştir.

“Ta’bandı levha levha semâ pâre-i besim,
Muzallim? O kütleler arasında.”

“Lodos sıcak esiyor; ince bir nigâh-ı sefid,
Afende doğru; örtmüş güneş eşmesini
İndiriyor; bir şâhik-i hâr ü medid,
Fezâda titretiyor.”

Metrûk

Genel olarak Ahmet Reşit’in şiirleri, dil ve anlatım özellikleri bakımından daha önce de söylediğimiz gibi dönemin diğer şiirlerinden önemli bir farklılık arz etmemektedir. Şiirlerinde duygu ve düşüncelerin de Serveti Fünun dönemi şairlerinin sıkça kullandığı unsurlara yer verdiğini görüyoruz.

II. Hikâyeleri

Ahmet Reşit'in şiirlerinin yanında Servet-i Fünun'da yayımlanmış olan iki hikâye denemesi de vardır. Bu hikâyeleri olay örgüsü ve üslûpları bakımından değerlendirdiğimizde, Ahmet Reşit'in edebi tür olarak hikâyeye bakışının Servet-i Fünun dönemi hikâye yazarlarından farklı olmadığını gördük. İncelediğimiz kaynaklarda Ahmet Reşit'in bu iki hikâyesinden başka herhangi bir hikâyesine rastlayamadık.

Servet-i Fünun mecmuasının 278 numaralı nüshasında yayımlanan "Dilber"¹⁵⁰ adlı hikâyesi onun ilk hikâye denemesidir.

"Dilber" adlı hikâyesinde Ahmet Reşit İstanbul'un Edirnekapı semtinde bir mahallenin tasviri ile asıl konuya giriş hazırlığı yapar. Bu mahalle, sokağı ile caddeleri ile büyük ve güzel bir mahalledir. Yazar hâkim bakış açısı¹⁵¹ ile mahallenin yirmibeş sene öncesi ile bugünkü durumu hakkında bilgi verir. Bugün sokağın etrafında büyük büyük binalar yapılmıştır. Ahmet Reşit asıl vak'anın anlatımı için hazırlık safhasını bu tasvirlerle tamamlar. Bu bölüm metnin ilk halkasını oluşturur.

Ahmet Reşit asıl vak'anın yaşanacağı mekâna yaklaşır ve çatışma unsurlarının en önemlileri olan iki aileyi-şahıs kadrosunu¹⁵² tanıtır:

"Evlerden birinde haremi, bir oğlu ve bir kızıyla birlikte ketebeden Mehmed Efendi, diğer birinde de üçü erkek biri kız dört evladı ve haremi ile ashâb-ı ticâretten Hasan Efendi ikâmet ediyordu."¹⁵³

Bu metin halkası da oluşturulduktan sonra çatışma unsurları harekete geçirilir. Mehmed Efendi'nin kızı ile Hasan Efendi'nin büyük oğlu hikâyedeki çatışmanın ana unsurları olarak karşımıza çıkarlar. Bu iki genç çocukluklarından itibaren hep bir arada yaşamışlardır; ancak belli bir müddetten sonra yani Dilber'in genç kız olması ve toplumsal kurallar neticesinde kapanarak evine çekilmesi onların rahatça görüşmelerini engelleyen bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Dilber ve Cemil'in bu birliktelikleri zamanla aşkı doğurur. Toplumun ve ailelerin baskıcı tutumu karşısında sevgilerini ön planda tutarlar ve görüşmeye devam ederler.

¹⁵⁰ Servet-i Fünun, nr.278, 27 Haziran 1312/09 Temmuz 1896.

¹⁵¹ Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, sh.84, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.

¹⁵² a.g.e.sh.148.

¹⁵³ Servet-i Fünun, nr.278, 27 Haziran 1312/09 Temmuz 1896.

Toplumsal baskı neticesinde Hasan Efendi durumdan pek de şikâyetçi olmayan Mehmed Efendi'yi uyarır; Dilber ile Cemil'in evlendirilmesi gerektiğini söyler. Hasan Efendi'nin bu tutumu o dönemin toplumsal yapısına göre yeni bir durumu sergiler. Bütün bu uyarmalar sonucunda:

"Altı ay sonra izdivaç tekrâr edebildi. Yalnız Dilber değil annesi ve babası da sevindiler. Düğün ile birlikte beklenen olmaz. Cemil'in ailesi Dilber'in evlenmekteki ısrarını hep kötüye kullanırlar.

"Her fırsatta- günde belki yirmi defa- Cemil'i sevmiş de varmış olduğu söylenir; ufacık bir kusur etse "Sevmek ma'rifet değil biraz da iş görmeli" gibi sözlerle tekdir edilir hakkında pek galiz sıfatlar ibzâl olunurdu."

Anlatıcı vak'ayı Dilber ve onun düştüğü durum merkezinde tek bir zincir halinde nakletmeye¹⁵⁴ devam eder. Bir darbede Cemil'den yemiştir. Cemil evliliklerinin daha ilk ayında ondan usanmış ve ona değer vermemeye başlamıştır.

Dilber'in bu meşakkatli hayatı devam eder. İki de çocuk sahibi olur ancak onun için hayatın anlamı kalmamıştır.

"Üç seneden beri çektiği meşâk-ı rûhâniyeye inzimâm eden bu ta'b-ı cismânî kızcağızı büsbütün takâtsiz ve zebûn pencesi olduğu hastalığa karşı tamamıyla mukâvemetsiz bıraktı."

Servet-i Fünun şair ve yazarlarının eserlerinde çizdiği karamsar ve hastalıklı tip burada da karşımıza çıkar. Dilber'in kaçınılmaz sona doğru adım adım ilerlediğini görebiliriz. Ahmet Reşit "Muhtazar Bir Kız"¹⁵⁵ adlı şiirinde yarattığı amansız hastalığa yakalanmış, hüznü kız tipini bu hikâyede Dilber adıyla karşımıza çıkarmış gibidir.

İtibârî metin tahmin edilen sonuç kısmı ile tamamlanmış olacaktır:

"Bir gün Beyefendi bilmem nerede meşgûl-ı safâ iken Dilber renksiz dudaklarıyla bir iki defa Cemil, Cemil! Dedi. Cevap alamadı. Fersiz nazarıyla zevcini aradı. Bulamadı. Yüzünde ulvi bir tebessüm-i mahzûnâne peydâ oldu. Çocuklarını istedi. Bu bedbaht kadının hayât-ı giryânı yüzündeki hüzn-i mütebessimâne ile çocuklarına hasr ettiği son bûse-i muhabbete karışarak öptü gitti."¹⁵⁶

Hikâyede çizilen kadın tipi aslında bir bakıma kendi kararını kendisi verebilen yani yaşadığı döneme göre özgür diyebileceğimiz bir tiptir. Ahmet Reşit bu özgürlüğe temkinli yaklaşır. Her ne kadar kendi kararını kendisi verebilecek bir ortamda yetişse de,

¹⁵⁴ Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, sh.76, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.

¹⁵⁵ Servet-i Fünun, nr.290, 19 Eylül 1312/01 Ekim 1896.

¹⁵⁶ Servet-i Fünun, nr.278, 27 Haziran 1312/09 Temmuz 1896.

gelenegi temsil eden ailenin gorusunu almadan hayati hakkinda karar vermesi kotu sonuclara sebebiyet verebilir. Bu noktada Ahmet Resit'i biraz daha muhafazakar ve geleneksel aile tipine bagli oldugunu soyleyebiliriz.

Cahit Kavcar'in Servet-i Fünun romanlarında tespit ettigi "genç kızların evlenme konusunda gorus bildirip kendi kalplerinin sesini dinlemeleri, bu ugrda anne-baba ile rahatca konusup tartisabilmeleri de yeni yasayisin ve batili zihniyetin bir urunu sayilmalidir."¹⁵⁷ gorusu bu hikayedede de yansitilmakla beraber, Ahmet Resit'in bu gorusu tasvip ettigini soyleyemeyiz.

Ahmet Resit'in diger bir hikayesi olan "Muavenet-i Yetimane"¹⁵⁸ nin de yapil olarak "Dilber" adli hikayededen farki yoktur.

"Kucuk fakat zarif bir ev. Onunde iyice bir de bagcesi var. Iki ciheti komşularin evleriyle muhat, bir tarafı da sokak. Bagce, ittisalindeki bostanın duvarıyla tahdid edilmiş. Duvar yuksek olmadigi için bagce ciheti ruzgarın serbestce cereyanına pek musaid. Bu hal eve adeta bir sayfiye shohreti vermiş. Komşuların gıbtasını celb ediyor; fakat bu gıpta daima bir hiss-i hurmetle mumtezic bulunuyordu."¹⁵⁹

Yine hikayenin giriş bölümünde mekan tasvirini goruyoruz. Ve sırayla bu evin içinde yasayan şahısları tanımaya basliyoruz;

"Evin sahibi altmıştan ziyade hazan görmüş bir kadındır. Dokuz yaşında bir hafidi, otuz senelik bir hizmetçisi, eve hafidinden daha evvel gelmiş bir de aşcısı var."

Evin sahibi olan yaşli kadın vak'anın merkezindeki şahıstır. Bu kişi omrunun son zamanlarında yalnız kalmış, sevecen, yardımsever bir insandır. Yalnızca insan sevgisi ile yetinmez hayvanları da çok sever. Evinin penceresinin önüne gelen kuşlara yem verir, evde bir de küçük kedi vardır onun da yiyecegini vermeyi hiçbir zaman aksatmaz.

Ahmet Resit vak'anın merkezindeki şahsın son derece olumlu olarak tasvirini yapar. Bu şahıs bütün bu olumlu özellikleri anlatıldıktan sonra-Dilber adli hikayedede Dilber ile Cemil'in dügunü hadisesine kadar olan bölüm de aynı itibârî unsurlara dayanılarak oluşturulmuştur-birden bire olumsuz bir durum, yani çatışma unsuru ortaya koyulur:

"Bir gün hastalığı kemâl-i sür'atle ağırlaştı. Mamafih hem kedinin, hem kuşların o gün ve ertesi günki yemeklerini yine kendisi hazırlattı. Hemen bir tabib çağırılmıştı."

¹⁵⁷ Cahit Kavcar Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı, , sh.88, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara, 1985.

¹⁵⁸ Servet-i Fünun, nr.289, 12 Eylül 1312/24 Eylül 1896, sh.27.

¹⁵⁹ a.g.m.sh.27.

Hastalık önemli bir hastalıktır. Hastanın sağığına dikkat edilmediğı surette öldürücü özelliğı sahiptir. Tahmin edilen son, yani ölüm, burada da karşımıza çıkar. Bütün iyi vasıflara sahip olan kadıncağız ölür. Öldükten sonra onun varlığı sayesinde yaşayan hayvanlara ne olacaktır? Merak unsuru olarak karşımıza çıkarılan bu durum yazar tarafından çözülmüştür. Kadıncağızın kendisine baktığı zaman umut kazandığı çocuk onun iyiliksever yönünü devam ettirecek ve kuşları ve kediyi beslemeye devam edecektir.

Muavenet-i Yetimâne adlı hikâye sonuç itibarıyla Dilber adlı hikâyeden ayrılır. Bu hikâyede de hastalık, ölüm, gibi benzer unsurlar görülüyor; ancak bu ölüm sonucunda ümitsizlik, kötümserlik yerine iyimser bir tavır sergilenmeye çalışılmıştır.

İki hikâyede de zaman, mekân, şahıs kadrosu gibi asli unsurlar üzerinde fazlaca durulmamıştır. Yalnız önemli olan vak'a ayrıntılı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. İki hikâyede de konu olarak her ne kadar basit olsa da; anlatım, cümlelerin düzgünlüğü, kelime seçimi bakımından kayda değer. Ayrıca özellikle Muavenet-i Yetimâne adlı eserde Ahmet Reşit'in kendi çocukluğundan kesitler sunduğunu ve annesinin ölümünden duyduğu üzüntüyü anlattığını da söyleyebiliriz.

III. MAKALELERİ

Ahmet Reşit aldığı eğitim ile, dönemin sanat anlayışını yeterince idrâk edebilmiş sanatkârlarımız arasında yer alır. İlk makâle denemesini yine ilk şiirleri gibi Gülşen mecmuasında görüyoruz. Hayatı boyunca şiirlerinin yanı sıra hem edebiyat nazariyatı alanında yazmış olduğu makâleleri, hem de siyâsi ve sosyal hadiseler karşısında görüşlerini yansıtan makaleleri; onun nesir alanında da güçlü bir sanatkâr olduğunu göstermektedir.

Ahmet Reşit'in çeşitli konularda yazmış olduğu makalelerini şu genel başlıklar altında topladık:

A.Edebiyatla ilgili makaleleri

Ahmet Reşit Servet-i Fünun mecmuasında "Musâhabe-i Edebiye"¹⁶⁰ başlıklı bölümde edebiyat ile ilgili görüşlerini anlatır.

38 Numaralı "Musâhabe"de Ali Kemal ve diğer bazı kişilerin edebiyat üzerine görüşlerine yer verir ve onları eleştirir.

Ali Kemâl ve onunla aynı görüşte olanlar; Üslûpla birlikte, edebiyatçılarımız tarafından Arapça ve Farsça'nın pek önemsenmediğini söylerler. Onlara göre, bu dillerin özellikleri göz önünde bulundurulmadan Türkçe'de yeni yeni terkipler icâd edilmektedir. Onlara göre, Arapça ve Farsça Türklere ve Türklüğe çok önemli vasıflar kazandırmıştır; ve bu dillerin özünden her zaman faydalanmamız gereklidir; eğer bu dillere önem vermezsek dilimizin gelişimini de sağlayamayız.

Daha sonra dil hususunda kendi fikirlerini beyan etmeye başlar. Üslûb hakkında yapılan tanımlara karşı çıkar ve kendisi de bir üslûp tanımı yapar. Ahmet Reşit'e göre üslûb konusunda yapılan eleştiriler anlaşılmalıdır.

Eğer Ali Kemal ve arkadaşlarının söylediği gibi Arapça ve Farsça'yı göz önünde bulundurmadan, yeni yeni terkipler ortaya çıkaranlar bu kadar az ise bunlara neden fazla önem veriliyor? Diye sorar.

Ahmet Reşit karşı görüştekilerin "muğlak Türkçe yazmak için mutlaka Arapça öğrenmelidir." İddiasını sert bir dille reddeder. Ahmet Reşit'e göre Arapça'nın dilimize katkısı sınırlıdır ve sınırlandırılmalıdır; bu dillerin şive ve üslûbumuza kadar dilimize etki etmeleri düşünülemez. Bu halde:

¹⁶⁰ Servet-i Fünun, nr.370, sh.86-87, 2 Nisan 1314/14 Nisan 1898.

“Lisân-ı Arab’ı ihmâl ettiğimiz için tarz-ı beyânımız muğlak ve mübhem oldu” demek ,“Arapça bilmediğim için Türkçe söyleyemem” fikri Ahmet Reşit’e göre tamamen yanlıştır. ¹⁶¹

Ali Kemâl Bey’in “Türkçe yazmak için Arapça öğrenmek gerekir.” Şeklindeki görüşüne Servet-i Fünun mecmuasının 375 numaralı nüshasında “Bir Cevap” adlı yazısı ile tekrar karşı çıkar.

“Bendeniz o makâle-i nâcizânemde evvelâ üslûb-ı âsârın kavâid-i sarfiye ve nahviyesi ma’nâsına ise bu kavâidi ihlâl etmekte müttehim olanların lisanda allâmelik iddiasında olamayacağını, üslûb her şair veya münşiye has tavr-ı beyân ma’nâsını ise bir adem için “kendi üslûbunu istihfâf “ demekten bir şey anlaşılamayacağını söyleyerek fıkra-ı evvelâda vuzûh-ı mantiki olmadığını anlatmıştım.” ¹⁶²

Ali Kemâl ikinci olarak Arapça ve Farsça dillerini bilmeyen kişilerin Türkçe’yi üstün tuttuklarını söyler. Ahmet Reşit bu görüşün de karşısındadır. Arapça ve Farsça’dan kelimeler alınabileceğini; ancak bu dillerden dil kurallarının alınmaması gerektiğini, eğer alınırsa Türk dilinin bozulacağını söyler. Ali Kemâl’in Türkçe’nin “yenilenemeyen bir dil” olduğu ve değişmeye açık olmadığı iddiasını da reddeder. ¹⁶³

Ahmet Reşit’e göre edebiyat diğer sanat dalları gibi duyguların ve izlenimlerin güzel bir şekilde sunulmasıdır. Yazar olsun, şair olsun sanatkâr tebliğ edeceği konu her ne ise, kafasında hâkim olmalı, eser öncelikle zihinde oluşturulmalıdır. Eğer sanatkâr bu şekilde düşünmezse ortaya çıkaracağı eser de eksik olur.

“Gayr-i muayyen bir fikir, muğlak bir his, müşevveş bir hayal yalnız okuyanların değil yazarın da zihninde bir eser-i intiba’ bırakmaz. Bu dürlü eserler hayattan bir nefes bile nasibi olmayan birer cenin-i sakıttır.”¹⁶⁴ Ahmet Reşit savunduğu fikirlere beyitlerle örnekler verir.

Bununla beraber tasvir sanatlarının da (istiâre, teşbih vs.) konuyu aydınlatıcı niteliği sahip olması gerektiğini savunur. Ahmet Reşit’e göre gerektiği yerde kullanılmayan edebi sanatlar edebi eserin özünü bozar; edebiyatçılarımızda görülen kusurların çoğunluğu bundan kaynaklanmaktadır.

¹⁶¹ a.g.m.sh.87.

¹⁶² Servet-i Fünun, nr.375, sh.167-170, 7 Mayıs 1314/19 Mayıs 1898.

¹⁶³ a.g.m.sh.170.

¹⁶⁴ Servet-i Fünun, nr.342, 18 Eylül 1313/30 Eylül 1897 sh.334.

Ahmet Reşit edebi eser sunulurken kullanılacak kelimelerin özellikle şiirde âhenkli olması gerektiğini söyler. Roman veya hikâyelerde de seçilen kelimeler konu ile alâkalı olmalı ve eserin bütününe uyum sağlamalıdır.

“Şiir ve Fen” başlıklı makalesinde, şiiri edebiyat genel anlamı içerisinde düşünür ve tabii ilimler ile karşılaştırır. Edebiyat ile tabii ilimler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durur. Kısaca Türk edebiyatında şiirin tarihinden bahseder. Türk şiirinin kökeninin çok eski asırlarda olduğunu söyler. Ve edebiyat alanında genellikle şiir türünde eserler verdiğimizi belirtir:

“Geçen asr-ı hicrînin ibtidâlarına kadar bizde şiirden daha doğrusu nazımdan başka bir şey yoktu denilebilir.”¹⁶⁵

Bu makalesinde eski edebiyatçılarımızın, özellikle Tanzimat’tan evvel eser verenlerin, konusu şiire yatkın olsun veya olmasın her mesele için nazmı kullandıklarını belirtmektedir:

“Meselâ Nâbi oğluna manzum bir nasihatnâme yazıyor, Vehbi bir Lûgat kitabı nazm ediyor; nazım merakı, manzum reçete yazmak derecesine kadar götürülmüş.”

Makalenin devam eden giriş bölümünde, bu durumun Endülüs Emevileri döneminde ortaya çıktığını, Acemler vasıtası ile de bize ulaştığını ve bizim, Türkler olarak nazma büyük önem verdiğimizi anlatıyor:

“Türkler nazma esbâb-ı mârifet arasında en bülend ve müstesna mevkii vermişler; şiiri mevzûn ve mukaffa sözden ibaret zan ederek vezin ile, kafiye ile tertib-i sahn edebilenleri “şair” nâm-ı umûmisi altında tebcil etmişlerdir.” Ahmet Reşit’e göre şiire ve şaire verilen önem bizde bu derece fazla iken: “13. Asr-ı hicrî ibtidâlarında şiir “tedenniye dûcâr olmuş”tur. Artık nazım yazarlar içerisinde şaire tesadûf edilemez olmuş; gelişen ilim ve fen karşısında insanların şiire bakışı değişmiş, toplum artık şiire “nefretle” bakmaya başlamıştır.

Bununla birlikte gerçek şiire yönelen ve sanatı bilen insanlar olduğu halde, çoğunluk, o sanatkarları yeterince anlayamamış ve onlara “akim” nazarla bakmaya devam etmiştir. Ahmet Reşit’e göre bu görüşlerin yanında yine bu edebiyatçıları tarafından yazılan eserler sayesinde halktan kişilere, “isti’dâdı olanlara, şiir sevdirelmıştır. Şiirin halka sevdirelmesi için “erbâb-ı fen” ve “şiirân” a görevler düşmektedir.

Ahmet Reşit daha sonraki bölümde, yukarıda izâh etmeye çalıştığımız fikirlerini daha anlaşılır bir hale getirmek için “şiir” ve “fen” kelimelerinin tanımlanması

¹⁶⁵ Mâlûmât, nr.282, sh.871, 29 Mart 1317/21 Zilhıcc 1318.

gerektiğini söyler. Ve şiir tarifini yapar: “o halde şiir nedir?” bu suale “mehâsin-i tabi’atdan dimağda hasıl olan tahsisâtın eser-i tekerrürüdür” cevabı verildi. Şiirin şu tarifi en vasi’, en şâmil bir ma’nâyı muhtevidir.” Şiir bütün sanatların ruhudur, dudağıdır, kalbidir bu tanımlamaya göre: “Tunçdan masnu’ tasvir ile ifade etmeğe heykel tıraşlık; âli binâlar üzerinde göstermeğe mimarlık; çizgilerle boyalarla temsile resim; kelimât ile tasvire asıl şiir denilir.” Eskilerin deyişiyle şiir, insan ruhunun tabiat karşısındaki hissiyatını, kelimeler vasıtasıyla aktarmasıdır.

Ahmet Reşit güzellik tarifini de şöyle yapıyor: “Güzellik, bir şeyin azâ ve eczâsının o şeyden münfahim olmak lazım gelen manayı en mükemmel ve en müessir olarak tebliğ edecek suret ve nisbette teşekkülü ve terkibi demektir.”¹⁶⁶

Serveti Fünuncuların ve onların da asıl kaynağı olan Fransız parnasyenlerin temel görüşü olan “şiir, kelimelerle yapılan resimdir” görüşü Ahmet Reşit tarafından da kabul edilir ve savunulur. Ressam tabiatı renklerle canlandırır, şair de kelimelerle. Şairin tabiatı gördüğü her şeyi aynı şekilde tasvir ederek şiirini yazması o şiirin, sadece bu özelliği ile, sanat eseri olarak değerlendirilmesine engeldir. Şair şiirinde üslûba yani “tebliğ” şekline dikkat etmelidir. San’atlı söyleyiş şiirin değerini artırır:

“Şairin asıl vazifesi o levha-i tabiatın mânâ-yı aslîsini, meselâ saha-i tulûun ilhâm ettiği hüzn-i neş’edârı en ziyâde izhâra hâdim olan evsâf-ı esâsiyeye inzimâm etmiş olan bir takım tafsîlât-ı zâideyi de bütün bütün ber taraf ederek maksûd olan manayı asliyi en nazar-firîb, en câlib-i dikkat olacak şekilde arz etmektir.”¹⁶⁷

Bununla birlikte şair ile bilim adamının dünyaya bakışlarının farklı olduğunu, şiirin tabiatın güzelliklerini yansıtmaya çalıştığını; bilim adamının ise tabiatın ne olduğunu, onun mâhiyetini sorguladığını düşünür.

Ahmet Reşit’e göre şair ve bilim adamı arasındaki farklardan birisi de zihinsel faaliyetleridir: “Birinin vâsıta-i mesâisi daha ziyâde kuvve-i hayâliye, diğersinin ki daha ziyâde kuvve-i müfekkiredir. Ancak muhayyilenin iânesinden müstağni bir âlim tasavvur olunamayacağı gibi müfekkireden mahrûm bir şair de her türlü bahs haricinde kalır.”

¹⁶⁶ a.g.m.sh.872.

¹⁶⁷ a.g.m.sh.873.

B. Tenkit İle İlgili Makaleleri

Bilge Ercilasun “Servet-i Fünun’da Edebi Tenkit” adlı kitabında Servet-i Fünuncuların tenkit anlayışının Fransız tenkitine dayandığını söyler.¹⁶⁸ Bilhassa Hippolyte Tain’in tenkit hakkındaki görüşleri bu topluluğun tenkit hakkındaki düşüncelerini belirler. Tanzimat dönemi edebiyatçılarının kaynaklarına yeteri kadar başvuramadıkları batılı tenkit yazarlarını Servet-i Fünun nesli edebiyatçıları daha iyi tedkik ve tahlil edebilmişlerdir. Ahmet Reşit de bu bilgi donanımına sahip edebiyatçılardandır.

Ahmet Reşit’in tenkit hakkındaki yazılarının, Mâlûmat’ta yazdığı sıralarda arttığını görüyoruz. Servet-i Fünun mecmuasında yazdığı yazılarda tenkit yazılarından çok içinde bulunduğu topluluğun sanat felsefesini, edebiyat görüşlerini yansıtır yazılar yazmıştır.

Ahmet Reşit’e göre münekkit bir eseri tenkit etmeden önce birçok tesir altında kalabilir. Bu tesir duruma göre olumlu veya olumsuz yönde olabilir. Böyle bir durumda olan münekkit eseri yanlış yorumlar; eserden yanlış hükümler çıkarabilir. Buna göre bir münekkit esere yaklaşırken, olumlu veya olumsuz ön yargıları, elinden geldiği kadar azaltmalıdır. Bir edebi eseri inceleyen kişi o eser hakkında genel bir hüküm vermeden önce tekrar tekrar düşünmeli, eseri birçok yönden incelemeli ve daha sonra karar vermelidir.

Bunun yanında münekkidin tenkit edeceği edebi eser karşısında tarafsızlığı da yeterli değildir. O’na göre münekkidin gerçek bir tenkit yapabilmesi için şu şartlara sahip olması gerekir:

Münekkit dil, edebiyat tarihi, edebiyat teorisi ve yabancı edebiyatlar hakkında bilgi sahibi olmalı; özellikle Fransız edebiyatından tenkit ile ilgili yazılan eserleri okumuş olmalıdır. Bunun yanında ilim ve fen konularında da bilgi sahibi olmalı yaşadığı dönemin edebi gelişiminden habersiz olmamalıdır. Gelişmiş edebiyatlarda münekkitlik daha önemlidir. Aynı zamanda münekkit olabilmek de kolay değildir.

Ahmet Reşit bu görüşüyle Cenap Şahâbeddin’in tenkit hakkındaki görüşlerine yaklaşmaktadır. Cenab’a göre de tenkit, edebiyatın yeni bir dalıdır. Bizim edebiyatımızda henüz tam anlamıyla belirmemiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Servet-i Fünun’da Edebi Tenkit, Bilge Ercilasun, sh.71, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁶⁹ a.g.e.sh.72.

Ahmet Reşit münekkidin özellikleri üzerinde durduktan sonra, tenkidin anlamı konusunda fikirlerini söyler. Ona göre tenkit kişilerin keyfine ve şahsi görüşlerine göre yapılamaz. Sanat eseri için tenkidin manası güzeli ve çirkin ayırmaktır. Güzellik ve çirkinlik her şahsa göre farklılık arz ediyorsa; tenkidin de kişiden kişiye farklılık arz etmesi normaldir. Ahmet Reşit bu görüşünü açıklayıcı somut örnek verir: Halk arasında ‘gönül kimi severse güzel odur’ denir. Ancak ‘sevmek’le ‘güzel bulmak’ birbirinden farklı şeylerdir.¹⁷⁰

Ahmet Reşit’e göre güzel ve çirkin hakkında fikir verecek olan kişinin; değişik zaman ve mekanlarda, farklı güzellikler ve çirkinlikleri görmüş olması ve zihninde güzellik ve çirkinlik hakkında genel bir yorumun oluşmuş olması gereklidir. Tabiatta görülen güzellikle sanat eserindeki güzellik arasında fark vardır. Tabiatta çirkin olan birşey, sanat eseri içinde tasvir olunduğunda güzel olabilir. Veya tabiatta güzel olan bir eşya sanat eserinde çirkin tasvir edilmiş olabilir:

“Mehâsin-i tabiata atfedilen nigâh mutlaka takdir ve hayret, teessürât-ı rûhiye, arzû-yı sünûhât gibi hissiyât ile meşbû olur. Asâr-ı edebiyeyi de bu hissiyâtdan biriyle telâkki etmek şüphesiz ki en kesirü’l vukû bir emr-i tabiidir. Bir eser-i edebi böyle hissiyât ile gören bir nazarda selâmet-i tenkit olamaz. Bir eserin münekkidi onun hayrânı değil mümeyyizi olmak lâzım gelir; tenkit evvelden verilmiş bir hükme delil tedârik etmek için isti’mâl edilmelidir.”¹⁷¹

Ahmet Reşit için sanat eserinin değeri zaman ve mekâna göre değişiklik arz etmez. Münekkit öncelikle sanatın ve sanatkârın hangi şartlara tâbi olduğunu belirlemeli daha sonra belli şartlarla edebi eser tenkit edilmelidir.

Hippolite Taine dönemin birçok edebiyatçısına eserleri ile yol gösterici olduğu gibi Ahmet Reşit’in edebiyat teorisi hakkındaki fikirlerine kaynaklık yapmış bir eleştirmendir. Taine, bir sanat eserini ortaya koyarken bir takım önemli unsurlara riayet etmek gerektiğini söyler. Sanatın asıl maksadı konunun asıl unsurlarını bulup çıkarmak ve o sûretle tasvir etmektir. Ona göre bir sanat eserini, bir edebi eseri tenkit etmek için belli sınırlar vardır. Yani tenkidin ölçüleri bellidir. Münekkidin işi bu ölçüleri öğrenmek ve edebi esere bu bilgilerini uygulamaktan ibarettir.

Ahmet Reşit bu ölçüyü şöyle anlatıyor:

“Artık bir eser-i sanatı, bir eser-i edebi tenkit etmek için onlarda kati bir sınır çizilmiş oluyor.

¹⁷⁰ Servet-i Fünun, nr.370, 2 Nisan 1314/14 Nisan 1898 sh.323.

¹⁷¹ a.g.m.sh.324.

Meselâ bir romanı tenkit etmek istersek tasvir edilen vak'anın evvelâ tabiatta olup olamayacağını düşünür; sonra aksam arasındaki münâsabât ve revâbıtın hakkıyla taklid edilip edilmediğini araştırırız; ve nihayet hassa-i esâsiyenin sâhib-i eseri tarafından ne sûretle telâkki ve tebliğ edilmiş olduğuna revâbıt ve münâsabâtın ne yolda ta'dil ve tashih edildiğine, dikkat eder ve bütün bu ta'dilât ve tashihâtın hassa-i esâsiyeyi tenvire hizmet edip etmediğini tedkik eyeriz.”¹⁷²

Ahmet Reşit roman tenkidinde diğer edebi eserlerde olduğu gibi belli ölçülerin varlığından bahseder:

“Bir roman tenkidinde vak'a tabiatta maddeten, aklen ve âdeten yaşanıp yaşanamayacağını düşündüğümüz bir gerçektir. Bir romanda mesela birkaç genç kızın, kendilerine uzaktan uzağa karâbeti olan bir delikanlı ile beraber bulunduklarından, oynadıklarından lâubaliyâne şakalaştıklarından bahs edilmiş olursa böyle bir vak'anın memleketimizde vukûu âdeten mümkün olmadığını bildiğimiz için bu eserin daha ilk şerâit-i sanata muvaffak olmadığına hükm ederiz.”¹⁷³

Edebi eserde özellikle romanda vaka incelemesi yapıldıktan sonra vakanın ortaya çıkış şekli üzerinde durulması gereklidir. Olaylar gelişirken aralarında belli bir bağlantının olup olmadığı da münekkidin romanda arayacağı önemli özelliklerden birisidir.

“Meselâ musavi-i ahlâk içinde yuvarlanmış senelerce şehvât-ı cûşâcûşun yazıcısı olmuş kalp ve vicdânı pîranmış, körlenmiş bir adamın henüz letâif-i nisuyetten mahrûm, çirkin, hırçın mâriz bir kıza başka hiçbir sebep gösterilmeksizin taaşşuk ettiği hikâye olunursa esbâb ile netice arasında vücûdu elzem olan râbıtâ-ı tabiiye kaybolacağı için eserin bu cihetle ikinci şart-ı sanata muğayiretini anlamakta güçlük çekmeyiz.”¹⁷⁴

Ahmet Reşit vakanın seçimi ve bütünlüğü hakkındaki bu yorumlardan sonra vak'anın sunumuyla yani üslûb ile ilgili tenkitten söz eder. Ahmet Reşit'e göre güzel sanatların amacı konunun aslını, konunun unsurlarını en güzel ve en ayrıntılı bir şekilde göstermektir. Yazarın veya şairin ortaya çıkardığı tabirler ve mecazlar birleştiğinde eserin bütünü oluştururlar. Eğer bu tabirler ve mecazlar arasında birlik ve bütünlük olmazsa, okuyanlar değişik yollar takib edecek ve eserin manası ortaya çıkmayacaktır.

Ahmet Reşit'e göre bir edebi eserin konusu, resmin konusunun aynısıdır; edebiyatta boyalar yerine mecaz sanatları kullanılır; resmin çizgileri edebiyat eserinin

¹⁷² a.g.m.sh.325.

¹⁷³ Mâlümât, nr. 284, sh.883, 19 Nisan 1317/ 12 Muharrem 1319.

¹⁷⁴ a.g.m.sh.884.

kelimeleri demektir. Bu genel görüş şiir bahsinde de belirttiğimiz gibi Servet-i Fünun topluluğunun ana görüşlerini yansıtır.

Ahmet Reşit görüşlerine şöyle devam eder: Bir ressam insan resmi yaparken insanın bütün uzuvlarını gerçekte olduğu gibi göstermek zorundadır: “Kulak yerine dairevi bir şekil çizemez.” Aynı şekilde yazar ve şair de kelimeleri kullanırken dilinin özelliklerini göz önünde bulundurmalıdır. Ona göre bir ressam kendi sanatını farklı kılmak için insan tasvirinde kullandığı renkleri de keyfi seçemez. Gerçeklere uygun seçim yapmalıdır. Buna göre edebiyatçı da istiâre ve teşbihlerini bu şekilde kullanmak zorundadır. Teşbihin, mecâzın ve diğer edebi sanatların kendine özgü kuralları vardır.¹⁷⁵

Tenkidin belli kuralları olduğu fikrine dönemin önemli isimlerinden Hüseyin Câhid’in karşı çıktığını ve bu düşüncelerinden dolayı Ahmet Reşit’i cehâletle suçladığını görüyoruz:

“H.Nâzım ‘artık bir sanat eserini, bir edebi eseri tenkit etmek için elde kati, lâyetegayyer bir miyâr hâsıl olmuş demektir’ diyor.” “Eğer tenkit için böyle kat’i bir miyâr bulunsaydı, şu tenkit meselesi senelerden beri sürüklenmez, bir ilim olur kurtulurdu. Şimdiki düşünce sistemi “hüsn nisbidir” hükmünü açık bir hakikat olarak ortaya koymuştur. Hâlâ mutlak hüsn iddiasında bulunmak cehâlettir...”¹⁷⁶

Hüseyin Câhid aynı zamanda Ahmet Reşit’i Tain’in felsefesini yanlış anlamakla suçlar. Tenkidin belli ölçülere dayanarak hüküm vermek değil görüş bildirmek ya da şerh etmek demek olduğunu savunur. Bu görüşünü Tain’in şu sözleriyle ispatlamaya çalışır:

“Tâkip etmek istediğim yeni usûl-ki bütün mânevi ilimler bu usûlü kabul ediyor-beşeri eserleri ve husûsiyle sanat eserlerini, tabiatları gösterilecek, sebepleri araştırılacak birtakım vak’alar ve mahsuller gibi mülâhaza etmekten ibârettir”¹⁷⁷ Hüseyin Câhid Tain’in bu görüşlerinden “tenkidin hüküm vermek demek değil, irâe ve teşrih etmek olduğunun’ anlaşıldığını söylüyor.

Ahmet Reşit tenkidin ölçülerinin bilinmesine ve bir edebi eser tenkit edilirken bu ölçülerden faydalanılmasına rağmen neden farklı yorumlar ve ihtilaflar çıkmaktadır sorusuna şu cevabı verir:

“Yalnız, evvelâ bir şeyin bir hadisenin hassa-i esâsiyesini ve manâ-yı asliyesini görmekte şahsa ve zaman ve mekâna nisbetle tehâlûf hâsıl olur; rûh-ı eşyâyı herkes aynı

¹⁷⁵ a.g.m.sh.870.

¹⁷⁶ Servet-i Fünun’da Edebi Tenkid, Bilge Ercilasun, sh. 80, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁷⁷ a.g.e.sh.81.

nüfûz-ı nazarla tedkik edemez; bugünkü insâniyetin nazar-ı tedkiki bundan meselâ bin sene evveline nisbetle pek ziyâde nafizdir. İşte insanlar arasındaki bu nüfûz-ı nazar tefâvütü kimin dâhi kimin hünerver, kimin âdi bir muharrir ad edilmesine sebep olur.”¹⁷⁸

Tabiat sadece dağlardan denizlerden ibaret değildir. Bütün varlıkların hareket ve durgunluğu, insanlık âleminin durumu vs. Bu gibi şeyler de tabiatın unsurlarıdır. Bu unsurlar zaman ve mekâna göre değişir. İşte bu farklılıklara bağlı olarak edebiyatlar da farklılıklar gösterir. Bütün bu farklılıkların yanında tenkit de zamandan mekâna farklılıklar gösterebilir. Değişik zaman ve mekânlarda yaşayan insanların tedkik ettikleri tabiat farklıdır. Bazen aynı tabiatı tedkik ederler, ancak farklı farklı yorumlar yapılabilir.

Ahmet Reşit bu yorumunda da Hippolite Taine’in edebi görüşlerini yansıtmaktadır. Taine’in savunduğu “Her edebi eser; okuyucuda husûsi ve bedii bir heyecan uyandırır. Tahlilcinin birinci vazifesi bu heyecanın tabiat ve husûsiyetini tesbit etmek, ikinci vazifesi bu heyecanı uyandırmak için kullanılan muhtelif vasıtaları tâyin etmektir.”¹⁷⁹ görüşünü destekleyici örnekler verir.

Ahmet Reşit’e göre münekkitt için mesleğin, şahsın önemi yoktur; yani önemi olmamalıdır: Tedkik ettiği eser edebi mesleğine ister muvâfık, ister muhalif olsun esere bu yönden bakmamalıdır. Onun için ortada bir eser, genel olarak sınırları çizilmiş bir ‘ölçü’ olmalıdır.¹⁸⁰

Ahmet Reşit için tenkit en az eser vermek kadar zordur; tenkit ederken bilerek veya bilmeyerek yapılacak bir yanlışın eseri ve okuyucu önemli derecede etkileyeceğini söyler. Bunun yanında münekkitt esere ne kadar tarafsız yaklaşırsa yaklaşırsın belli noktalarda tarafsızlığını yitirir. Bilmeden yapılan tenkitten hasıl olan yanlışları yok etmek yine münekkiddin kendi elindedir. Münekkitt eseri çok iyi incelemeli, hüküm vermeden önce kendisini tenkide tabi tutmalıdır. Sonuç olarak münekkiddin yapması gereken, öncelikle kendisini tarafsızlığa itebilecek unsurları yok etmek olmalıdır.¹⁸¹

Ahmet Reşit edebiyatımızda ‘tenkit’ anlayışının henüz yerleşmemiş olduğunu söyler. Ahmet Reşit’e göre bizim edebiyatçılarımız, bir eseri küçük düşürmek veya o eserin yazarına hakaret etmek için tenkit yazarlar.

Sonuç olarak Ahmet Reşit bir sanat eseri hakkında yapılacak ilk tetkikin o eserin ifâde şekli ile ilgili olması gerektiğini söyler. Daha sonra eserin üslûbu ve sonra da

¹⁷⁸ Mâlûmât, nr. 284, sh.883, 19 Nisan 1317/ 12 Muharrem 1319.

¹⁷⁹ Bilge Ercilasun, Servet-i Fünun’da Edebi Tenkid, sh. 89, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁸⁰ Mâlûmât, nr. 284, 19 Nisan 1317/ 12 Muharrem 1319.

¹⁸¹ a.g.m.sh.884.

eserin konusu gelir. Bütün bunlardan sonra bir tetkik daha vardır ki bu tetkik sıradan insanlar tarafından yapılamaz. “Taine” gibi büyük mütefekkirler bu tetkiki yapabilirler. Böyle büyük münekkittir edebi eserlerde güzel ile çirkini ayırt etmekle meşgûl olmazlar. Büyük sanatkârların eserlerindeki sanat güzelliklerini yazarının şahsiyetine ve yazarının etkilendiği unsurlarla ilgili bağlantılarına bakarak tenkit etmeye çalışırlar.

“Meselâ Taine ‘Şekspir’ in filan eserinde şu kusur, yâhud şu güzellik vardır demeyi hatırına getirmez. Şekspir’in küliyât-ı âsârından bir şahs-ı mânevi çıkararak onu kendine mevzû-ı tenkit ittihâz eder.”¹⁸²

Ahmet Reşit’in üzerinde durduğu bir diğer konu da Serveti Fünun sanatkârlarının eserlerine, dışarıdan yapılan eleştirilere açık olmadıklarıdır. Onları “inhisâr-ı edebiyat-ı Osmâniye” oluşturmakla suçlar.

Daha önce yazmış olduğu tenkit makalesinin bazı kişiler tarafından yanlış anlaşıldığını söyleyerek tenkit düşüncesi hakkında şu açıklayıcı bilgiyi verir:

“Taine” ‘nin “Hikmet-i Sanat” unvanlı eserini okuduğum zaman âsâr-ı san’atın ibdâında müellif-i hakimin mutlakü’l cereyân olarak gösterdiği usûlü öğrenmiştim. İşte fikr-i âcizânemin “Taine” den iktibâs ettiği şey bundan ibaret. Sonra kendi kendime düşündüm: Mâdem ki bir eser-i sanat şu sûretle ibdâ edilmek lâzım geliyor: Bu şerâite muvaffak olmayan eserler elbette medhûl, muvaffak olanlar makbûl olur. Bu halde bir eser-i edebiyi tedkik etmek için bu nokta-i nazardan gitmek kat’i bir tariktir neticesi hâsıl oldu. Bu neticeyi tevsii ederek “Tenkit” makâlesini yazdım, orada iddia ettim, halâ da ederim, muarızlar fikrimi cerh edecek adla serd edinceye kadar da iddia edeceğim ki tenkit için elde kat’i bir mi’yâr hasıl olmuş demektir.”¹⁸³

¹⁸² a.g.m.sh.884

¹⁸³ Mâlûmât, Cevab, nr.288, sh.939, 10 Mayıs 1317/4 Safer 1319.

C. Edebiyat Tarihi Hakkındaki Makaleleri

Ahmet Reşit tabiattaki bütün hadiseler, eşyalar gibi edebiyâtın da devamlı bir değişim içerisinde olduğunu savunur. “Edebiyâtın değişiminin sebeplerinden bazıları maarif ve sanayi de ahlâk ve âdette ve şerâit-i muaşerette husûle gelen terakkiyât ve tebeddülâtır.”¹⁸⁴

Edebiyat kendi değişimi ile kendisini ortaya çıkaran sebeplerin de değişimini sağlar. Yani kendisini oluşturan unsurlarla devamlı bir etkileşim içerisinde.

Ahmet Reşit bu genel değişim fikrinden sonra Türk edebiyat tarihine göz atar. Türkler çeşitli çevresel faktörler, hayat şartları nedeniyle Araplar ve Farslarla ilişki kurmuşlardır.

Bu yabancı kültürlerle olan temas neticesinde edebiyatımız da onlardan etkilenmiş hatta edebiyatçılarımız çoğunlukla onları taklit yoluna gitmiştir. Bazıları hala taklitçilikten yanadır. Ahmet Reşit için medeniyetlerle edebiyatların birbirini etkilediği görüşü önemlidir. Türklerin o dönemde ne batı edebiyatını ne de Arap edebiyatını yeterince anlamadığını, asıl etkilendiği edebiyatın Acem edebiyatı olduğunu söyler.

“Bir kavme medeniyet nereden gelirse edebiyat da oradan gelir: Arap şuarasını taklid eden bir Türk şairi bulunabilir mi? Bizde mazbut ve muntazam yazmağa başladığı zaman Acem edebiyatı telâkkî olunmuştur.”¹⁸⁵

Bu taklit Ahmet Reşit’e göre 18.yüzyıla kadar devam etmiştir. Yalnız Nef’î’den sonra yavaş yavaş bir değişimin yaşandığını belirtiyor.

“Sultan Selim-i sâlis zamanında medeniyet-i mürebbiyeye atfedilmiş ilk nazar-ı intibâhın edebiyatta hâsıl ettiği eser “tabsıra” dır. Ve devamla garp medeniyetini tanımaya başladık.”

Kendi dönemi için artık Arapları veya Farsları onların medeniyetini, edebiyatını örnek almak ve edebiyatımızı onlara göre şekillendirme vaktinin geçtiğini, Türk edebiyatının yönünün artık batı medeniyeti ve batı edebiyatı olduğunu söyler. Batı medeniyeti belli merhalelerden sonra tekâmül etmiş bir medeniyettir. “Terakki eden medeniyetler karşısında bizim reddedici olmamız yanlıştır.”

Ahmet Reşit Hippolite Taine’nin hadiselerin ve özel olarak edebiyatların oluşumunda sebeplerin sonuçları doğuracağı; meydana gelen hiçbir vakanın sebepsiz

¹⁸⁴ Servet-i Fünun, nr.416, 18 Şubat 1314/26 Ocak 1899, sh. 402.

¹⁸⁵ a.g.m.sh.403.

olmadığı nazariyesini savunur. Ve edebiyatımızdaki değişim ve gelişimleri de bu nazariyeye bağlı olarak değerlendirir.

Bu genel görüşlerinden sonra Türk edebiyatının gelişme evrelerini başlıklar halinde incelemeye başlar.

Her devirde edebiyat anlayışlarının toplumdan topluma değiştiğini, şiirlerde kullanılan benzetmelerde bile devirden devire farklılıkların olabileceğini savunur. Bâki devri edebiyatı İran şairlerinden etkilenmiştir; ancak bunun yanında Baki’de yerli unsurlarda vardır. Ama bu yerli unsurlar bize bugün için çok yabancı gelir.

Ahmet Reşit’in Bâki döneminden sonra gelen ve Nef’i ve Nâbi devri edebiyatı olarak nitelendirdiği Türk edebiyatı, artık neredeyse tamamen İran edebiyatının etkisine girmiş, taklidin yerini ‘İstinsâh’ almıştır. Ahmet Reşit bu dönem edebiyatına Türk edebiyatı denmesinin bile zor olduğunu, çünkü Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça kelimelerle değiştirildiğini söylüyor:

“Hülâsa bir şair bugün bugün Nef’i ve Nâbi tarzından nazm-ı eş’âra muktedir olabilmek için asrımızın efkârı ve muhitât-ı medeniyesinden eğer kâbilse büsbütün tecerrüd ederek dört beş asır evvelki İran şuarâsının ve Nef’i ve Nâbi gibi onlara peyrev olan şairlerimizin muhit-i muarefetleri dairesinde mahsûr olmak mecbûriyetindedir.”¹⁸⁶

Ahmet Reşit’in Divân edebiyatı karşısındaki bu katı eleştirileri yeni değildir. Bu eleştiriler özellikle Recâizâdenin Divan edebiyatını eleştiren şu tespitini hatırlatmaktadır:

“Diğer bir rivâyet-i mensûreye göre ise şiir bir semiz Karaman koyunu imiş. Bâki’ye kadar mütekaddimin-i şu’arâ bu semiz..bu yağlı koyundan birer ehemmiyetli parçayı yakalayıp hora geçirmiş. Bâki’den sonra gelen birkaç kişi de koyunun kuyruğuyla geçinmişler. Daha sonra gelenlere işkembeden başka bir şey kalmamış.”¹⁸⁷

Ahmet Reşit Nâbi ve Nef’i devirlerinden sonra gelen şairler, önlerinde kendilerine özgü bir edebiyat görmedikleri için orijinal bir eser vücûda getirememişlerdir derken yukarıdaki mecazlı tespiti de doğrulamaktadır.

Şinâsi ile birlikte Garp edebiyatıyla tanışmamız edebiyatımızın yeniden soluk almasını sağlamıştır.

“Bu meslek-i nev’in şiirimizi ser-te-ser tecdîd-i nesrimizi adeta yeniden ihyâ ederek gerçekten bir Türk lisânı, bir Türk edebiyatı vücûda geldi.” Bu etkilenme ile beraber herkesin anlayabileceği, halka hitâb eden yazılar ve şiirler yazılmaya başlandı.

¹⁸⁶ a.g.m.sh.404.

¹⁸⁷ İsmail Parlatır, Recâizâde Mahmud Ekrem, sh.84, DTCF Yayınları, Ankara, 1983.

Ahmet Reşit de dönemin aydınlarının genel görüşünü yansıtmaktadır. Batı medeniyeti bütün gücüyle karşılarında durmaktadır ve aydınların bu güçten etkilenmemeleri düşünülemez.

“İşte bu terakkiyât-ı mühimme, şiirin bu hayât-ı nev’ini medeniyet-i garbiyeden aldığımız cevher-i irfânın eser-i tecellisidir.”¹⁸⁸

Bütün bu benzer tespitlerin yanında Ahmet Reşit’in kendine has ve önemli bir tespiti vardır. Bu tespit yukarıda da alıntı yaptığımız cümlesinden anlaşıldığı gibi; Türk edebiyatı Batı edebiyatı ile karşılaşmasında, batıyı körü körüne taklit etmedi, kendi kendisini tarif etmeye başladı. Yani bağımsız bir Türk edebiyatının kurulmaya başlandı.

“Batıdan neler düşüneceğimizi değil, nasıl düşüneceğimizi öğrendik: şiirimiz bizimdir, Türk şiiridir. Taklid veya imtisâl değildir.”¹⁸⁹

Ahmet Reşit yeni edebiyat ile eski edebiyatın karşılaştırmasını şöyle yapıyor:

1. Üslûb-ı ifâde yeni edebiyatta daha ziyâde tabii oldu
2. Lisân-ı edebe yeni yeni ta’birât ve terkibât idhâl edildi.
3. Mesâlik-i âhir üdebâsı hissiyât ve hayâlâtı daha şahsi, daha kat’i, tasvirâtı daha husûsi olarak ifâdeye çalışıyor.

Ahmet Reşit bu görüşüne örnek olarak Recâizâde Mahmud Ekrem’in “Hilâl-i Seher” ile “Şiir-i Metrûk” adlı şiirlerini karşılaştırır ve şairin hayâl dünyasında meydana gelen değişimi sergiler.

4. Bir şiirde iki ve icâbına göre üç vezin isti’mâline ve kadim müstezâdın tenvii ve tevsiine cevâz verildi.

Yeni edebiyatın ahlâka aykırı eserler verdiği iddialarına karşı Ahmet Reşit şu cevabı verir:

“Eş’ar-ı kadimemiz, o zamanın cümle-i siy’etinden olarak, meyhâne kokusuyla âlûde iken genç ediplerin bu kokudan beri muharrerâtına, -başka bir sebep gösterilmeyerek- ahlâk-ı milliyemize muğayirdir demek: ‘Biz Türkler köşe-yi meyhânedede pir-i mûgânın ellerini öperek muğ-beçegâne perestîş ederiz, bizim ahlâk-ı milliyemiz budur! ‘Hüküm sahibini tazammun eder ki koca bir kavm-i necîbe dinen ve aklen böyle bir bühtân edebiyat nâmına da, başka sûretle de hiçbir zaman kabul edilemez.”¹⁹⁰

¹⁸⁸ Servet-i Fünun, nr.416, 18 Şubat 1314/26 Ocak 1899, sh. 408.

¹⁸⁹ a.g.m.sh.409.

¹⁹⁰ a.g.m.sh.409-410.

Bazı şairlerin bu tür mazmunları kullanan şairlerin mutasavvıf şairler olduğunu söylediğini; bu tarzda yazan şairlerin hepsinin mutasavvıf olamayacağını söyler. Ahmet Reşit'e göre bu şairlerin hepsi mutasavvıf dahi olsa, yeni şiirin milli ahlâka aykırı olmadığını, kullanılan yeni hayâllerin eski hayâllerle uyuşmadığından dolayı eskilerin yeni şiiri anlayamadığını söyler.

Ç.Tenkit Yazıları

Ahmet Reşit'in tenkit hakkındaki nazâri görüşlerinin yanı sıra dönemin şair ve yazarlarının eserlerini tenkit ettiği yazıları da vardır. Mâlûmât mecmuasının 285 numaralı nüshasında Halid Ziyâ'nın 'Aşk-ı Memnû' adlı romanını tenkit eder. Makalesinin giriş bölümünde "roman yazmak için şairlik vasıflarının yeterli olmadığını, şiirden evvel bir mantık bir fikir ve bakış açısının olması gerektiğini" söyler.

Roman yazacak bir yazarın bilgi ve görgü bakımından yeterli olması gerektiğini savunur. Roman yazarı sıradan bir bakış açısı ile olayları değerlendirmemelidir:

"Bir fikir ki tahlil ve terkib kudretiyle mecbûl olmalı; bir nazar ki tedkik ve tettebbû ile me'lûf bulunmalı."¹⁹¹

Ahmet Reşit'e göre bir romanda konu önce gelir. Olayın bütün kısımları birbiri ile irtibatlandırılmalıdır. Olay şahıslarının maddi ve mânevi özellikleri, romandaki mevkilerine göre belirlenmeli, olayın gelişimi şahısların özelliklerine bağlı olarak gelişmeli ve sonuçlanmalıdır. Okuyucunun zihni yavaş yavaş hikâyenin amacına doğru yönlendirilmelidir. Bu uyumu sağlamak için bütün roman şahıslarının her türlü hareketi yazarı tarafından kontrol edilmelidir. İşte bütün bunlardan sonra 'tasvir' gelir. Ahmet Reşit'e göre şiiriyet, 'münşiyânelik' burada gereklidir.

Ahmet Reşit roman tenkidi hakkındaki temel yaklaşımını aktardıktan sonra Halid Ziya'nın 'Aşk-ı Memnû' adlı eserini özetler. Romanın kişilerini tanıtır. Müellifin romanda 'Nihal'e mevkiinden çok fazla olarak yer verdiğini söyler:

"Nihâl romanda müellifin en büyük meşgûliyeti olmuş, beşyüz sahifeyi mütecâviz kitabın hesâb edilse belki nısfı nihâl'in husûsiyet-i ahvâline, sözlerine, hissiyâtına, efâline, evzâna tahsis edilmiş, hatta hikâyenin cereyânına göre arada bir iki defa ismi geçen Şâkire Hanım'dan pek ehemmiyetli olmamak lâzım gelen Matmazel Dokorten bile galiba Nihal'in hatırı için olacak-romanda lüzûmundan çok fazla yer işgâl etmiş."¹⁹²

Ahmet Reşit'e göre romanda diğer bir eksiklik, gereksiz anlatımların romanda sık sık tekrarlanmasıdır;

"saatlerce çocukların ders odasında vakit geçiriyoruz. Birçok zaman Matmazel Dokortin'le ne konuştuklarını dinliyoruz. Bülent'in duvarlara yaptığı resmin tafsîlâtını

¹⁹¹ Mâlûmât, nr.285, sh.884, 19 Nisan 1317/12 Muharrem 1319.

¹⁹² a.g.m.sh.885.

öğreniyoruz; yatak odalarına bile gidiyoruz; lâkin çocukların şu tezdad hasletlerine bir sebep bulabilmekten daima âciz kalıyoruz.”¹⁹³

Ahmet Reşit bu eksiklikleri değişik örneklerle anlatır. Daha sonraki bölümde romanda eleştirdiği noktaların listesini yapar.

Mâlûmât'ın 287 numaralı nüshasında yine Halid Ziya'nın Aşk-ı Memnû adlı romanını bu kez üslûp açısından tenkit eder.¹⁹⁴ Ona göre Aşk-ı Memnû'yu yüzeysel olarak okuyanlar-bunların çoğunluğu halktan insanlardır- bu romandaki tasvirler ve süslemelere bakarak romandan zevk alırlar. Çünkü sıradan insanlar için önemli olan budur. Cümlelerin düzeni, kelimelerin mantığı onlar için o kadar önemli ve göz önünde tutulan değerler değildir.

Romandaki şiiriyet romanın kusurlarını bir ölçüde kapatmaktadır. Ahmet Reşit Aşk-ı Memnû romanını üzeri ziynet eşyalarıyla dolu olan bir kadına benzetir. Paha biçilemez ziynet eşyası taşıyan insanın kimliği, kişiliği; arka plânda kalır ve o kişinin gerçek yüzü anlaşılamaz. Fakat bir tenkitçi için bu yaklaşım kusurlu sonuçlar da çıkarabilir.

Aşk-ı Memnû adlı eserde üslûbun süsü isimler ve sıfatlar ile sağlanmıştı. Ahmet Reşit isim ve sıfatlara verilen önemin diğer unsurlara gösterilmediğini belirtir. Romanın bütününde fiiller yeterince işlenmemiştir. Oysa fiil 'dil'in ruhudur' Ahmet Reşit'e göre. Ancak bu romanda fiiller geçmiş zaman kipinde kullanılmış. Gelecek zamanda anlatılması gereken fiilleri müellif yanlış kullanmış ve eserin ruhunu yok etmiştir.

Romanda görülen diğer bir kusur da genel olarak kelimelerin özenli olarak seçilmediği ve cümlelerin tertibine de dikkat edilmediğidir. Ahmet Reşit bu romanda bahsedilen dikkatsizliklerin çok fazla olmasından dolayı yazarı 'şivesizlik'le suçlar.

“Mâ'na-yı üslûbun kısm-ı sânisine ait olarak söylediğimiz şu mütâlaat bir araya getirilir de bir kelime ile söylenilmek istenirse bu nekâyise lisânın şive-i tabiisine muhâlefet; “şivesizlik” denilir. Aşk-ı Memnû'nun üslûb-ı beyânı en ziyâde nekâyisedâr eden şeylerden biri de selâsetten, âhenkten pek az hissedâr olmasıdır.”¹⁹⁵

Ahmet Reşit Aşk-ı Memnû'nun içerisinde az da olsa güzel şiirler ve benzetmeler bulunduğunu; ancak ifâde tarzında “hiçbir meziyet”in bulunmadığını söyler.

Reşit'e göre, Halid Ziya şairlik yönü olan bir yazardır. Ancak kendi edebiyatımıza, edebiyat tarihimize uzak kalmıştır. Edebiyatı genel olarak Fransız

¹⁹³ a.g.m.sh.887.

¹⁹⁴ Mâlûmât, nr.287, sh.919, 26 Nisan 1317/4 Safer 1319.

¹⁹⁵ a.g.m.sh.920.

edebiyatı eserlerinden öğrenmiştir. Ancak uygulamalarında pek de başarılı olduğu söylenemez.

Bu tenkit yazısına karşılık Servet-i Fünun yazarlarından ya da bizzat Halit Ziya'nın kendisinden herhangi bir cevap yazısına rastlayamadık.

Ahmet Reşit Mâlûmât'ta yazdığı tenkitlerine Tevfik Fikret'in 'Rübâb-ı Şikeste' adlı şiir kitabına yazdığı yazı ile devam eder. Bu yazısı Ahmet Reşit'in şiir hakkındaki görüşlerini yansıtmaya bakımından da önemlidir.

Tevfik Fikret'in yazmış olduğu şiirleri beğenerek okuduğunu ve Fikret'in iyi bir şair olduğunu söyledikten sonra şiirin de bütün sanat eserleri gibi tabiatla bağlantılı olduğunu söyler. Tabiatla bulunan diğer madenlerden insanların istifade etmesi için o madenlerin bazı işlemlerden geçmesi gerekir. Şiir de tabiatla işlenmemiş halde bulunur, asıl cevheri ortaya çıkarmak için şiirin üzerindeki yabancı maddelerin yok edilmesi gerektiğine inanır. Bu cevherin bulunup ortaya çıkarılmasında 'şairlik' vasıflarına sahip olanlara büyük iş düştüğünü söyler. Şiirde asıl olarak bir 'mevzû', bir 'üslûb' bir de 'tavr-ı ifâde' vardır. Bu unsurlar şiir tenkidinde göz önünde bulundurulacak noktalardır.¹⁹⁶

Şiir hakkındaki temel görüşünü ifade ettikten sonra Rübâb-ı Şikeste'nin tenkidine başlar.

Ahmet Reşit için kitabın ilk bölümündeki şiirler "La Dans Serpantin" , "Süs", "Heybet-i Sâi" , "Şehidlikte" , "Yarın" , "Verin Zavallılara" adlı şiirlerin özellikle "La Dans Serpantin" in mevzûu kusursuz, üslûbu da mevzua en yakışacak ; münevver, mütelevvin, lâtif, tavr-ı ifâdesi de üslûbu gibi şûh, oynak, hafif; kelimeler güzel, terkipler parlak, vezin muvaffak, âhenk cûş-â-cûştur."¹⁹⁷

Tevfik Fikret'in "Süs" adlı şiiri için şunları söyler:

"Mevzû, vevv ayrı ayrı aksâmı itibarıyla olsun zihn-i şâirde vuzûh ile mevcûd ki ezhân-ı kâriine de öylece intikâl ediyor. Bu şiirde "La Dans Serpantin" de gördüğümüz temâdi-i hayâl yok. Şair bir hayâlden başka bir hayâle sığıyor."¹⁹⁸

Ahmet Reşit yukarıda belirttiğimiz şiirleri için Rübâb-ı Şikeste'nin en güzel şiirleri nitelemesini yapar. Tevfik Fikret'in şiirleri hakkındaki genel görüşlerini hatıralarında şöyle belirtiyor:

¹⁹⁶ Mâlûmât, nr.292, sh.999, 7 Haziran 1317/ 2 Rebiülevvel 1319.

¹⁹⁷ a.g.m.sh.1000.

¹⁹⁸ a.g.m.sh.1000-1001.

“Yani onda en câzip olan meziyet üslûbudur. Mevzûu geniş değildir; ama üslûbu, yapmak istediği tesiri tam ve kusursuz olarak telkin eder. Telâkkiyâtındaki mûtedil şetâret, üslûbundaki tazelikte birleşerek ruhu okşuyor. Bu ilk intibânın hâsıl olmasından epeyce bir vakit sonra başımı meşgûliyetten kurtarmağa biraz imkân bulduğum zaman okuyabildiğim “Haluk’un Defteri” isimli mecmuadaki şiirler artık ‘Tevfik Fikret’in bütün şetâretini kaybetmiş bir bedbin hâline geldiğini gösteriyordu. “Süs” şiirinin zerâfeti şöyle dursun, “Sis” manzumesinin ağırlığını bile unutturan bir şiirler silsilesinin telkin ettiği kara duygular ve ona uygun girintili çıkıntılı karanlık bir üslûp ruhu törpülüyor; çünkü o şiirler, Tevfik Fikret’in iç ve dış tesirler ve teessürlerle törpülenmiş ruhunun mahsulüdür.”¹⁹⁹

Ahmet Reşit bu söylediklerine delil olarak “La Dans Serpantin” ve “Cezâ-yı münsiyyet” adlı şiirleri gösterir.

¹⁹⁹ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.321, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

D. Siyasi Makaleleri

Ahmet Reşit'in Gülşen mecmuasında Avrupa siyasi tarihi ile ilgili iki makale denemesi vardır. Bu iki makale bir konu üzerinde birbirinin devamı olarak yazılmıştır. Bu iki makale İngiltere tarihinde önemli bir yere sahip olan Oliver Cromwell (1649-1658)²⁰⁰ hakkında yazılmıştır. Ahmet Reşit'in siyasi tarih hakkında çeşitli eserleri okuduğunu göstermesi ve devlet yönetimi hakkında bazı tespitlerini göstermesi açısından önemlidir.

Yazar bu makalelerde Kraliçe Elizabet ile Cromwell'in hükümdarlıklarını karşılaştırır. Elizabet dönemindeki insanlara yapılan işkencelerden, engizisyon mahkemelerinin insanlara yaptığı zulümlerden bahseder.

Cromwell'in iktidara gelişi ve İngiltere'nin kalkınması için yaptıklarına değinir. Onun, milleti için yaptıklarından övgü ile söz eder. Kendisine karşı plânlanan sûikastlar karşısında düşmanlarının elinden kurtulduğunu söyler.

“Bu kadar düşmanlar içinde muhafaza-i nefis ile meşgûl bir zâtın âkilâne ve mülkü millete nâfi olan küçük bir hareketi büyük bir eser-i fetânet ad edilmek lazım geldiği halde burada birkaç numûnesini arz ettiğimiz Cromwell'in o büyük hareketini hârikulâde ad etmekten muzattar değiliz. İşte büyüklüğün muhakemesinde nazar-ı hakikiyeye mâlik olanlar bu sebeptendir ki Cromwell'i en büyük ad ederler.”²⁰¹

Siyasi hayatı bölümünde belirttiğimiz gibi Ahmet Reşit hayatı boyunca önemli mülki ve siyasi görevlerde bulunmuştur. Devlet hizmetinde yaptığı mutasarrıflık, valilik gibi mülki görevler; Dâhiliye nâzırlığı gibi siyasi görevler onun devlet yapısı ve devletin işleyişi hakkında fikir sahibi olmasını sağlamıştır. Ahmet Reşit bu tecrübelerini siyasi makaleleri vasıtasıyla topluma aktarmış ve toplumsal bilinçlenmeye katkıda bulunmuştur.

Bu yazıların birçoğunu “Şehrah” adlı gazetede, “Mâziden Hâle” başlığı altında neşretmiştir. Bu yazılarda genel olarak; meclis içindeki vekillerin durumları, genel hukuk, ordu, dış siyaset, iktisat, dahili idare vs. gibi konulardan bahsetmiştir.

Siyasi makalelerinde Osmanlı devletine karşı yapılan sûikastlar hakkında bilgi vermiş “Mâzide İrticâ”²⁰² adlı makâlesinde Otuz bir Mart hâdisesi hakkında görüşlerini bildirmiştir.

²⁰⁰ Gülşen, nr.24, sh.96, 11 Eylül 1302.

²⁰¹ Gülşen, nr.25,sh.100, 18 Eylül 1302.

²⁰² Şehrâh, nr. 55, 7 Haziran (31 Mart) 1329.

“Otuz bir Mart Vak’ası hakikaten bir fikr-i irticâ’nın mahsülü olsa gerektir. Bu sâkinenin kimler tarafından ne sûretle tertip edildiğini ahlâfımız tertip ve hükm edecek; mes’ele tarihe aittir. Ancak biz her kaç kişiden mürekkep olursa olsun hareket-i irtica’ müretteplerinin böyle bir teşebbüs-i tehlike alûdu deruhte edecek cür’eti nasıl bulabildiklerini düşünürsek kendimiz için hareket-i âtiyemize hâdim bir ders-i ibret etmiş oluruz.”²⁰³

Ahmet Reşit bu olaya karışanların böyle bir düşünceyi nasıl uygulayabildikleri konusundaki fikirlerini söyler ve olay meydana gelirken çevredeki insanların da olayı tertip eden kişilere yardım etmesine şaşırır. Ahmet Reşit olayın oluşumu, gelişmesi üzerinde durur;

“Eğer mesrûdât-ı ârefe karin-i isâbetse memleketimizde hâlen ve atıyyen kaffe-i ihtimâlata karşı fikr-i irticâ ta’kim edecek en müessir çare: Teşkilât-ı esâsiyemizi ekseriyet halkın telâkkiyâtından uzak düşünerek emel edindiğimiz terakkiye kâbiliyet-i telâkkiyemiz fevkinde musanni’ ve bi-esas vücûd vermeğe çalışmak yerine o kâbiliyeti artıracak esbâbı takviye ederek adım adım fakat kat’i ve hakiki bir sûrette yükselmek; bir de bilumum efrâd-ı millet arasında hukûk-ı esâsiyede temin-i müsâvât ile kâim olan meşrûtiyeti iyi anlayub iyi tatbik etmek bütün i’timâd ve itibârı kendi efkârımıza hasr etmeyerek tenkit ve muhalefeti ve hiç olmaz ise müsâmaha “tolerance” ile karşılayabilmelidir.”

Yine bu gazetede yazdığı “Tenkid ve Muhalefet”²⁰⁴ başlıklı bir yazısında dönemin siyasi anlayışını ve hükümeti eleştirir. Ahmet Reşit’e göre eğer hükümete tenkitler fazlalaşmış ise bunda tenkit edenin fazla bir kusuru yoktur, kusur iktidarda olan kişilerdedir.

“Eğer şimdiye kadar icraat-ı hükümet hakkındaki tenkidâtımız takdirden ziyâde muâheze sûretinde görünüyorsa bunun sebebini bizde değil, hükümette aramak icâb eder. Vakâyı ve hâdisâtı setr ve te’vil edememeği nâmus ve sadâkat icâbâtından biliyoruz. Bir hakikatın filan veya filanın leh ve aleyhinde bulunması bizce kıymetini değiştirmez. Bu mesleğe muhalefet demek muhalefeti irtica töhmetiyle buluşturmağa çalışmak insafsızlığı kadar gayr-ı müşemmer bir sa’i beyhûdedir.”²⁰⁵

Ahmet Reşit muhalif görüşlerini sadece Şehrah gazetesinin bu sütununda değil, I. Bölümde de kısmen bahsettiğimiz gibi, devlet görevi ifa ettiği zamanlarda da

²⁰³ a.g.g.sh.1.

²⁰⁴ Şehrâh, nr. 57, 8 Haziran 1329.

²⁰⁵ a.g.g.sh.1.

söyleyebilmiştir. Muhalif tavırları yüzünden Kudüs mutasarrıflığı sırasında kendisine iftiralar atılmış, İttihat ve Terakki ileri gelenleri istiyor diye suçsuz yere kimseyi görevinden almadığı için hep bu cemiyetin yakın takibinde olmuş bir kişidir. Aslında onun muhalifliğinin en somut delili ‘Sevr Antlaşmasına’ ülkesini ve milletine düşkünlüğünden dolayı imza atmamasıdır.

İttihat ve Terakki karşısındaki muhalefetindeki haklılık da Osmanlı devletinin birinci dünya savaşı sonucunda düştüğü durum ile görülmektedir.

Ahmet Reşit dönem için önemli bir konu olan “Demiryolları” hakkında da yazılar yazmıştır. Demiryollarının bir devletin gelişiminde önemli bir yere olduğunu ve geliştirilmesi gerektiğini düşünür. Bu konuların yanında kamu yönetimi ile ilgili “Me’mûreyn Maaşâtı”²⁰⁶ , “Me’mureyn Harcırâhı”²⁰⁷ vs. konularda yazıları bulunmaktadır.

Ahmet Reşit ayrıca Rehber ve Alemdar adlı gazetelerde de zaman zaman siyasi ve sosyal hadiseleri tenkit edici makaleler yazmıştır. Ahmet Reşit’in siyasi ve sosyal konularda yazmış olduğu makaleler, onun siyasi tarihimize içerisinde aldığı görevler de göz önünde bulundurulduğunda oldukça önem arz etmektedir. Ahmet Reşit’in siyasi yönü ve bu makaleleri ayrı bir tez konusu olarak değerlendirilmelidir.

²⁰⁶ Şehrâh, nr.21, 4 Mayıs 1327/4 Mayıs 1911.

²⁰⁷ Şehrâh, nr.44, 18 Mayıs 1327.

IV. Nazariyât-ı Edebiye²⁰⁸

Ahmet Reşit'in iki yıl süre ile Mekteb-i Sultânî'de Edebiyat hocalığı yaptığını belirtmiştik. Ders verdiği sıralarda kendisini "Nazariyât-ı Edebiye" adlı eseri yazmaya iten sebepleri şöyle belirtiyor:

"Ders verme vazifesine başladığım zaman talebenin nazariyât-ı edebiye bahislerinde zayıf olduklarını gördüm. Elimden geldiği kadar bu noksanı tamamlamak için takririne çalıştığım bahisleri not almak suretiyle zapt etmelerini ricâ ettim. Bir müddet böyle devam ettikten sonra bir gün Sâlih Arif Bey talebenin not almakta müşkülâta uğradıklarını söyleyerek beni Mekteb-i Sultânî için bir kitap yazmaya teşvik etti."²⁰⁹

Ahmet Reşit böyle bir çalışmaya başlarken daha önce yazılmış olan bu tür eserlerin varlığından haberdardır. Haberdar olmaktan daha çok Recâizâde Ekrem'den ders alması ve öğrenciyken "Tâlim-i Edebiyat"ı tanınması bu eseri yazarken kendisine yol göstermiştir. Bu eseri yazarken kendisinin "Talim-i Edebiyat" tan feyz aldığını Ahmet Reşit anılarında şöyle anlatıyor:

"Muhterem muallimim Recâizâde Ekrem Beyin bizlere feyiz veren Talim-i Edebiyyatı varken, lüzûmsuz iltizâm kâbilinden olarak, yeni bir kitap yazmak fazla bir cür'et idiyse de evvelâ ahlâfı tevaffuk-yâb-ı ırfân eylemek sonra edebi kaidelerin de sair ilim ve fenlerde olduğu gibi tabiat kanunlarına bağlı olduğunu ileride edebi eserler yaratmaları umulan gençlerin tâze zihinlerine yerleştirmek için buna cür'et ettim."²¹⁰

Ahmet Reşit bir yandan "cür'et" inin sebebini anlatırken; bir yandan da bu eserini yazmaya mecbûr olduğunu, yeni zihinlere değişen edebiyat kurallarının aktarılması gerektiğini söyler.

"Maksadı elde edip etmemiş olduğumu bilmiyorsam da yakın veya uzak bir gelecekte hakikâtin bu sûretle inkişâf edeceğini ummakta kendimi haklı görüyordum. İşte bu maksatla Nazariyyât-ı Edebiyye adlı eserimi yazmağa 1327 senesi mektep tatilinde başlayarak bitirdim. Ve ertesi sene tâb ettirdim ise de Aydın Vilâyeti valiliğine me'mur edilmem dolayısıyla tedris vazifemi bırakmağa mecbûr oldum."²¹¹

²⁰⁸ Reşid, Nazariyât-ı Edebiyye, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1328.

²⁰⁹ Ahmet Reşit Rey, Canlı Tarihler, sh.337, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

²¹⁰ a.g.e.sh.337.

²¹¹ a.g.e.sh.338.

Ahmet Reşit yazdığı bu eserin maksadına ulaşp ulaşmadığı konusunda fikri olmadığını söylese de yetiştirdiği talebelerinin verdikleri eserlerden dolayı iftihar eder ve amacına ulaştığını düşünür.

Bu eserini yazarken bir diğer amacı da belli edebiyat kurallarını ön plâna çıkarmak, dil ve edebiyat kurallarının herkesin zevkine göre olmadığını anlatmaya çalışmaktır.

Nazariyât-ı Edebiye'nin önsözünde bu eserinde edebiyat nazariyatı ile ilgili olan eski kavramların kullanıldığını söyler. Bu tercihini eleştirebilecek olan kişilere şu cevabı verir:

“Öyle zannediyorum ki köhnelikleri taze isimlerle yaldızlamak- sathi nazarlara göre câlib-i revâç olsa bile, çeşm-i hakikat, ciddi ve müstakırr-ı teceddüdü esmâda değil müsemmâda arar.”

Ahmet Reşit'e göre edebiyatımızın gelişimi ve özgürlüğünü sağlamak adına bazı yanlış yollara sapılmamalıdır.

“Edebiyatımızı hürriyet ve istiklâli maksadıyla, Acemin tazyikinden kurtarıp fakat sonra Garbın tahakkümü altına sokmak beyhûde bir yorgunluk olmasın.”²¹²

Bu tür yanlışlıklara sebebiyet vermemek için gençlere edebiyatımızın kurallarının öğretildiği eserlere çokça ihtiyaç vardır. Yeni nesillerin edebî eserleri okuyup onlardan zevk alabilmeleri için belli kavramları öğrenmeleri gerektiğini söyler. Bu görüşü Recâizâde'nin Ta'lim-i edebiyatı yazarken söylediklerini andırıyor. Recâizade Ekrem de dilimizin kendi kuralları olduğunu, diğer milletlerin dillerinden kelimeler alınabileceğini ancak dilin belli kurallarının bozulmaması gerektiğini hatırlatır:

“Mâmâfih lisânımızın edebiyâtında câri olan kâideler, kanunlar, şiveler esasen hangi lisanlardan alınmış olursa olsun Osmanlıca başlı başına bir lisan ve edebiyâtı kendisine mahsustur. Şu cihetle lisân-ı edebimizde ekser kâideler, şiveler Arapçadan Farisiden ve bazen elsine-i garbiyeden olmakla bu lisanlarda câri kaffe-i kavâid ve usulü ve şiveleri lisanımızda veya edebiyâtımızda cereyân ettirmeye ne mecbûruz ne de buna imkân-ı tasavvur olmalıdır.”²¹³

Ahmet Reşit'in bu eseri kaleme alırken sunduğu gerekçeler Recâizâde Ekrem'in gerekçelerinden fazla bir farklılık arz etmez.

Nazariyât-ı Edebiye'nin giriş bölümünde Ahmet Reşit öncelikle edebiyatın diğer bilim dalları ile ilişkisi üzerinde durur.

²¹² a.g.e.sh. I.

²¹³ İsmail Parlatır, Recaizâde Mahmud Ekrem, DTCF Yayınları, Ankara, 1983.

Edebiyat ile diğer bilim dalları arasında (Tarih, felsefe, siyaset) bir bağlantı vardır. Çünkü edebiyat dil kâidelerine dayalı olarak yapılır. Edebiyâtın farkı ise insan hayâllerinin, hislerinin aktarılmasında ortaya çıkar. Şiir ise bunun en önemli göstergesidir.

Genel anlamda edebiyat dil unsuru göz önünde tutulduğunda diğer bilim dallarını da kapsar. Bu görüş Recâizâde Ekrem'in edebiyat hakkındaki görüşlerinden farklı değildir:

“Pek vâsi yani umumi bir nazarla bakılırsa “edebiyat” tâbiri mahsûlât-ı efkârın kâffesine şâmil tutulmak iktizâ eder. Dar ve husûsi fakat asıl mânâdaki tarifi ile ise edebiyat: en meşhur erbâb-ı kalemin en müntehâb, en makbûl eserlerinden istinbât ve ahz olunan usûl ve emsâlin marifetidir.”²¹⁴

Edebiyat bir anlamı ile de “bir milletin, bir devrin, bir asrın” edebî eserlerinin toplamını ifade eder. “Türk Edebiyatı, Kurun ve Satı Edebiyatı, Ondokuzuncu Asır Edebiyatı” gibi.

Edebiyatın bir diğer anlamı da yüzyıllar boyunca insanların genel kabûlünü görmüş, edebiyatçıların eserlerinden ve insanlığın fikri, hissi dünyasından ortaya çıkmış, genel kaideler bütünüdür.

Ahmet Reşit Nazariyât-ı Edebiye'nin bölümlerine geçmeden önce edebiyâtın temeli olan edebî eserin oluşumundan söz eder. Ahmet Reşit'e göre edebî eser ortaya çıkmadan önce sanatkârın zihninde oluşur. Bu duruma “telâkki” adını verir. Telâkkî aynı zamanda konuyu oluşturur. Sanatkârın zihninde oluşan konuya ait unsurlar(kişiler, hayaller) başka insanların zihinlerine, anlayışlarına sunulur. Bu zihinlerde ortaya çıkan eserin dışarıya sunumu, üslûbu oluşturur. Üslûbun iki önemli yönü vardır “Manâ” ve “Elfâz”. Bu kısa tanımlamalardan sonra “Nazariyât-ı Edebiye” yi üç başlık altında yazmaya başlar.

Bir eseri okuyanlar, geniş anlamıyla bir esere “muhâtap” olanlar, öncelikle eserin “Beyân” kısmıyla karşılaşır. Daha sonra eserin anlam tarafı gelir ve son olarak da eserin “Bedii” tarafına ulaşırlar. Ahmet Reşit bu eserini bu üç başlık üzerine kurmuştur.

Ahmet Reşit Beyân ana başlığı ile eserine başlar. Kavâid-i Fesâhat alt başlığı ile görüşlerini aktarır. Recâizâde ve Cevdet Paşa'nın fesâhat tariflerini alır. Bu tariflere katılmakla birlikte kendisi de yeni eklemeler yapar.

²¹⁴ Kâzım Yetiş, Tâlim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler, sh.147, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1996.

Ahmet Reşit'e göre edebi eser, görevi ne olursa olsun, okuyana ve dinleyene tam ve açık olarak aktarılmalıdır. Aksi takdirde edebi eser amacından uzaklaşmış olur. Konuyu oluşturan hayâller ve hislerin tam ve açık olarak aktarılması için en önemli unsurlar “elfâz” ve “kelâm” dır.

Elfâz cümle içerisinde anlatılmak istenen konunun taşıyıcı unsurlarındandır. Ahmet Reşit'e göre “elfâz” cümlelerin oluşturulmasında önemli role sahiptir. Elfâzın seçimi ifâdenin sıhhati açısından önemlidir. Bütün bu düşüncelere dayanarak Ahmet Reşit Fesâhati şöyle tanımlar:

“Sihhat-i ifâde ve mutabakat-ı elfâz ile olduğu kadar mânâsı tavassutuyla zihne mütebâdir olmak ve elfâz ve cümlelerin terkiibi ve teşkilinde de ayrıca selâset ve âheng-i mânâyâ muvafakat bulunmaktır.”²¹⁵

Ahmet Reşit'in fesahat hakkındaki görüşleri Recâizâde'nin açıkladığı fesahat tarifinden farklı değildir. Recâizâde Ekrem fesahati şu şekilde tarif ediyor:

“Bir eser-i edebide fesâhatin hakkı o zaman verilmiş olur ki, müfredât ve terkiâtça galatât ve sakatât bulunmaz. Mecaza masrûf olmayarak kullanılan lûgatın maksûd olan ma'âniye delâletleri tamm ve sarîh olur. Zevâ'id ve haşviyyât görülmez. Lafzlar, terkipler, ibâreler, tenâfürden sâlim ve âheng-dâr bulunur. Şive-i lisân mer'i tutulur. Elfâz-ı garibe isti'mâline cevâz verilmez. İbârâtın tetâvülü, cümlelerin teselsülü ta'kid-i lafziye meydan verecek dereceyi bulmaz. Cümleler, fıkralar, hattâ lafzlar terkipler arasında tenâsüb ve muvâzat gözetilir. Hele rabıtsızlık ayb-ı fâhişi hiç görülmez.”²¹⁶

Ahmet Reşit fesâhatin kurallarından bazılarının bütün yazarlar için geçerli olduğunu söyler ve buna Levâzım-ı Fesâhat adını verir. Fesâhatin diğer türü ise yalnızca edebi eserlerde aranır. Bir edebi eserde bu unsurların bulunması edebi eserdeki sanatın ve meziyyetin varlığını da gösterir. Buna da “Mehâsin-i Fesâhat” adını verir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi fesâhatin en önemli unsuru ifadenin doğruluğudur. İfadenin doğruluğunun şartlarından bir tanesi kelimelerin seçimi ile ilgilidir. Buna “Tenâfür-i Kelimât” adı verilmiştir.

²¹⁵ Reşid, Nazariyât-ı Edebiyye. c.1, sh. 15, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1328.

²¹⁶ İsmail Parlatır, Recâizâde Mahmud Ekrem, DTCF Yayınları, Ankara, 1983.

“Kelimede tenâfûr her lisana göre bir başka sûretle takdir olunur meselâ Türkçe mütenâfîr olan bir kelime-i Arabiye o lisan ehli için hâiz-i uzûbet olabilir. Türk lisânında hafif hece ile başlayan kelimelerin diğer heceleri de hafiftir.”²¹⁷

Ahmet Reşit kulağa hoş gelmeyen kelimelerin ve harflerin bir araya gelmesinden doğan ve fesahati bozan unsurlardan söz eder. Bazı Arapça ve Farsça kelimelerden örnekler verir. Yabancı kelimeler içerisinde Türkçenin dil kurallarına aykırı bir takım kullanımların bulunduğunu örneklerle gösterir.

“Garâbet” de ifadenin doğruluğu için önemli bir unsurdur. Türkçe’de kullanılmayan kelimelerin edebi eserde kullanılmasıdır. Fuzûlî, Necâtî gibi şairlerden örnek beyitler vererek görüşünü açıklar.

“İfadede sıhhat” in önemli şartlarından birisi de Kavâid-i sarfiyede mugayyirettir. Gramer kurallarına uymayan kullanımların edebi eserde kullanılması ifadede sıhhati bozar.

İfadede sıhhat’in bir de; kelâma ait şartı vardır. Bunlar da yine kelimelerin yerinde kullanılmamasından kaynaklanan “tenâfûr-i kelimât”, “Ta’kid” in biraz hafif şekli olan “Za’f-ı Telif”, dilin kurallarına aykırı kullanılması “mutâbakât-ı elfâz” , gibi unsurlardır.

Yalnız Talim-i Edebiyatta fesahatle ilgili bölümde yer alan şartlardan “tetâbû-ı izâfât”, “kesret-i tekrar” , “şiveye muğayeret” , “imlâsızlık” ve “müşkülpesendilik” gibileri Nazariyât-ı Edebiye’nin Beyan başlığı altında göremiyoruz.

Ahmet Reşit de üslûbun ikinci vasfı olarak “Vuzuh” u ele alır. Kazım Yetiş’in ²¹⁸ incelemesinden öğrendiğimiz kadarıyla: “Daha evvelki belâgat kitaplarında vuzuh diye müstakil bir mevzu yoktur. Yalnız vuzuha ve daha çok vuzuhsuzluğa fesâhatta garâbet ve ta’kidin izâhında temas edilip geçildiği görülür.”²¹⁹

Bir edebî eserde fesahatin şartlarından birisi de “intihâb-ı kelimât” tır. İfadenin en önemli vasıtalarından birisi olan kelimelerin seçimi edebi eser açısından önemlidir. “İfadenin en canlı noktalarında mevzu-ı aslinin mâhiyetiyle mütenâsib, yalnız başına bir büyük cümlenin bütün kuvvetine mütehammil elfâz ve terâkib bulup söylemek; aralarında furûk-ı rakika bulunan kelimeleri bir dikkat-i mahsûsa ile tartarak

²¹⁷ Reşid, Nazariyât-ı Edebiye, c.1, sh.21, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1328.

²¹⁸ Kazım Yetiş, Talim-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı sahasında Getirdiği yenilikler, sh.209, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1996.

²¹⁹ a.g.e.sh.209,210.

lafz ile mânâ arasında muvâzenet-i kâmile temin eylemek, muharrirât-ı âdiyeden ziyâde âsâr-ı edebiyede aranılır; bir meziyyet-i fesahattir ki ona “intihâb-ı kelimât” diyoruz.”²²⁰

Fesahatin diğer bir şartı da “İcâd ve Tervic-i Elfâz” dır. Bunun anlamı ise dilde kullanılmayan bir kelimenin yeniden kullanılması veya yeni bir kavrama karşılık olarak ortaya atılan bir kelimenin eserde kullanılmasıdır.

Ahmet Reşit bu tür kelimelerin kullanılabilmesi için gerekli olan “edebi şartları” şöyle sıralar:

1.Öncelikle fikir veya kavramın yeni olması. Bu fikir veya hislerin eski tabirlerle ifade edilemez olması. “Çünkü yeni bir fikir ve hissin efkâr ve hissiyât-ı mâlûme ile arasındaki fark ekseriya bir rakikâdan ibarettir.”

2.Eski fikirler veya hisler için yeni kelimelerin icadı. Bazı kelimeler fazla kullanıldığından anlamlarını tamamlamış ve kuvvetlerini kaybetmişlerdir. Bu nedenle dilin hayatîyetini sağlayabilmek için yeni kelimeler bulunmalıdır.

Ahmet Reşit bu tür kelimelerin bulunmasının bir dilin canlılığını sürdürmesinde önemli role sahip olduğunu söyler.

Fesahati sağlayan şartlardan birisi de “itilâf-ı elfâz” dır. Yani edebi eseri oluşturan cümlelerde kullanılan kelimelerin birbirine uygunluğudur. Kelimeler ifade edilen konunun mahiyetine göre seçilmelidir.

Aynı zamanda “Muvaîfakat-ı Beyân”(ifade uygunluğu) , “Selâset”(akıcılık) gibi unsurlar bir edebi eserde fesahati oluşturan genel unsurlardandır.

Fesahatin bir de özel şartları vardır ki yukarıda da belirttiğimiz gibi bu şartlara bütün yazarların uyması beklenemez. Bu şartlar sadece edebi eserde olması gereken şartlardır.

Aheng-i Taklidi²²¹

Tabiatıta meydana gelen hareketi, eşyanın durumunu; söz kelime ve cümle ile tasvir etmektir. Bu taklit doğadaki sesleri taklit yoluyla olabilir veya kelimelerin farklı kullanımı ile doğadaki olaylar ve nesneler taklit edilebilir. Bunu tabiat tasviri olan her edebi eserde görmemiz mümkündür.

²²⁰ Reşid, Nazariyât-ı Edebiyye, c.1, sh. 46, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul,1328.

²²¹ a.g.e.sh.81.

Nazım²²²

Fesâhatin önemli unsurlarından birisi de Nazımdır. “Nazım aksâm-ı kelâmın vezin denilen bir ölçüye tevfikân söylenmiş her kısmın nihâyetinde esvât-ı muayyeneyi ezhâr eden ve kâfiye denilen hece ile itmâm edilmiş olması demektir. Vezin ve kafiye bütün manzûmât için âm olmakla beraber her eser-i edebinin mutlaka manzum olması gerekmez; bu sebeple nazmı meziyyât-ı husûsiyeden ad ettik.”²²³

Yazar fesâhatin husûsi meziyetlerinden birisinin de Vezin olduğunu söyler. Vezin bir edebi eserde; manzum eserde önemli bir unsurdur. Ahmet Reşit Aruz ve Hece vezinleri hakkında bilgi verir. Kafiye için göz için değil kulak için olduğunu söyler. Vezin ve kâfiye ona göre şiirin sesini mûsikiye çeviren unsurlardır. Ahmet Reşit milli veznimiz olan Hece vezninin geliştirilerek kullanılması taraftardır.

“Binaenaleyh vezn-i millimizi daha âhenkdâr edecek bir şekl-i müstahsine ifrağ edebilsek, zannederim ki hem fevâid-i nazmı istihsâl, hem de şiirimizi- şimdiki hâliyle nisbet kabul etmez bir derece-yi aliyyeye isâl etmiş oluruz.”²²⁴

Ahmet Reşit Nazariyât-ı Edebiye’nin ikinci bölümünü “Maani” ye ayırmıştır. Bu bölümün girişinde Belâgatın tarifini yapar. Ahmet Reşit’e göre belâgatın gayesi yazarın zihninde oluşturduğu bir his veya fikri okuyucularına ya da dinleyiciye bütün samimi duyguları ile aktarabilmesidir. Ona göre “İyi yazmanın yolu iyi düşünmekten geçer.”²²⁵

Ahmet Reşit fesâhatte olduğu gibi belâgati de umûmi ve husûsi olmak üzere ikiye ayırmıştır. Belâgatın genel tanımı içerisinde müellif farklı örnekler verir. Özellikle o devirde kullanılan sıfat tamlamalarının Türk diline uygun olarak kullanılması gerektiğini söylüyor.

“Lisânın şive-yi beyânı müsait olduğu kadar sıfatları isimlere takdim etmek muvâfık-ı belâgattir. Meselâ ‘bir beyaz et’ yerine bazı lisanlarda olduğu gibi “bir et-i beyaz” demek daha belîğ olmaz.”²²⁶

Ahmet Reşit Belâgatın husûsi usullerini şu başlıklar halinde incelemiştir.

1. Mübalağa

a) Tebliğ

b) Uğrak

²²² a.g.e.sh.85.

²²³ a.g.e.sh.85.

²²⁴ a.g.e.sh.90.

²²⁵ a.g.e.sh.143.

²²⁶ a.g.e.sh.145.

- c)Gulv
2.Temâsil
3.Teşhis
4.İstibdâl
5.İstiâre
6.Teşbih
7.Telmih
8.Tezad
9.Kinâye
10.Hüsn-i Ta'lil
11.Mecâz-ı Mürsel
12.Zarafet
13.Tevriye
14.İhâm
15.Müşâkele
16.Tecnis
Mecâz-ı Tebliğiyye
1.Terdid
2.Tecâhl-i arif
3.Tedric
4.Tensik-ı Sıfak
5.Rücu'
6.Kat'
7.Sükût-ı Belig
8.İltifat
9.Akis
10.Edeb-i Kelâm

Ahmet Reşit'in yapmış olduğu belagat tasnifi Recâizâde'nin Ta'lim-i edebiyatta yaptığı tasnifle birkaç farklılıkla birlikte genel olarak aynıdır. Sıralamada bazı farklılıklar görülmektedir. Ahmet Reşit tasnife 'mübalağa' ile başlarken Recâizâde Ekrem 'istiare' ile başlar. Recâizâde Ekrem'in tasnifinde 'Hüsn-i Ta'lil', 'Zarafet', 'Ta'rız', 'Tecnis' gibi başlıklar yoktur. Mecâz-ı Tebliği başlığı altında da 'Tecâhl-i Arif', 'Tensik-ı

Sıfak', 'Sükût-ı Belîğ' gibi kavramların Ahmet Reşit tarafından da kullanıldığını görüyoruz.

Nazariyât-ı Edebiyye'nin ikinci cildi 'Üslûp'²²⁷ konusu ile başlar. Üslûp Ahmet Reşit için önemli bir konudur. Edebi eser sanatkârın zihninde oluştuktan sonra okuyucuya veya dinleyiciye bir şekilde aktarılması gerekir. Üslûbun bu noktada önemi ortaya çıkar. Ahmet Reşit'e göre "bedaatte her şey şekilden ibârettir"²²⁸; Ancak bu, konunun ikinci plânda olduğunu göstermez. Güzel bir konu eğer güzel bir üslûp ile okuyucuya iletilirse değerlenir. Eğer güzel bir konu güzel bir üslûpla anlatılamazsa konunun değeri anlaşılamaz.

Ahmet Reşit üslûbun niteliklerini şu başlıklar halinde sıralar; "Vuzûh"²²⁹, "İcâz-ı münkâhiyât"²³⁰, "Mümtâziyet"²³¹, "Tabiiyet"²³².

Müellif, üslûbu:

Uslûb-ı sâde,

Üslûb-ı müzeyyen

Üslûb-ı âli

Olmak üzere üç başlık altında inceler. Ahmet Reşit'in bu tasnifi de diğer nazariyat kitaplarından farklı değildir.

Nazariyât-ı Edebiyye'nin bundan sonraki bölümü "Bedii"²³³ başlığı altında devam eder. Ahmet Reşit'e göre "Bedii" estetikle bağlantılı olarak değerlendirilmelidir. Kendisi bunu "İlm-i bedii" olarak değerlendirir.

"Mevzû-ı edebinin kifâyet ve şerâitinden ve mevzû ile üslûb arasındaki revâbıttan bahs eden şûbe –ki envâ-ı bedâatı şâmil olan estetikten yalnız şiire taalluk kısımdır- mübâhis-i edebimizin fasl-ı sâlisini teşkil ediyor. Biz bu şûbeye "Bedii" ve "Estetik" mukabilinde "İlm-i Bedii" diyeceğiz."²³⁴

²²⁷ Reşid, Nazariyât-ı Edebiyye, c.2, sh.3, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1328.

²²⁸ a.g.e.sh.4.

²²⁹ a.g.e.sh.10.

²³⁰ a.g.e.sh.14.

²³¹ a.g.e.sh.33.

²³² a.g.e.sh.46.

²³³ a.g.e.sh.60.

²³⁴ a.g.e.sh.60.

Ahmet Reşit Bediyyat hakkındaki görüşlerini “Hippolite Taine” in “Hikmet-i Bedâet” adlı eserinin giriş bölümünden alır. “Taine” sanat eserini tabiatın taklidi olarak mütalaa eder; ancak sanat eseri sadece taklitten ibaret de değildir.

“Evet taklit edilmeli fakat nasıl? İşte ayrılacak nokta budur. Cevap olarak hemen diyelim ki; bediyyât, bir madde veya hâdise-i tabiyyeyi yalnız aksâmı arasındaki revâbit-1 münâsebâtı mütekâbile itibarıyla taklit eder.”²³⁵

Bir ressam bir insanın resmini çizecekse onun resmini bire bir kağıt üzerine çizmesi önemli değildir. Önemli olan resmi oluşturan unsurların tabiattaki insanı meydana getiren unsurlardan farklı olmamasıdır. Sanatkâr tabiatta bulunan varlıkların en iyi gözlemcisi. O, gözlemi neticesinde hayran olduğu şeyin özünü kavrayacak; daha sonra yaradılışı itibarıyla muhayyilesinde oluşturduğu yeni eserini güzelleştirerek, değiştirerek ortaya koyacaktır.

Ahmet Reşit Bediyyâtın anlamını biraz daha netleştirmek ve konuyu sınırlandırmak üzere edebiyata yönelir. Ona göre şair eşyayı tabiatı veya bir olayı gördüğü an ondan etkilenir. Sanatkârın etkilenmesi normal bir insanın herhangi bir şeyden etkilenmesi gibi olmaz; sanatkâr farklı tepkiler verir. Bu tepkilerden biri de sanatkârın oluşturduğu eserdir.

“Mütehassıs olan zât-ı bedaatkâr ise, tesiri daha kuvvetli, binâenaleyh âsârı daha bâriz olduktan başka tesir-i mahsûsun, kendisindeki kıymet ve ehemmiyetle mütenâsib, bir nâzirini diğerlerinden peydâ etmek ister.”²³⁶

Bir edebi eseri oluştururken, yazarın veya şairin hayâl dünyası önemlidir. Sanatkâr beş duyusundan herhangi birisinin yardımı ile hayâl dünyasında oluşturduğu kavramları hatırlar. Bu güzel bir manzara olabilir, güneşin doğuşu olabilir. Hatırlanan şey daha önce görülen, hissedilen şey ise buna “tahayyül-i mükerrer” denir. Bu çeşit hatırlamanın sanat eserinin oluşmasında pek faydası yoktur. Sanat eserini asıl “Tahayyül-i Mübdi” ortaya çıkarır. Hatırlanan olay sanatkârın muhayyilesinde yeniden düzenlenir farklı bir hâl alır.

“Binâenaleyh tahayyül-i mükerrer hakkında tedkikâtın, psikoloji için ehemmiyeti ne olursa olsun, bedaate sûret-i müsbetede tesiri yoktur; ve şiirin (manzum, mensur edebi eserin) anâsırı olan tahayyül münhasıran tahayyül-i mübdidir.”²³⁷

²³⁵ a.g.e.sh.61

²³⁶ a.g.e.sh.74.

²³⁷ a.g.e.sh.76.

Ahmet Reşit “tahayyül-i mübdi”²³⁸ yi de “tahayyül-i musavver” ve “tahayyül-i mütesâib” olmak üzere ikiye ayırır.

“Tahayyül-i musavver” kâinattaki hadiselerin etkisi ile zihinde oluşan hayallerdir. Tahayyül-i mütesâib ise dış hadiseler ile zihnin kendisinin ortaya çıkardığı “tesirât-ı muhtelif” si arasında kurduğu münasebetlerdir.”²³⁹

Ahmet Reşit, Recaizâde Ekrem’in Tâlim-i Edebiyat’ta yaptığı gibi bu unsurları “Hâfıza” başlığı altında değerlendirmemiştir. Recâizâde Ekrem hâfızayı sadece öğrendiklerimizi, his ve tahayyül ettiklerimizi muhâfaza eden bir meleke olarak değerlendirmiyor, aynı zamanda zihni faaliyetimizin gelişmesine ve bunun neticesinde de terakkiye hizmet eden bir hassa ve kâbiliyet olarak mütalâa ediyor. Tecellisini ise “tahattur” ve “tevârüd” olmak üzere iki şekilde gösteriyor. “Tevârüd yoluyla hatırlananlar karışık, müphem ve eksiktir. Tahattur irâdidir, tevârüd ise gayr-ı irâdidir.”²⁴⁰

Ahmet Reşit bu konudaki görüşlerini genel olarak Spenser’in değerlendirmelerine göre oluşturduğunu söyler:

“İnsanların kâinat ve hâdisât ile münâsebetinde husûle gelen hissiyât-ı muhtelif bir takım zümrelere toplanarak bunlara muhabbet, teferruât, şetâret, mahzânîyet, şecâat, cebânet, vs. gibi isimler verilmiş ve daha büyük zümrelerde teşkil edilmiş ise de tasnif ilmi adına be-hakk-ı kifâyeti sebebiyle-Spenser’in ittihâz etmiş olduğu taksimi tercih edeceğiz.

Spenser’e göre umûmi olarak hissiyât üçe ayrılır²⁴¹. İnsanların genelinde bu hisler vardır.

1. Hissiyât-ı hod-endişâne: Aşk, muhafaza-i nefis, tasarruf, muvaffakiyet vs. hisleri.
2. Hissiyât-ı mütevâsıta: Aile sevgisi, din sevgisi vs.
3. Hissiyât-ı gayr-ı endişâne: Merhamet, fedâkarlık vs.

²³⁸ a.g.e.sh.76.

²³⁹ a.g.e.sh.80.

²⁴⁰ Kâzım Yetiş, Talim-i edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1996 sh.182-183.

²⁴¹ Reşid, Nazariyât-ı Edebiyye, c.2, sh.87, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1328.

Diğer bir his ise sanatkâr ve edebi eser açısından da önemli olan Hissiyât-ı Bediyye'dir. Bu kavram yani güzelliğin hissi, kişiden kişiye değişir; toplumun bireyleri arasında farklı algılanabilir.²⁴²

Ahmet Reşit bu görüşlere bağlı olarak Hissiyât-ı Bediyye'yi şu başlıklar halinde inceler:

Ulviyet Hissi:²⁴³ Zaman, uzay, ulûhiyyet gibi sınırsız olan duyguların, algıların karşısında duyduğumuz histir. İnsan acizlik ve hayret içerisinde baktığı olaylar karşısında bu hissi duyar. "İnsan hiçliğinden dolayı anlamadığı bir şey-i nâciz karşısında âsâr-ı muazzamaya has olmak lâzım gelen hayretle mütehasıs olabilir."

Güzelliğin Hissi:²⁴⁴ Ahmet Reşit güzellik hissini insandan insana değişen bir duygu olduğunu söyler. Dönemin psikoloji anlayışlarının da öne sürdüğü ve Spenser'ın da kabul ettiği güzellik hissini Ahmet Reşit şöyle izah ediyor.

"Güzellik bütündedir. Parçaların âhenkli birleşiminden bütünde güzellik hâsıl olur. Güzellik hakkında birçok fikir ve yorum öne sürülebilir; ancak bu "güzellik her şahsa göre ayrı değerlendirilir." anlamına da gelmez."

Letâfet:²⁴⁵ Letâfet harekette güzellik demektir. Bütün varlıklar yer yüzünde daima bir hareket içerisinde. İnsanlar da devamlı hareket halindedirler. Bu hareket, değişim, edebi eseri güzelleştiren unsurlardan birisidir. Ancak sanatkâr cisimlerin ve insanların bu hareketlerini edebi eserlerine yansıtabildikleri müddetçe başarılı oldukları görüşündedir.

Hiss-i Suhan:²⁴⁶ Birbirine karşıt olan iki hayâlin zihinde bir araya gelmesinden doğan histir. Müellif buna gülme hissini örnek olarak verir.

"Meselâ bir hendeği atlamak niyetiyle bütün vücûdunu bu fiilin icrâsına hazırlayan bir adamın atladıktan sonra alacağı vaziyetin hayâli fiilin vukuundan evvel zihnimizde oluşmaya başlar." Kafamızda o hareketin sonucu bellidir. Ancak eğer o fiil beklenen neticeyi hâsıl etmezse kafamızda karşı bir hayâl oluşur. Yani adam eğer hendeği atlayamayıp çamura düşerse kafamızda adamın düştüğü durum ile

²⁴² Reşid, Nazariyât-ı Edebiyye, c.2, sh.87, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1328.

²⁴³ a.g.e.sh.89.

²⁴⁴ a.g.e.sh.91.

²⁴⁵ a.g.e.sh.92.

²⁴⁶ a.g.e.sh.97.

tamamlanması gereken fiilin hayâli tezat oluşturur. Biz de bu tezat karşısında hiss-i suhn ortaya çıkar ve sonuçta güleriz.

Ahmet Reşit eserine Şiirin Mevzûu²⁴⁷ başlığı ile devam eder. Ona göre şiirin mevzûu şöyle ortaya çıkar:

“Hâdisât ve kâinattan hissiyât-ı şâirâneye aks eden te’sir-i evvel zihn-i şâireden tenevvü edince mevzû-ı şiir teşekkül eder.”

Müellif görüşlerini Hippolite Taine’in “Hikmet-i Bedâat” adlı eserinden örnekler vererek açıklar.:

“Şiir bir harem gibidir; haremın zirvesi şiirde vâsf-ı esâsı olan tahayyül ve tesirdir” Tahayyül ve Te’sir üzerinde uzunca duran Ahmet Reşit Batı edebiyatı yazarlarından da örnekler verir.

Diğer yandan Ahmet Reşit ;“ bir edebi eserin oluşması için sanatkârın ‘ilham’ hissine sâhip olması gerektiğine” inanır; eski çağlarda yaşayan insanlar ilhamlarını kendi yarattıkları tanrılarından alırlar, eski Yunandan, psikoloji ilminin ortaya çıkışına kadar bu durum böyle devam etmiştir.

Ahmet Reşit kendi dönemi için ilham konusunda şunları söylüyor:

“Hatta zamanımızda bile ilhâmı insandan hâriç bir müteâli bir kuvvet olarak telâkki edenler çoktur.” Ahmet Reşit bu düşünceye katılmaz. O ilhamı psikoloji ilminin esasları ile açıklamaktan yanadır.

Deha -Hünerveri²⁴⁸

Ahmet Reşit’e göre deha ve hünerveri bütün edip ve şairlerde bulunan bir özellik değildir. Edebiyat tarihinde birçok kişide bu özellikler vardır. Deha daha şahsidir ve deha sahibi edip ve şairin oluşturduğu eserler daha orjinaldir. Hünerveri ise dehaya göre daha geneldir. Şekspir gibi büyük yazarların yarattığı tipler deha eseridir ve orjinaldir. Günümüzde de bu tür tiyatro eserleri yazılmaktadır. Ancak Şekspir gibi deha sahibi bir sanatkâr yoktur. Buna benzer oyunlarda yaratılan tipler “hüner” sahibi sanatkârlar tarafından oluşturulur:

“Bugün edebiyât-ı garbiyede binlerce temâşa vücûda geliyor; bunlarda da Şekspir’in, Moliyer’in mahlûkât-ı hayâliyesi derecesinde, hakikât-i tabiata muvafık bedaât-ı vehime bulunabilir. Ancak bunların hepsi bir hiss-i amik-i şahsiden ziyâde

²⁴⁷ a.g.e.sh.108.

²⁴⁸ a.g.e.sh.115.

mâlûmât-ı müstahsıla-ı beşeriyeden istidlâlât ile istihrâc olunmuş şeylerdir; işte bu türlü kudret-i ibtidâiye “hünerveri” denilir.”²⁴⁹

Ahmet Reşit de dehâ ve hünerveriyi Recâizâde’nin Tâlim-i Edebiyat’ta yaptığı gibi müşterek olarak ele almış, daha sonra iki kavramı ayırarak açıklamıştır. Ahmet Reşit’e göre deha yaradılıştan kaynaklanan bir melekedir; yaşarken kazanılamaz. Ancak hünere daha sonra sanat eğitimi yolu ile kazanılabilir.

Ahmet Reşit “Nazariyât-ı Edebiyye’ye “Şiirin Tebliği” başlığı ile devam eder. Sanatkârlar hadiselerden, çevrede olup bitenden etkilenirler. Bu etkilenmeleri karşısında tabii olarak bir tepki gösterirler bu tepkileri edebi eser olarak karşımıza çıkar. Ona göre Fransızların katı görüşleri ile asırlarca sanat hürriyeti baskı altında tutulmuştur. Daha sonra sanat hürriyetini savunan fikirler yine batıda ve bu ülkede gelişmiştir. Ahmet Reşit’e göre sanat hürriyeti hakkındaki bu mücadeleler edebiyatımız için de yapılmalıdır.

Hüsn-i Bedî²⁵⁰

Müellif bu bölümde, güzellik hissi ile haz arasındaki bağdan bahseder. Gerçek hayatta gördüğümüz, yaşadığımız birtakım olayları, edebi eserde veya tiyatrodaki gördüğümüz zaman bu olaylar ne kadar kötü ve tahammül edilemez de olsa biz de bir haz oluşur. Bu durum eserdeki güzellik duygusundan kaynaklanır. Bu tespit Aristo’nun tiyatrodaki ‘katarsis’e ulaşma düşüncesinin bir benzeri olarak karşımıza çıkıyor. Güzellik duygusu haza sebebiyet verir. Konusu çirkinlik olan bir edebi eseri okuduğumuzda elem duyarız; ancak sonuçta o eserden yine haz alırız.

Bedaat-i Edebiyyenin envâr²⁵¹

Ahmet Reşit Rey edebi eserlerin zamanımıza kadar değişik şekillerde tasnif edildiğini, şiirin oluş özelliklerine göre, dış özelliklerine göre ayrı ayrı sınıflanıp incelenilebileceğini söyler. Ancak kendisi diğer konulardaki fikirlerinde olduğu gibi bu konuya da bilimsel olarak yaklaşır ve tasnif ilminden yana olduğunu söyler. Tasnif ilminde edebi eserlerin derin vasıfları göz önüne alınmalı ve ona göre incelenmelidir.

²⁴⁹ a.g.e.sh.116.

²⁵⁰ a.g.e.sh.129.

²⁵¹ a.g.e.sh.138.

Kendisi de edebi eserleri asıl vasıflarına göre üçe ayırır. Bunlara “Destan”²⁵², “Neşide”²⁵³ ve “Temâşa”²⁵⁴ adını verir.

Destan; Dünya üzerinde bir çok hadiseler meydana gelir. Bu türde insan, hadiseler içerisinde önemli bir role sahip değildir. Bu nedenledir ki edebi eserde olayların tasviri ön plandadır. Sanatkâr destanı olayların dış görünüşünü yansıtarak oluşturur. Destanda ayrıntı yoktur. İnsan psikolojisinin ayrıntıları yoktur.

Destanlar ferdi değildir. Bu özellikleri nedeni ile de genellikle kollektif hayatı yaşayan toplumlarda görülürler. Destan tarzı Yunanlılardan diğer toplumlara aktarılmıştır. Ahmet Reşit Romanı Destan türünün son merhalesi olarak görür.

Neşide; Destan türünün zıddı olarak görülen bu tür şiirin iç yapısından kaynaklanır. İnsan ruhu, insan fikri, bu eserlerde tasvir edilir. Neşide tarzı eserlerde şair kendini anlatır. Destana göre konular daha ayrıntılı işlenmiş ve fert ön planda tutulmuştur. Bu tür şiirlerin ilk şekilleri ‘münâcaat’ olarak ortaya çıkmıştır. Neşidenin doğu ve güney yörelerinde daha çok kullanıldığını bunun da oralarda yaşayan insanların yaşama şartlarının farklılığına bağlar. Bu tarz bireysel hayat tarzının biraz daha geliştiği yerlerde daha fazla görülür.

Temâşa; Ahmet Reşit’e göre temâşa destan ile neşide tarzı şiirin birleşmesinden oluşmuş bir şiir türüdür. Destandaki gibi hadiselerin dış görünüşleri ve etkileri yoğun olarak anlatılırken bir yandan da insan psikolojisinin ön planda tutulması temâşayı farklı bir tür olarak ortaya çıkarır. Bu şiir türü bizim edebiyatımızda yabancıdır; ancak temâşa türü batıda eski Yunan’da bile vardır.

Ahmet Reşit edebiyat türleri hakkında yapmış olduğu bu tasniften sonra anlatım türleri hakkında bilgi verir. Yukarıdaki türlerin okuyucuya sunulması ile ilgili olan bu bölüme “Mevzûa Nisbetle Üslûb”²⁵⁵ adını vermiştir.

Destan tarzına uygun olan ve destan tarzında meydana gelen değişmeler sonucunda bile değişmeden günümüze kadar gelebilen bir anlatım şekli vardır ki buna Ahmet Reşit “Tahkiye”²⁵⁶ adını verir.

Anlatılacak olan hikâyede en önemli olan unsur konudur. Sanatkâr konunun okuyucu tarafından anlaşılması için elinden geleni yapmalıdır. Ahmet Reşit hikayenin

²⁵² a.g.e.sh.139.

²⁵³ a.g.e.sh.142.

²⁵⁴ a.g.e.sh.144.

²⁵⁵ a.g.e.sh.145.

²⁵⁶ a.g.e.sh.147.

başlangıç bölümünü “serim” bölümü olarak tarif eder. Serim bölümünde asıl konunun anlatımı için gerekli ön bilgiler okuyucuya verilmelidir.

Hikâye edilen olay “ukde” bölümünde okuyucu da merak uyandıracak bir boyuta çekilmelidir. Bu bölüm ne kadar güzel ve itinalı olarak hazırlanırsa hikaye edilen konu o kadar ilginç bir hâl alır.

Hikâyenin üçüncü ve son bölümü de “Netice”²⁵⁷ bölümüdür. “Ukde”²⁵⁸ bölümünde karmaşık bir hale gelen olay bu bölümde bir sonuca ulaşır.

Bu tahkiye özellikleri kısa hikâyeler için geçerli özelliklerdir. Roman gibi büyük hikâyelerde “tahkiye” nin ana özellikleri kullanılır ancak kısa hikâyelerdeki gibi basit bir düzeyde değildir.

Ahmet Reşit “Tahkiye” tarzından başka bir diğer anlatım türü olarak “Tasvir”²⁵⁹ den bahseder. Tasviri anlatım, sanatkârın gördüğü, hissettiği her şeyi en ince ayrıntısına kadar kelimelerle anlatmasıdır. İlk zamanlarda tasvir genellikle şiirde kullanılırken daha sonra diğer edebi türlerde de kullanılmıştır.

“Bu nevi tasvirde üç suret vardır: Birincisi göz önünde bulunan bir manzara veya hâdiseyi görmeyenlere, kalemiyle göstermektir. İkincisi evvelce görülmüş olan bir manzara veya hadisenin tasviridir. Üçüncüsü ise, esasen görülmemiş bir manzara ve hadisenin tevhiminden münbais olan tasvirattır.”²⁶⁰

Müellife göre, diğer bir anlatım tarzı da “Muhâvere”²⁶¹dir. Bu tarz genellikle “temâşa” türü edebi eserlerde kullanılmış ve o tür eserlerden ortaya çıkmış bir anlatım şeklidir. Muhâvere eser içerisindeki şahısların konuşmalarının aktarılmasıdır. Ahmet Reşit Namık Kemal’in “muhavere” üslûbunu anlayamadığını “Celâleddin Harzemşah” adlı eserinin “Temâşa” dan başka herşeye benzediğini söyler. Ali Ekrem’in bir şiirini “muhâvere” üslûbuna örnek verir.

Ahmet Reşit eserinin bundan sonraki bölümünde daha çok edebi eserin okuyucuda bıraktığı izlenimlere yer vermiştir. Ona göre edebi eserin asıl amacı muhatabına bir takım duyguları yaşatabilmektir. Edebi eserin muhatabı- ki bu edebiyatta okuyucudur-edebi eseri algıladıktan sonra kendisinde bazı duyguların hasıl olduğunu hissedecektir. Ahmet Reşit bu duruma ‘edebi zevk’ adını verir.

²⁵⁷ a.g.e.sh.147.

²⁵⁸ a.g.e.sh.148.

²⁵⁹ a.g.e.sh.149.

²⁶⁰ a.g.e.sh.151.

²⁶¹ a.g.e.sh.153.

Bir kimsenin okuduğu bir eserden zevk alması için o eseri bir bütün olarak algılayabilmesi ve anlayabilmesi gereklidir. Sanat eserini anlayabilmek ve ondan edebi zevk alabilmek için takip edilen sanatın belli kavramlarının yeterince bilinmesi gereklidir. Edebi zevk yaratılıştan gelen bir güzelliştir. Ancak insanın hayatı boyunca almış olduğu sanat terbiyesi de edebi zevki şekillendirir.

Ahmet Reşit bu tespitlerden sonra Nazariyat-ı Edebiye'ye "intikad"²⁶² başlığı ile devam eder. İntikad düşüncesi Ahmet Reşit'in bu eseri yazmasının başlıca amaçlarından birisidir:

"Kudret-i mübdeâneyi hâiz olsun olmasın, bütün genç zihinleri âsâr-ı edebinin takdir ve temyizine kâdir, zevk-i selim-i edebiye mâlik olmak için sarf edilmesi gereken sa'y-ı müsemmere hazırlamaktır. İşte bu takdir ve temyiz en yüksek derecesine "intikad" derler."²⁶³

Ahmet Reşit tenkit hakkındaki makalelerinde de görüldüğü gibi, 'tenkit' fikrine büyük önem verir. Ona göre 'tenkit' edebiyata bağlıdır; onun üzerinde bir tahlil ilmidir. Herkes okuduğu bir edebi eseri değişik sebepler ile sevebilir; fakat bu sevgi o eserin mutlaka güzel bir eser olduğuna delil değildir. Edebiyat hakkında herhangi bir bilgisi olmayan bir kişinin edebi eser hakkında yaptığı bu yorumlar önemli değildir. Önemli olan edebi bilgiye sahip olarak bir eseri tahlil ve tenkit edebilmektir.

Ahmet Reşit münekkit olacak kişinin öncelikle edebi zevkten daha yüksek bir idrâk seviyesine ulaşmış olması gerektiğinden yanadır; bununla birlikte münekkit edebi zevkten de mahrum olmamalıdır. Şiirden ve edebi eserin verdiği mânevi hazdan anlayabilecek kişiler münekkit olabilir. Münekkit tenkit edeceği esere yaklaşırken edebi zevk hissini ön planda tutmamalıdır. Edebi eserin gerçek değeri idrâk sahibi insanların genelinde ortaya çıkaracağı tesir ile ölçülür. Münekkit edebi eserde gördüğü eksikliği ya da mükemmelliği tespit ederek yazara ve okuyucuya bu noktada faydalı olur. Tenkit sanat hürriyetinin gereğidir. Tenkit kültürünün gelişmesi Ahmet Reşit'e göre edebiyâtın da geliştiğini gösterir.

Bu düşünceler Ahmet Reşit'in tamamen kendine has düşünceleri değildir. Tenkit ve münekkide verilen önemin kaynağı o dönemin batıdaki yazarlarının bakış açısı ile yorumlanabilir:

"19 yy. in ikinci yarısında tenkit, beğenilen bir tür, münekkit de popüler ve milli bir sima hâline geldi. Fransa'da Sainte-Beuve ile Taine, Rusya'da Belinsky, İtalya'da De

²⁶² a.g.e.sh.160.

²⁶³ a.g.e.sh.161.

Sanctis Danimarka'da Arnold bunlardan birkaçıdır. Edebi tenkit ve edebiyat tarihi çalışmaları 19. yy da bütün milletlere yayıldı ve geliştirildi.”²⁶⁴

Ahmet Reşit de tenkit sahasında Serveti Fünun döneminde Hippolite Taine'in görüşlerini edebiyatımıza uygulamaya çalışmıştır.

Edebiyatın Sahası²⁶⁵

Ahmet Reşit'e göre edebiyat insan ruhunda tahayyül ve teessürler sonucu ortaya çıkan eserlerin bütünüdür. Edebiyatın mânevi yönü ağır basar. İlimde, medeniyette meydana gelen yenilikler insanları edebiyattan yani tahayyülden uzaklaştırıyor. Ahmet Reşit şiirin sahasının medeniyetin tekâmülü ile birlikte daralıp daralmadığı konusunda sorular sorar ve bunları cevaplamaya çalışır.

Ahmet Reşit'e göre medeniyetle birlikte insanların hayâl dünyalarında değişimler olur; ancak bu hayâl dünyaları tamamen yok olmaz. Duygular yok olmadığı için aslında şiirin de yok olması, edebiyatın sahasının daralması düşünülemez. Her asır insanının, kendine has duyguları olduğu gibi kendine has şiirleri de vardır. Edebiyat medeniyetin tekâmülü ile birlikte Ahmet Reşit'e göre kabuk değiştirir. Ve aslında edebiyatın sahası daralmaz, medeniyetlerin tekâmülü ile insan duyguları farklılaşır ve edebiyatın alanı da buna dayanarak genişler.

Edebiyatın Gayesi²⁶⁶

Müellif Nazariyât-ı Edebiye'nin son bölümünde edebiyatın gayesi üzerinde durur. Ona göre edebiyatın gayesi yine kendisidir. Yani sanatkâr eserini zihninde oluşturarak, ona hayâlleri ile son şeklini verip, okuyucusuna güzel bir şekilde sunmak ister. Bu amacın içerisinde edebiyatın bütün unsurları aynen muhafaza edilmektedir.

Ahmet Reşit edebiyatın bu amacının ahlâk ile olan ilgisini de araştırır. Edebiyatın ahlâk ile olan münâsebeti konusunda değişik ülkelerde değişik yorumlar olduğundan bahseder:

²⁶⁴ Bilge Ercilasun, Servet-i Fünun'da Edebi Tenkid, sh.24, MEB. Yayınları, İstanbul, 1998.

²⁶⁵ Reşid, Nazariyât-ı Edebiyye, c.2, sh.165, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1328.

²⁶⁶ a.g.e.sh.165.

“Edebiyatın gayesi meselesi, temâyülât-ı şahsiye ve kavmiye cereyânlarına kapıldığı için, intâc edilememiştir. Meselâ Almanlar, her şeyde olduğu gibi edebiyatta da menfaat arayarak gâye-i ahlâkiyeye taraftardır.” Hüsniyeti pek kıymetli gören Fransızlarda ise, hürriyet-i bedâet hissiyle, bedaat bedaat içindir nazariyesi daha ziyâde şâyân-ı kabul görmüştür.”²⁶⁷

Ahmet Reşit de yine üstâdı Hippolite Taine gibi sanat hürriyetinden yana olduğunu belirtir. Onun için de sanatın en önemli gayesi yine sanattır. Sanat belli bir menfaati yansıtmak için vasıta olarak kullanılamaz.

²⁶⁷ a.g.e.sh.170.

V. Gördüklerim-Yaptıklarım, Canlı Tarihler.

Ahmet Reşit 1890 ile 1923 yılları arasındaki edebi ve siyasi hayatını anlatan hatıralarının bir bölümünü öncelikle “Yeni Sabah Gazetesi” nde (26 Şubat-28 Mart 1941) tefrika etmiştir. 26 tefrika olan bu hatıralar Mâbeyn Kâtipliğinden (1890) Manastır valiliğine kadar olmak üzere daha sonra Türkiye Yayınevi’nden çıkan hatıraların aynı olarak yayımlanmıştır.

Hatıralarının tamamının Türkiye Yayınevi’nin “Canlı Tarihler” serisi içinde; “Gördüklerim-yaptıklarım” başlığı ile 1945 yılında 356 sayfa olarak İstanbul’da yayımlandığını görüyoruz.

Ahmet Reşit hatıralarının ilk bölümünde on dört yıl kadar kâtiplik görevi ile hizmet ettiği II. Abdülhamid’in mizâcî, kişiliği, ve devlet siyaseti hakkında bilgiler verir. Abdülhamid’in evhamlarından, onun baskıcı yönetiminden söz eder. Bunun yanında II. Abdülhamid’in bazıları tarafından haksız yere suçlandığını belirtir.

Hatıralarının bu bölümünde kendisi ile ilgili fazla bilgi vermemiştir. Kâtipliği sırasında gördüğü; devletin siyasi yapısı ile ilgili konulara ağırlıklı olarak yer vermiştir.

Kâtipliği sırasında edebiyatla da alâkası vardır. Özellikle Ali Ekrem ile birlikte Servet-i Fünun topluluğuna dâhil oluşlarını, bu edebi topluluğun genel yapısını bu bölümde anlatır. Servet-i Fünun’dan Mâlûmât’a geçişlerini ve bu ayrılığın nedenlerini anlatır.

Ahmet Reşit hatıralarının ikinci bölümü olarak değerlendirebileceğimiz memuriyet görevi ile İstanbul’dan ayrıldıktan sonraki dönemi anlatan kısımda; mutasarrıflık, valilik yaptığı dönemleri ve bu görevler sırasında karşılaştığı olayları anlatır. Bu bölümde anlatılan olaylar Osmanlı devleti siyasi ve idari yapısını göstermesi bakımından çok önemlidir.

Meşrûtiyet’in ilânı, Balkan Harbi, Bâbîâli baskını, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı hükümetlerinin durumları, Milli Mücadeleye pâdişâhın bakışı gibi Türk siyasi tarihinin önemli hadiselerini bizzat yaşayıp bu yaşadıklarını hatıralarında aktarması, Türk tarihi araştırmacıları için de önemlidir.

Ahmet Reşit hatıralarına Sevr Antlaşması’nı imzalamayı reddedip görevinden istifa etmesi hadisesini anlatarak son verir. Ancak Türkiye Yayınevi tarafından kendisine hatıralarına eklemeler yapması rica edilir:

“Ahmet Reşit, H.Nâzım müstearıyla şiirler yazdıktan başka diğer kıymetli eserleriyle de edebiyat tarihimizin çok değerli bir simâsıdır. Bu itibarla, bu kitapta

nisbeten kısa geçtiği edebiyat hayatı, karıştığı edebiyat ve sanat hadiseleri, bilhassa uzun zaman arkadaşlık ettiği devrinin diğer şair ve sanatkârları hakkındaki hâtıra ve düşüncelerini geliştirmesini ricâ ettik.”²⁶⁸

Ahmet Reşit bu ricâyı kabul eder ve hatıralarının zeyil kısmını yazar. Bu bölümde Servet-i Fünun yazarları hakkındaki düşüncelerini daha iyi öğrenme olanağına sahip oluyoruz. Servet-i Fünun edebi akımının önemli isimlerinden Tevfik Fikret, Cenap Şahâbeddin, Ali Ekrem, Süleyman Nesib ve Hüseyin Siret hakkında husûsi başlıklar hâlinde bilgiler vermektedir.

Ahmet Reşit’in diğer eserleri gibi Hatıraları da yeterince değerlendirilmemiş, üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapılmamıştır.

²⁶⁸ Ahmet Reşit Rey, *Canlı Tarihler*, sh.317, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

VI. Tercümeleri

Ahmet Reşit henüz onbeş-onaltı yaşlarında, okul yıllarında Fransızca'yı iyi derecede öğrenmiştir.²⁶⁹ Edebiyata düşkünlüğü onun Türk dilini de çok iyi öğrenmesine vesile olur. Daha sonra yurtdışında kaldığı dönemlerde de Fransızca bilgisini ilerletir. 1934 yılında kurulan “Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı” arasından Fransız yazarlarından Racine’in aşağıdaki eserlerini tercüme ederek yayımlatmıştır.

Dün ve Yarın Tercüme Külliyyâtından Çıkan Tercüme Eserleri

J.Rasin Külliyyatı’ndan, I.(Jean Racine’den terceme) İstanbul, Vakıf matbaası, 1934; 259 sh.

Ahmet Reşit tercümelerinin bu ilk cildine önsöz olarak, görüşlerine her zaman başvurduğu edebiyat eleştirmeni Hippolite Taine’in, Racine hakkındaki tespitlerini almıştır. Ahmet Reşit de Rasin’in üslûbuna hayran olduğunu belirtir.

“Rasin’in bilhassa üslûbu hayrâniyete şâyân görülüyor; bu itibar ile, Türkçe şivesine riayet edilmek üzere Fransızcadaki üslûp hareketine uygun, ifade ettiği mânâda aslına tamamıyla mutâbık ve sâdık olarak, tercümesi müşküldür. Ammenin inzârına koymağa cür’et ettiğim bu tercümede şu söylediğim şartların husûlüne çalıştım; muvaffak olduğuma hiç kâni değilim. Fakat itikâdımca hakiki takdiri okuyanlardan beklemek daha doğrudur.”²⁷⁰

Ahmet Reşit tercüme edeceği eserleri seçerken şu şartlara önem verdiğini söyler:

“Müellifin ilk gençlik eserleri- ki birinin adı “La Tebait” [La Thebaide], diğerininki “Aleksandır”[Alexandre]-Korney’i takliden yazılmış olduğu için bunları bıraktım! Onlardan sonra, te’lif tarihi sırasıyla “Andromak” ı ve “Britaniküs” ü terceme ettim. Bu cilt rağbete mazhar olursa sâyımı peyderpey diğer eserlerine de teşmil edeceğim. Her halde tevfiğ Allahtandır.”

J.Rasin Külliyyatı’ndan II.(J.Racine’den Terceme) İstanbul, Vakıf matbaası, 1934, 255 sh.

²⁶⁹ Ali Çankaya, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, 3. Cild, Sh.330, Ankara, 1954.

²⁷⁰ J.Rasin Külliyyatı’ndan, Mütercimi Ahmet Reşit, I.Cild, sh.4 İstanbul, Vakıf matbaası, İstanbul, 1934.

Ahmet Reşit bu ikinci ciltte Racine'in "Berenis", "Beyazıt", "Mihridad" adlı trajedilerini tercüme etmiştir.

J.Rasin Külliyyatı'ndan III.(J.Racine'den Terceme) İstanbul, Vakit matbaası, 1934,

J.Rasin Külliyyatı'ndan IV.(J.Racine'den Tercüme) İstanbul, Vakit Matbaası, 1935, 171 sh. Bu eserde Racine'in "Ester" ve "Atalı" adlı trajedilerinin tercümesi yapılmıştır.

L'Eneide, I.(Virgile'den Terceme) İstanbul Vakit Matbaası; 1936; 348 sh. Bu tercümenin giriş kısmında Maurice Rat'ın şair hakkındaki bilgilerine yer vermiştir. Kendisi de mütercimin ifadesinde eseri yalnızca tercüme etmekle kalmayıp "eseri tenvir edecek bazı malûmâtı diğer menbâlardan alarak ilâve etmekten çekinmeyeceğim" diyerek esere yaptığı katkıdan bahsetmektedir.

Giriş bölümünde Maurice Rat, Eneide hakkındaki görüşlerini şu başlıklar halinde izah etmiştir:Mevzû, Omer ve Eneid'in Diğer Menbaları, Eneid'deki Vech-i Telif, Eneid'de Romalı Hissiyâtı, Seciyeler ve Şahıslar, Eneid'de Virgil'in Hassasiyeti, Virgil'in Bedaati, Kitaplarının Zaman İtibarıyla Tanzimi Sırası, Asırlar Arasında Eneide.

L'Eneide'in bu cildinde 1-6. Kitaplar tercüme edilmiştir. Bu bölümlerin genel başlıkları şöyledir:

Ene'nin Kartaca'ya Muvâseleti, Truva'nın Yağma ve Tahrib Edilmesi, Ene'nin Seyahatleri, Didon, Ölüler Nâmına Verilen Oyunlar, Ene'nin Cehenneme Gidişi.

L'Eneide, II.(Virgile'den Terceme) İstanbul, Vakit Matbaası; 1936; 326 Sahife.

İkinci ciltte yedinci kitaptan on ikinci kitaba kadar olan bölüm tercüme edilmiştir. Bu bölümlerin başlıkları şöyledir:

Latium'a Muvâselet, Evandır:Ene'nin Kalkanı, Truvalıların Karargâhına Hücûm; Nisus ve Öryâl, Pallas'ın Lozos'un ve Mezans'ın Cenhteki İcraatı ve Ölümü, Muhariplerin Cenaze Merâsimi, Ene ile Türmüş'ün mübârezesi: Ene'nin zaferi.

Ahmet Reşit Corneille'den seçtiği beş kitabın tercümesi ve Homeros'un İlyada tercümesini de yapmıştır; ancak bu tercümeleri bastıramamıştır.

VII. Sonuç

Ahmet Reşit Rey (1870-14 Ağustos 1955) hem Türk edebiyat tarihi, hem de siyasi tarihimiz açısından önemli; ancak bu önem derecesinde yeteri kadar tanıtılamamış bir şahsiyettir.

Sanatın bütün dallarına özellikle şiir, resim ve mûsikiye merakı küçük yaşlardan itibaren başlar. Bu merakı ve eşi Atiye Huriye Hanım'ın da sanatçı bir aileden gelmesi çocuklarının da sanat sevgisi ile büyümesine yardımcı olmuştur. Cemal Reşit Rey gibi dünya çapında bir sanatkârın yetişmesinde Ahmet Reşit Rey'in ve onun sanatkâr kişiliğinin payı büyüktür.

Ahmet Reşit'in şairliği, Serveti Fünun dönemi ve sonrası münekkitleri tarafından değerlendirilmiş şiirde pek parlak bir yere sahip olmadığı; ancak edebi tenkit ve üslûp hakkındaki görüşlerinin, Türk edebiyatında kayda değer bir yere sahip olduğu genel kanısına varılmıştır. Ahmet Reşit ilk dönem şiirlerinde Recâizâde Mahmut Ekrem'in etkisindedir. Divân edebiyatı nazım türlerinde de şiirler yazmış ve Recâizâde tarafından övgüye mahzar olmuştur.

Serveti Fünun topluluğunun felsefesini çok iyi özümsemiş ve bu topluluğun 'sanat için sanat' anlayışına uygun şiirler yazmıştır. Çok sayıda şiiri olduğu söylenemez; ancak yazdığı şiirlerde Serveti Fünun şiir anlayışını çok iyi yansıttığını söyleyebiliriz.

Ahmet Reşit hayatının her döneminde, aldığı 'devlet adamlığı' terbiyesini ön plânda tutmuş; edebiyatta da siyasette de belli bir disiplini her zaman savunmuştur. Tenkitçiliği de bu disiplin anlayışından ve yaptığı işin her zaman hakkını vermeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Doğru bildiklerini görüşleri her zaman her yerde söyleyebilmiş; bu nedenle de gerek edebi hayatında gerekse siyasi hayatında muhalif yanı ön plâna çıkmıştır.

Serveti Fünun topluluğu içerisinde topluluk üyelerinin de eserlerini eleştirmiş, topluluk içinde özeleştirisinin yaygınlaşmasını savunmuştur. Eleştirileri bilgiye dayanır. Mükemmeliyetçi bir karaktere sahip olduğu için yazdıklarını da beğenmediği zamanlar olur. Servet-i Fünun'dan Mâlumat'a geçtiği zaman Serveti Fünuncular tarafından Jurnalci olarak nitelendirilen (Baba Tâhir) ile görüşmemek kaydıyla yazılar yazabileceğini, bu şartla Mâlûmât'a geçtiğini söyler.

Ahmet Reşit devlet memurlukları yapmıştır, II. Abdülhamid'in mâbeyn kâtipliğini yapmıştır. Bununla birlikte II. Abdülhamid'in siyâsetini körü körüne desteklememiştir. Hatıralarında II. Abdülhamid'in menfi yanlarını eleştirirken onun

devlet için yaptığı faydalı şeyleri de görmemezlikten gelmemiştir. Ahmet Reşit olaylara her alanda objektif yaklaşabilmek gerektiğine inanır.

Ahmet Reşit aynı zamanda iyi bir kamu yöneticisidir de. Osmanlının en zor anlarında en zor yerlerde valilikler yapmış, halkın huzurunu gözeten tutumundan hiçbir vakit vazgeçmemiştir.

Ahmet Reşit Rey siyasi görüşleri ve muhalif yanı ile de Türk siyasi tarihi açısından önemli bir şahsiyettir. İttihat ve Terakki hareketinin her zaman karşısında yer almıştır. Bu partinin üyelerinin Osmanlı toplum gerçeklerinden tamamen uzak olduklarını savunur. Muhalif görüşlerini, “Şehrâh”, “Rehber”, “Alemdar” ve “Yeni Gazete” adlı, dönemin siyasi gazetelerinde yazdığı yazılarla topluma aktarmaya çalışmıştır. Siyasi içerikli yazıları dönemin siyasi yapısını yansıtmaları bakımından önemlidir. Sadece muhalif olmakla kalmamış; muhalif düşüncelerini belli bir disiplin içerisinde toplamış ve düşüncelerini teoriden pratiğe dökülebilmek için siyasi bir yapı oluşturmaya çalışmıştır. Hürriyet ve İtilâf Partisi’nin resmi olmasa da fikri kurucularındandır. Bu partide faal olarak bulunmamakla birlikte muhalif düşüncelerini her fırsatta açıklamıştır.

Osmanlı Devleti’nin Balkan Savaşı zamanlarında Dâhiliye Nâzırlığı gibi devletin iç güvenliğini ilgilendiren bir makamda başarılı görevler yapmıştır. İttihat ve Terakki muhalifliği bu dönemde de devam eder, bu partinin zihniyetine temelde karşı olduğundan, bu zihniyetin önünü kesmek için mecliste çalışmalarda bulunur. Kısmen de olsa bu girişiminde başarılı olur; zira partinin taşra örgütlerinin belli bir bölümünü kapattırıştır. Ancak alınan önlemler Kâmil Paşa hükümetinin düşmesini engelleyemez. (23 Ocak 1913)

Ahmet Reşit altı yıl yurtdışında kalır (13 Ocak 1919) tarihinde Tevfik Paşa kabinesinde ve 5 Nisan 1920’ye kadar Damat Ferid hükümetinde Dâhiliye nâzırlığı yapar. Sevr Antlaşmasını imzalamayarak istifa eder.

Bu tarihten itibaren Ahmet Reşit’i siyasi faaliyetler içinde göremeyiz. Hayatının bu bölümünde tercümelere ağırlık verir. Özellikle Fransız edebiyatının klasiklerini dilimize kazandırmaya çalışmış, J Rasin külliyyatından 4 cilt ve Virgil’den eserler tercüme etmiştir.

Onun düşünce dünyasını etkileyen en önemli batılı düşünür Hippolite Taine’dır. XIX. yüzyılın edebiyat eleştirmenlerinden olan Taine’in “bilimsel eleştiri” yöntemlerini benimsemiştir.

Bir edebi eser incelenirken bütün halinde ele alınır; daha sonra bu eser bütünü oluşturan bölümlere ayrılır. İnceleme ve eleştiri bu parçalar üzerinde yapılır ve parçadan bütüne doğru tamamlanır. Her olayın bir sebebi olduğu gibi eserin ortaya çıkmasının da sebepleri vardır. Eseri yazan kişinin etkilendiği birtakım unsurlar göz önünde bulundurulmadan sanat eseri eleştirilemez. Hippolite Taine'nin eser incelemesindeki temel kavramlarını Ahmet Reşit de kabul eder.

Estetik anlayışı bakımından da Taine'i takip eder. "Edebiyatın özünün, güzelliği yaratmak " olduğunu söyler. Eserde güzelliğin ortaya çıkabilmesi için de yine Taine'nin kriterlerini benimser. Yani eserin temelini "öz, ırk, çevre, an" unsurları üzerine kurulu olduğunu savunur. Ahmet Reşit bu anlayış ile makaleler bölümünde bahsettiğimiz "Halid Ziya"nın "Aşk-ı memnu" romanını tenkit eden makalesini yazar.

Ahmet Reşit bu görüşlerini "Nazariyât-ı Edebiye" adlı kitabında ayrıntılı örneklerle açıklamıştır.

Servet-i Fünun dönemi, belli başlı yönelişleri ile şairleri ve yazarları ile günümüze kadar değişik yanlarıyla aydınlatılmaya çalışılmış, Türk edebiyat tarihinin 20. Yüzyıla birlikte yaşadığı değişimi yansıtan önemli bir dönemdir. Ahmet Reşit eleştirileri ile edebiyatı yorumlayışı ile şiirleri ve hatıraları ile bu önemli dönemin içerisinde yer almış olmasına rağmen, Türk edebiyat tarihinde hak ettiği ilgiyi görememiş şahsiyetlerden biridir.

Bu ilgisizliğin sebebi olarak; Ahmet Reşit'in belli bir dönemde edebi faaliyetleri bir kenara bırakıp devletin değişik kademelerinde memurluklarda bulunmasını, siyasi görevler almasını da görebiliriz. Ancak ne yazık ki siyasi tarih çalışmalarında da Ahmet Reşit üzerine kapsamlı bir çalışma yoktur.

Ahmet Reşit'in küçük yaşlarda anne ve babasını kaybetmesi ve devletin himayesinde almış olduğu eğitim onun "devlete minnettarlık" duygusunun gelişmesine vesile olduğu kanısındayız. Bir dönem Mâbeyn Kâtipliğini yaptığı II. Abdülhamid'i eleştirmesine rağmen devlet adına aldığı görevleri büyük bir sadâkatle yerine getirmesi; verilen zor görevlerden kaçmaması, Milli Mücâdele'ye kalben destek vermesine rağmen yine devlete sadâkat düşüncesi ile göreve devam etmesi bunun en sağlam göstergesidir.

Ancak yanlış gördüğü meselelerde – bu edebi hayatı için de geçerlidir- muhalif görüşlerini her zaman seslendirebilmiştir. Edebi hayatında yazdığı eleştiriler ve Servet-i Fünun topluluğunun kendi kendini eleştirmesi gerektiği düşüncesi; siyasi hayatında İttihat ve Terakki karşıtı görüşleri, Sevr Antlaşması'nı imzalamayarak istifa etmesi bu tavrına örnek olarak gösterilebilir.

Ahmet Reşit almış olduğu eğitimi, devletine ve milletine faydalı işler yaparak kullanma düşüncesini hiçbir zaman kaybetmemiş, bu düşüncelerini aile bireylerine de aşılamıştır. Bu yönleri ile de Ahmet Reşit Rey bilinmeye ve tanıtılmaya değer önemli şahsiyetlerimizden biridir.

A.Bibliyoğrafya

1.Ahmet Reşit Rey'in Eserleri

a.Gülşen

- “Nevha”(Şiir), Gülşen, Birinci Sene, nr.1, sahife.3, 31 Kanun-ı Sâni 1301
- “Üstâd-ı Muhterem saadetlû Ekrem Beyefendi hazretlerinin bir gazel-i âlilerini tahmisdir.”(Şiir), Gülşen, Birinci Sene, nr.3,sh.9, 13 Şubat 1301
- “Nevbahar”(Şiir), Gülşen, Birinci Sene, nr.7,sh.26, 13 Mart 1301
- “Gazel”(Şiir), Gülşen, Birinci Sene, nr.17,sh.66, 22 Mayıs 1302
- “Ahmed Reşid Bey biraderimizin fahrü'l-üdebâ Hâmid Beyefendi hazretlerinin-Hayd Park'dan geçerken-unvanlı manzumelerine yazdıkları nazire-i belîğânedir kinezâirin en parlaklarından ad edilse sezâdır.”(Şiir), Gülşen, Birinci sene, nr.18,sh.69, 5 Haziran 1302
- “Olyoye Kromvel”(Makale), Gülşen, Birinci Sene, nr.24, sh.96
- “Olyoye Kromvel”(Makale), Gülşen, Birinci Sene,nr.25, sh.100, 18 Eylül 1302

b.Mektep

- “**Öğleyin**”(Şiir), Mektep, nr.46, 4 Rebiülevvel 1314/1 Ağustos 1312, Dördüncü Cild.
- “**Bir Gece**”(Şiir), Mektep, nr.47, 10 Rebiülevvel 1314/8 Ağustos 1312, Dördüncü Cild.
- “**Her Zaman Görülür**”(Şiir), Mektep, nr.48, 17 Rebiülevvel 1314/15 Ağustos 1312, Dördüncü Cild.
- “**Hisler**”, (Şiir) Mektep, nr.51, 8 Rebiü’lahir 1314/5 Eylül 1313, Dördüncü Cild.
- “**Sabahın Tulûu**”...(Şiir), Mektep, nr.52, 15 Rebiülahir 1314/12 Eylül 1313, sh.818, Beşinci Cild.
- “**Nûr-ı Nâim**”(Şiir), Mektep, nr.53, 22 Rebiülahir 1314/19 Eylül 1313, Beşinci Cild.
- “**Sevdiğime**”(Şiir), Mektep, nr.54, 29 Rebiülahir 1314/26 Eylül 1313, Beşinci Cild.

c.Servet-i Fünun

- “**Adnan Bey**”(Makale), Servet-i Fünun, nr.281,18 Temmuz 1312/30 Temmuz 1896, sh.327.
- “**Hatıra**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.282, 20 Temmuz 1312/ 1 Ağustos 1896, sh.339-340.
- “**Hande-i Pesmande**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr. 285, 15 Ağustos 1312/ 27 Ağustos 1896, sh.387.
- “**Gül Fidanı**” (Şiir), Servet-i Fünun, nr.287, 29 Ağustos 1312 / 10 Eylül 1896, sh.4.
- “**Tulû**” (Şiir), Servet-i Fünun, nr.288, , 5 Eylül 1312/ 17 Eylül 1896, sh. 23.
- “**Muavenet-i Yetimâne**”,(Hikaye), Servet-i Fünun,nr.289, 12 Eylül 1312/ 24 Eylül 1896 nr.289.
- “**Muhtazar Bir Kız**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.290,19 Eylül 1312/01 Ekim 1896, sh.55.
- “**Musahabe-i Edebiye-29**”(Makale), Servet-i Fünun, nr.342, 18 Eylül 1313/30 Eylül 1897, sh.334.
- “**Ona**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr. 351, 20 Teşrinisâni 1313/ 02 Aralık 1897, sh.194.
- “**Fakat Heyhât...**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.351, 20 Teşrinisâni 1313 / 2 Aralık 1897, sh.194.
- “**Seher**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.365, 26 Şubat 1313/ 10 Mart 1898 , sh.3.
- “**Feryâd**”(Şiir)(A.Nadir’e ithaf), Servet-i Fünun, sh.162 .
- “**An-ı Teellüm**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.366,5 Mart 1314/ 17 Mart 1898 sh.23 sh.23.
- “**O Zaman**” (Şiir), Servet-i Fünun, nr.369, 26 Mart 1314 / 07 Nisan 1898 sh. 69-70.
- “**Musahabe-i Edebiye-38**”(Makale), Servet-i Fünun, nr.370,2 Nisan 1314/14 Nisan 1898, sh.86-87.
- “**Bir Cevâb-Ali Kemâl Bey’e**”(Makale),Servet-iFünun,nr.375, 07 Mayıs 1314/19 Mayıs 1898,sh.167,168,169,170.
- “**Metrûk**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.380,11 Haziran 1314/23 Haziran 1898, sh.243.

- “**Musâhâbe-i edebiye, Tenkid Hakkında**”,(Makale) Servet-i Fünun, nr.411, 14 Kânûn-ı Sâni 1314/26 Ocak 1899 sh.323.
- “**Makâle-i Mahsûsa**”(Mesâlik-i Edebiye)Makale, Servet-i Fünun nr.416, 18 Şubat 1314/02 Mart 1899,sh.402.
- “**Karlar Erirken**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.422, 1 Nisan 1315 /13 Nisan 1899 .
- “**Gurûb Levhalarından**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.436,08 Temmuz 1315/20 Temmuz 1899, sh.310.
- “**Bir Mehtabda**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.440,05 Ağustos 1315/17 Ağustos 1899 sh.374.
- “**Nigâh-ı Pür-heyecân**”(Şiir), Servet-i Fünun, nr.445,9 Eylül 1315/21 Eylül 1899 sh.35.
- “**Hamdi Bey Merhuma Nebze-i Hürmet**”(Deneme), Servet-i Fünun, nr.984, 02 Nisan 1326/15 Nisan 1910 , sh.339.

ç.Mâlûmât

- “**Feryâd**”(Şiir), Malûmât, nr.237, 11 mayıs 1316/ 24 Muharrem 1318, sh.899.
- “**Bir Küçük Ev**”(Şiir), Malûmât, nr.269, sh.578 21 Kanun-ı Evvel 1316/21 Ramazan 1318, 6. Sene 12.cilt.
- “**Şiir ve Fen**”(Makale), Malûmât, nr.282, sh.871, 29 Mart 1317/21 Zilhicce 1318, 6. Sene 12.cilt.
- “**Tevelle**”(Şiir), Malûmât, nr.282, sh.870, 29 Mart 1317/21 Zilhicce 1318 6.Sene 12.Cilt.
- “**Bulutlu Bir Gece**”(Şiir), Malûmât, nr.283, sh.880, 12 Nisan 1317/28 Zilhicce 1319, 6. Sene, 12. Cilt.
- “**Kızıma**”(Şiir), Malûmât, nr.284, sh.866, 12 Nisan 1317, 5 Muharrem 1319, 6. Sene , 12.Cilt.
- “**Tenkid**”(Makale), Malûmât, nr.284, sh.867-871, 12 Nisan 1317, 5 Muharrem 1319, 6. Sene, 12. Cilt.
- “**Her Zaman Görülür**”(Şiir), nr.285, sh.883, 19 Nisan 1317/12 Muharrem 1319, 6. Sene, 12. Cilt.
- “**Tecrübe-i Tenkid-Aşk-ı Memnû**”(Makale), nr.285, sh.884-892, 19 Nisan 1317/12 Muharrem 1319, 6. Sene, 12. Cilt.
- “**Tecrübe-i Tenkid-Aşk-ı Memnû**”(Makale), nr.287, sh.919, 26 Nisan 1317/4 Safer 1319, 6. Sene, 12. Cilt.
- “**Cevab**”(Makale), nr. 288, sh.939-943, 10 Mayıs 1317/4 Safer 1319, 6. Sene, 12. Cilt.
- “**Tecrübe-i Tenkid-Rübâb-ı Şikeste**”(Makale), nr.292, sh.999-1004, 7 Haziran 1317/2 Rebiülevvel 1319, 13. Cilt 7.Sene.
- “**Bulutlu Bir Gece**”(Şiir), nr.295, sh.1046, 28 Haziran 1317/24 Kanun-ı Evvel 1319, 13.Cild, 7. Sene.

-“**Hulûl-ı Şeb**”(Şiir), nr.297, sh.1078, 12 Temmuz 1317/8 Rebiülahir 1319, 13. Cild
7.Sene.

d.Şehrâh Gazetesi

- “**Meclis-i Mebûsân, vazife-i murâkabe**”(Makale), Şehrâh, nr.4, 20 Rebiûlahir 1329/30 Nisan Efrenci 1911.
- “**Hukûk-ı Umûmiye**”(Makale), Şehrâh, nr.5, 1 Cemâdiyelevvel 1329/18 Nisan 1327/1 Eylül Efrenci 1911.
- “**Ordu**”(Makale), Şehrâh, nr.6, 2 Cemâdiyelevvel 1329, 19 Nisan 1327/2 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Siyâset-i Hâriciye**”(Makâle), Şehrâh, nr.7, 3 Cemâziyelevvel 1327/ 20 Nisan 1327/3 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Siyâset-i İktisâdiye**”(Makâle), Şehrâh, nr.8, 4 Cemâziyelevvel 1329/21 Nisan 1327/4 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Asâyış ve Emniyet**”(Makâle), Şehrâh, nr.9, 22 Nisan 1327/ 5 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Siyâset-i Dâhiliye**”(Makâle), Şehrâh, nr.10, 23 Nisan 1327/ 6 Mayıs Efrenci 1911.
- “**İdâre-i Dâhiliye**”(Makâle), Şehrâh, nr.11, 24 Nisan 1327/ 7 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Memûrin-i Dâhiliyenin İntihâb ve İstihdâmı**”(Makâle), Şehrâh, nr.12, 25 Nisan 1327/ 8 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Teşkil ve İdâre-i Vilâyât**”(Makale), Şehrâh, nr.13, 26 Nisan 1327/ 9 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Teşkilât-ı Zâbıtâ**”(Makale), Şehrâh, nr.14, 27 Nisan 1327/ 10 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Adliye**”(Makale), Şehrâh, nr.15, 28 Nisan 1327/ 11 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Maarif**”(Makale), Şehrâh, nr.16, 29 Nisan 1327/ 12 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Umûr-ı Nâfiâ**”(Makale), Şehrâh, nr.17, 30 Nisan 1327/ 13 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Siyâset-i Mâliye**”(Makale), Şehrâh, nr.18, 1 Mayıs 1327/14 Mayıs Efrenci 1911.
- “**İdâre-i Mâliye**”(Makale), Şehrâh, nr.19, 2 Mayıs 1327/ 15 Mayıs Efrenci 1911.
- “**Tensikât**”(Makale), Şehrâh, nr.20, 3 Mayıs 1327/ 16 Mayıs Efrenci 1911.

- "Me'mûreyn Maaşâtı"**(Makale), Şehrâh, nr.21, 4 Mayıs 1327/4 Mayıs 1911.
- "İstifhâm?"**(Makale), Şehrâh, nr.23, 6 Mayıs 1327, 19 Mayıs Efrençi 1911.
- "Anadolu Demiryolları Hakkında"**(Makale), Şehrâh, nr.25, 8 Mayıs 1327.
- "Çester Projesi"**(Makale), Şehrâh, nr.27, 10 Mayıs 1327.
- "En Büyük Düşmanımız"**(Makale), Şehrâh, nr.30, 26 Mayıs 1911, 26 Cemaziyelevvel 1329.
- "Karadağ'ın Talebi, Rusya'nın Teşebbüsü"**(Makale), Şehrâh, nr.32, 28 Mayıs 1911.
- "Şarki Anadolu Şimendiferleri-Çester Projesi"**(Makale), Şehrâh, nr.33, 29 Mayıs 1911, 16 Mayıs 1327/29 C.Evvel 1329.
- "Meclis-i Ayanda Bütçe"**(Makale), Şehrâh, nr.35, 18 Mayıs 1327.
- "Telâfi-i Mâfât"**(Makale), Şehrâh, nr.39, 24 Mayıs 1327.
- "Ayân ile Meb'usân Arasında İhtilaf-ı Nazar"**(Makale), Şehrâh, nr.41, 26 Mayıs 1327.
- "Me'mûreyn Harcırahı"**(Makale), Şehrâh, nr.44, 27 Mayıs 1327.
- "Mütekâidin-i Mülkiye"**(Makale), Şehrâh, nr.46, 29 Mayıs 1327.
- "327 Bütçesi Dolayısıyla"**(Makale), Şehrâh, nr.48, 31 Mayıs 1911/15 C.Ahır 1329.
- "Me'mureyn-i Mülkiye Tekâüd Sandığı"**(Makale), Şehrâh, nr.50, 2 Haziran 1329.
- "Ma'zûliyet Maaşı"**(Makale), Şehrâh, nr.53, 5 Haziran 1329.
- "Mâzide İrticâ"**(Makale), Şehrâh, nr.55, 7 Haziran (31 Mart) 1329.
- "Halde Vehme-i İrtica"**(Makale), Şehrâh, nr.56, 8 Haziran 1329.
- "Tenkid, Muhalefet"**(Makale), Şehrâh, nr.57, 8 Haziran 1329.
- "Milliyet-peresti"**(Makale), Şehrâh, nr.59, 11 Haziran 1329.
- "Teşrif-i Hümayân"**(Makale), Şehrâh, nr.62, 27 Haziran 1911.
- "Halden İntibah"**(Makale), Şehrâh, nr.67, 19 Haziran 1911.
- "Garib Bir Nasihât-ı Dostâne"**(Makale), Şehrâh,nr.68, 20 Haziran 1911
- Hemrâh Gazetesi.

-“**Tensikzedegân Hakkında Şûrâ-yı Devlet Kararı**”(Makale), Hemrâh, nr.69, 21 Haziran 1911.

-“**Bizde Kadınlık Vezâifi**”(Makale) Hemrâh, nr.70, 22 Haziran 1911.

-“**Bizde Kadınlık ve Hukuk**”(Makale), Hemrâh, nr.71, 23 Haziran 1911.

-“**Bizde Kadınlık ve Tedâi**”(Makale) Hemrâh, nr.72, 24 Haziran 1911.

-“**Ne Yapmalıyız**”(Makale), Hemrâh, nr.74, 26 Haziran 1911.

-“**İsmâil Kemal Bey**”(Makale), Hemrâh, nr.75, 28 Haziran 1911.

e.Yarın Dergisi

- “Canbaz”(Şiir), Yarın, nr.3,
- “İlkbahar”(Şiir), Yarın, nr.6, Nisan 1921.

f.Son Asır Türk Şairleri

- “Son Baharın Son Günlerinde”(Şiir), Son Asır Türk Şairleri, sh.1466, 1 Ağustos 1932.
- “Nis’de Bir Akşam”(Şiir), Son Asır Türk Şairleri, sh.1466, 1 Ağustos 1932.
- “Krizantemim”(Şiir), Son Asır Türk Şairleri, sh.1466, Kanunusâni 1938.

Faydalanılan Kaynaklar

- Ahmed Muhtar Paşa, Takvimü's-Sinin, (Hızl.Yücel Dağlı, Hamit Pehlivanlı), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993.
- Aktaş, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- Akyüz, Kenan, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, Doğuş Ltd.Şti. Matbaası, Ankara, 1958.
- Akyüz, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (Türkoloji Dergisi 1.Sayı), Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1969.
- Ali, Filiz, Cemal Reşit Rey'e Armağan, Sevdâ-Cenap Ak Müzik Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Andı, M.Fatih, Edebiyat Araştırmaları I, Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Bayar, Celâl, Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Gidiş, c.3., Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
- Birinci, Ali, Tarihin Gölgesinde, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.
- Çankaya, Mücellitoğlu Ali, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, c.3., Örnek Matbaası, Ankara, 1954.
- Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2001.
- Dino, Abidin, Kısa Hayat Öyküm, sh. 17-18, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Enginün, İnci, Cenap Şahabettin, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- Ercilasun, Bilge, Ahmet İhsan Tokgöz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Ercilasun, Bilge, Servet-i Fünun'da Edebi Tenkit, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.

- Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, İstanbul, 1944.
- Fillox, J.C., Edebi Eleştiri, (Çev.Ayşe Hümeysra Çakmaklı), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- İlyasoğlu, Evin, Cemal Reşit Rey, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul, 1940.
- Kaplan, Mehmet, Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kaplan, Mehmet, Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.
- Kavcar, Cahit, Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- Önertoy, Olcay, Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Konya, 1981.
- Özgül, Metin Kayahan, Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Parlatır, İsmail, Recai-zâde Mahmut Ekrem-Hayatı-Eserleri-Sanatı, DTCF Yayınları, Ankara, 1983.
- Parlatır, İsmail, Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1971.
- Şahin, İbrahim, Selânikli Fazlı Necip-Devir-Şahsiyet-Eser, Bilge Yayınevi, Ankara, 1998.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1988.

- Tevetoğlu, Fethi, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- Türk ve Dünya Meşhurları Ansiklopedisi, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1962.
- Us, Hakkı Tarık, Elli Yıl (Yazarları), İstanbul, 1943.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, Kırk Yıl, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1987.
- Yalçın, Hüseyin Çâhid, Edebiyat Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.
- Yazar, Mehmet Behçet, Edebiyatçılar Âlemi-Edebiyatımızın Unutulan Simâları, Ankara, 1999.
- Yetiş, Kâzım, Talim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sahasında Getirdiği Yenilikler, AKM Bşk., Ankara, 1996.

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Ankara'nın Beypazarı ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Kars'ta, ortaokul ve lise tahsilini Hatay'da tamamladı. 1989-1994 yılları arasında Deniz Kuvvetleri Komutanlığında görev yaptı. 1993 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümüne girdi. 1998 yılında mezun oldu. 1999 yılında Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Hâlen Ankara'da Mamak Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği görevini sürdürmektedir.

